Coperta : NICU RUSSU

Notă. Prezenta ediție reproduce textul din „Opere alese", Editura pentru literatură, București, 1967, vol. III: *„Povestirile lui Adrian Zograffi. Prezentarea haiducilor"*.

— Şi-acum, Adriane, să-ţi povestesc şi despre haiduci, zise Ieremia. Mai întîi ceva despre căpetenia noastră, Floricica. Ea şi-a lăsat deoparte orice gingăşie şi şi-a zis, pentru mai multă demnitate femeiască, „Floarea Codrilor, Căpitan de haiduci".

— Vreţi să puneţi pe umerii mei de femeie povara răspunderii şi pe capul meu preţul pierzaniei. Primesc şi una, şi alta... Pentru asta însă, trebuie să ne cunoaştem : voi îmi veţi spune cine sînteţi. Eu am să vă spun, mai întîi, cine sînt...

Cîteva clipe, lungi, nu ne spuse nimic, ci se plimbă îngîndurată.

La şase săptămîni de la moartea lui Cosma, a doua zi după sosirea noastră în Vîlceaua Întunecată, în dimineaţa asta ceţoasă de mijloc de octombrie, cuvintele căpitanului cădeau grele ca moartea lui Cosma, grele ca destrămarea unei jumătăţi din ceată, cu vătaful în cap — grele mai ales ca singurătatea noastră în inima munţilor ăstora înalţi, pe care puţini îi ştiau şi nimeni nu-i călca.

Cei paisprezece oameni care se rostiseră pentru „viaţa nouă" zăceau înveliţi în cojoacele lor îmblănite printre armele şi boccelele aruncate la întîmplare, şi caii păşteau liniştiţi — pace fericită de animal. „Sfatul" căpitanului (alcătuit din Spilca, călugărul plin de taine, Movilă, vătaful cel nou, Ilie şi cu mine), trebuia să hotărască ce-avea să fie astă „viaţă nouă". Dar vorbele neaşteptate ale căpitanului nostru îi luaseră cam fără veste. Optsprezece perechi de ochi se pironiră pe femeia dintr-o bucată, trecută prin atîtea isprăvi şi aprigă în hotărîri.

Cu un turban de mătase pe cap, cu şuba de vulpi aruncată pe umeri şi foarte sprintenă în şalvarii ei, umbla înfrigurată încoace şi-ncolo, în Peştera Urşilor, adăpostul nostru pentru iarnă, pe care o luasem în stăpînire

în ajun. Vătaful se ridică și puse ceaunul la foc să facă cafea turcească, deprindere nouă, adusă de Floarea. Ea o socotea ca neapărat trebuincioasă vieții, fie ea și-o viață în sălbăticie.

Și, fie pentru ca să-și adune gîndurile, fie ca să ne lase vreme să ni le adunăm pe-ale noastre, tăcea și se plimba și privea în neștire cînd la ceata ei puțintică la număr, cînd la coastele înecate de ceață ale vîlcelei. Fața ei lunguiață era puțin trasă la ochi, avea cearcăne, și buzele, de obicei ca fraga, erau arse și crăpate. Oamenii își ațintiseră pe ea priviri neliniștite și supuse în același timp : această moștenitoare lăsată de Cosma li se părea plină de taine, dar și mai plină de mîndrie. Se știe că cutreierase prin multe locuri, că străbătuse țara pînă în cele mai îndepărtate unghere și că pornise împotriva asupritorilor ei un război drept și fără cruțare.

Vitejilor le plăcea treaba asta : era *femeie*. Femeie cu *șalvari*, e-adevărat, dar *femeie*. Și pe deasupra și frumoasă. Ce-o să facă cu frumusețea ei în munții ăștia plini de urși ? Adevărat că după moartea lui Cosma nimeni nu se pricepuse să-i încalece calul mai bine decît ea, nici să ducă mai bine la tăvăleală, la lipsuri, nici să se arate mai bărbat

ca ea în hotărîri. În fața trupului mort al *singurului* bărbat pe care-l iubise vreodată ea spusese :

— De-acum încolo voi fi Floarea Codrilor, iubita codrilor, prietena omului slobod, judecătorul nedreptăților, dar... cu ajutorul vostru !

Movilă, vătaful, îi aduse un filigean cu cafea aburindă și chiseaua cu tutun. La vederea lor, ochii i se aprinseră. Îi înjghebară un fel de scaun. Bău și fumă. Apoi luă vorba de unde o lăsase :

Povestea Florii Codrilor

— Mai întîi am să vă spun eu cine sînt. Sînt o femeie prefăcută, care poate să fie cinstită cînd vrea și cînd omul ce-i stă în față merită osteneala. Tată, n-am avut. Sînt, cum se spune, „copil din flori". Mama mea, ciobăniță din copilărie și pînă la moarte, n-a avut a face, în toată viața ei, decît cu cîmpiile, cu vînturile, cu fluierul, cu cîinii, cu oile, pe care le păzea, și cu rîia lor, pe care o lecuia. Lăsînd rîia deoparte — pe care de multe ori trebuia s-o vindece și de pe mîinile ei — cu toate celelalte s-a împăcat. Dar viața nu-i făcută numai din bucurii. Sărmana femeie a trecut și printr-o grea încercare, una singură, dar care i-a înrîurit toată

viaţa : copilă fiind, jucîndu-se, şi-a scos un ochi.

De obicei, noi ne uităm de metehnele noastre, mai ales cele căpătate în timpul copilăriei. Dar mama nu trecea zi să nu-şi amintească de-a ei.

N-a plîns, dar nici de rîs n-a rîs vreodată din toată inima. Ce-a uitat ea a fost lumea, lumea care n-a ştiut nimic nici de necazul ei, nici de socotelile sale cu viaţa. Şi-a căutat şi şi-a găsit mîngîiere în făpturile şi în lucrurile de care v-am pomenit mai sus.

Pînă la treizeci de ani a trăit fără griji. Cu toate astea, avea un fel de nelinişte ciudată. Pentru ca să-i treacă, mama socotea că e destul să-şi frece trupul cu zăpadă, iarna. Vara îşi dădea drumul ca un trunchi de copac pe cîte-o coastă înverzită. Dar toate deprinderile astea nu făceau decît să-i sporească suferinţa. Într-o bună zi dădu peste un cioban şi asta îi fu scăparea.

Scăparea, dar nu liniştea. Pentru că diavolul de cioban, cu capul lui de berbec, avea şi el, ca şi mama, un beteşug. Nu c-ar fi fost chior sau ciung ; dimpotrivă, era întreg, prea întreg chiar, pentru că ar fi avut nevoie de un adevărat harem, dar nu era decît un biet păzitor de turme de oi. Ba ceva mai

mult, beteșugul îl făcea mai greu de răbdat, pentru că era mofturos, mîndru, disprețuitor. Mama, care n-avusese niciodată nevoie să-i zică cineva bună ziua, oricine-ar fi fost, trăi în bună prietenie cu voinicul pînă într-o zi din luna lui Prier, cînd, din pricina primăverii, el se plînse „chioarei" de viața de sihastru pe care era silit s-o ducă. „Chioara", tot împletind la un ciorap, îl întrebă ca bună prietenă, care-i știa rostul iubirilor :

— N-o ai pe Sultana rotarului ?

— Ba da, da'o doare-n pîntece...

— Și Maria, după care te prăpădeai ?

— Nu mai poa' să meargă...

— Dă-te pe lîngă Caterina, că te mănîncă din ochi.

— Mă mănîncă ea din ochi... da' nu se lasă mîncată... Îi e frică...

— Păi tu trebuie să știi cîntecul acela de prin străini :

Femeia-i o cățea
prea gata la iubit,
bărbatul o fiară,
ușor de zgîndărit...

...Ar trebui să găsești femei berechet, cîte-ți cere inima !

Ciobanul se supără :

— Şi de ce-aş fi eu, mă rog, o fiară ? Pentru că-mi place „aia" ? Atunci unde dracu s-o vîr ? Într-o gură de şarpe ? Într-o piele de arici ? Ori poate-i vrea să mă tăvălesc despuiat prin urzici sau să mă frec, ca tine, cu zăpadă ?

Pînă la urmă, iată, după spusele mamei, ce s-a întîmplat după supărarea ciobanului lăţos ca un berbec ţurcănesc. Fu ceasul mişcător în care „clopotul ceresc" a bătut începutul vieţii mele :

— Aveam treizeci de ani fără două săptămîni... Venisem pe lume cu două săptămîni înainte de ziua Sfîntului Gheorghe, a cărui sărbătoare nu-şi mută locu-n calendar şi atunci ne găseam tocmai în prima săptămînă din luna lui Prier. După ce i se potoli mînia, Achim începu să se uite îndelung la glezna mea, şi-apoi zise :

— Bag de seamă, Rado, că ai o gleznă ca de căprioară, zău, tare frumoasă : n-ai vrea să-mi arăţi şi un genunchi ? Dacă-i tot atît de frumos ca glezna, te iau de nevastă, Rado...

Cînd îmi spunea Achim vorbele astea, eu stam jos pe iarbă şi împleteam la ciorap, iar el sta-n picioare, sprijinit în bîtă. Nu-l privisem în ochi de trei ori în cinci ani, nici pe

el și nici pe alții, de cînd n-aveam decît un ochi ; dar auzindu-l cum îmi spunea că m-ar lua de nevastă dacă mi-e genunchiul frumos, zău că ridicai capul, bănuind că se smintise. Atunci văzui că Achim avea o mustăcioară neagră frumoasă și ochi de armăsar stîrnit. Numai o clipă l-am privit. Nu poți privi mult la așa ceva. Dar puținul ăsta fu de-ajuns ca să mă hotărască să-i arăt genunchiul, zicîndu-mi în gînd : „Acu, Radă, fetițo, s-a isprăvit cu zăpada și cu berbeleacul ; asta-i altă mîncare de pește !“ Totuși, știindu-mă umilită de beteșugul meu, spusei, ca să-l întărît :

— Oh, sărmane Achim... Dacă-ar trebui să te însori cu toate cîte ți-au arătat genunchiul, ți-ar trebui o cazarmă...

— Rada, jur că te iau de nevastă !... Să-mi mănînce lupii oile dacă nu te iau !...

— N-ai nevoie să te juri, Achime ; bărbatul făgăduiește multe, pentru că femeia-i cere cîte-n lună și-n stele îndată ce-și arată un genunchi. Dar să știi, eu nu-s dintre femeile acelea. Uite și genunchiul, Achime...

Și mi-l arătai, fără să-l privesc pe Achim în ochi, apoi îmi văzui mai departe de împletit. Achim își luă atunci căciula lui cît banița și izbi cu ea de pămînt așa de stras-

nic, că sărmana căciulă plesni ca o bășică de porc. Chiar în clipa aceea mă simții ridicată, prinsă și de mijloc și de un braț tare ca fierul. Mă lăsai purtată, dar cum mă puse jos, o luai la fugă, nu ca să-i scap, ci ca să-l întărît mai mult, să-l fac să uite că-s chioară.

Și-așa de bine uită, că după ce fugii hăt, departe, peste cîmp și peste deal, fără să poată pune mîna pe mine, zvîrli cu bîta între picioarele mele și mă făcu să cad. Eu doar asta așteptam : să cad ! Bărbatul trebuie să fie totdeauna vinovat, pentru că altminteri, vînjos cum e, dacă-ar mai avea și dreptate, ce ne-am mai face noi, femeile ? Și dacă Achim n-ar fi fost vinovat în seara aceea, în lăstărișul de ulmi — cînd oile noastre behăiau ca-n pustiu și cei doi măgari se minunau de lipsa noastră îndelungată — ce m-aș fi făcut eu, sărmana de mine, cu Floricica în brațe, iarna următoare, cu pîntecele care mă durea ca pe Sultana, fata rotarului, și cu picioarele care nu mă mai țineau, ca pe Maria, după care se prăpădea Achim ?

Așa că n-avu încotro și trebui să se descurce aproape singur cu cele două turme de oi ale stăpînilor, să strîngă cașul, să umble după vreascuri uscate, să facă mămăliga și

borşul de peşte şi chiar să-şi spele rufele-n zer, ca să nu-l mănînce păduchii.

Dar, sărmanul Achim, nu trecu mult, şi i se făcu lehamite şi de muncă şi de femeie bolnavă. Eu, despre partea mea, mi-era şi mie destul, şi de pat, şi de-un bărbat zdravăn peste măsură. Din pricina asta, după doi ani de căsnicie, într-o bună zi el îmi zise tocmai ce voiam şi eu să-i zic :

— Ascultă, Rado, nu făcurăm nici o ispravă. Eu te-am îmbolnăvit şi tu m-ai făcut rob ; acu doi ani o duceam amîndoi mai bine decît acum. Hai şi-om drege greşeala. Uite : eu am douăzeci de oi, toată averea mea. Tu ai aproape tot atîtea. Ţi le dau pe ale mele zestre pentru copila noastră, dar pe mine lasă-mă să mă duc în plata Domnului. Dacă primeşti, Floricica o să aibă în curînd o mamă zdravănă, care să-i poată purta de grijă. Eu m-oi duce în lume, după alt stăpîn. Şi-ţi jur că n-am să mai cer femeilor să-mi arate genunchiul şi nici n-am să mai arunc cu bîta între picioarele ălora de-or fugi de mine.

Aşa mi-a vorbit sărmanul Achim. Şi mă sărută. Îşi sărută şi copilul, care-l apucă cu mînuţa lui de coamă şi-l făcu să plîngă — întîiaşi dată în viaţa lui. Apoi plecă în plata

Domnului și n-am mai auzit niciodată pomenindu-se de el.

Floarea Codrilor se opri din vorbă ca să răsufle puțin ; se îneca. Și acu, la începutul povestirii, și mai tîrziu, ea cinsti cu o privire pe fiecare dintre cei ce-o priveau, chiar și pe cel mai de pe urmă dintre haiduci, dar cu deosebire mie îmi vorbea, și ochii ei parcă voiau să-mi spună : „Tu Ieremie, fiul codrului, ești copilul meu, ești viața mea.. Din cauza ta mă aflu aici..."

Haiducii, plini de cuviință față de felul ei drept și deschis de a vorbi, ascultau tăcuți. Spilca o mînca din ochi, încordat, îi sorbea cuvintele, în vreme ce Ilie, cu chipul lui de apostol liniștit și netulburat, stăpîn pe sine ca întotdeauna, sta nemișcat, dar cu inima strînsă, privind-o. Movilă, nu atît de dezghețat, dar tot atît de lacom ca și noi de a afla, era și el numai ochi și urechi, din cînd în cînd mai punînd și cîte un vreasc pe foc.

Prima mea patimă cînd mă trezii la viață, fu să alerg, nesățioasă, cu pieptul în vînt. Nu-s pe lume decît două făpturi care să-l îndrăgească din toată inima pe prietenul ăsta al copilăriei mele : omul slobod și cîinele. Au fost prietenii mei cei dintîi. Omul meu slobod era un băiețaș din sat, cu trei ani

mai mare decît mine, îndărătnic și sălbatec, care-a ajuns dascălul meu. O să cădeți pe jos cînd vă voi spune că în clipa de față el e căpitan de haiduci și că stăpînește Munții Buzăului la cîteva poște de noi și bagă spaima în mișeii care taie și spînzură cu legile lor : îl cheamă *Groza !*

— Groza ? strigară haiducii.

— Groza cu inima de piatră ? făcu vătaful.

— De ce „cu inima de piatră" ? Pentru că a jupuit de viu pe un om de-al lui și pe un boier ? Haiducul pe care l-a ucis era trădător, o fărădelege de-a lui fu cît p-aci să-l coste viața pe Groza. Cît despre boier, pe cinstea mea, nu l-a jefuit : mergeți și întrebați norodul din partea locului, înfricoșat de lipitoarea aia ; o să aflați că femeile aprind lumînări în biserică și se roagă pentru mîntuirea vieții haiducului.

L-am cunoscut copil, și l-am cunoscut flăcău. Era sălbatic, dar bun la inimă. Aveam nouă ani, el doisprezece, cînd într-o bună zi, cum alergam cu pieptul în vînt și cu cîinele alături, mă ajunse din urmă, mă apucă de mînă și mă făcu să fug mai repede. Ajunși pe-o creastă unde ne oprirăm să răsuflăm, vîntul nesocotit suflă în așa fel, că-mi ridică

fusta și-mi fu rușine de băiatul acela frumos. Dar — nu ca alții — el nu iscodi cu privirea spre picioarele mele, ci văzu de cîinele meu și nu mă mai simții rușinată.

Nu-l cunoșteam, nu-l văzusem niciodată pînă în ziua aceea. Băgai de seamă că era curățel, curățel ca și mine. Lucrul ăsta îmi plăcu, pentru că niciodată n-am putut să sufăr murdăria. Era desculț ca și mine, picioarele-i erau spălate, dar colbuite. Mîinile, gîtul, fața străluceau de curățenie. Izmenele și cămașa, tot atît de curate, chiar dacă erau petecite. Toate astea îmi plăcură, cum îmi plăcură și ochii lui albaștri și cinstiți. Doar părul, genele și sprîncenele lui nu-mi fură pe plac, prea erau roșcovane.

Și lui păru să-i placă cum arătam eu ; dar ca să mă vadă mai bine îi fu de ajuns o aruncătură de ochi. Tare voiam să știu de unde era, și-l întrebai.

— Din Cîrligi, zise el cu glas de bărbat, fără să mă privească, mîngîind capul dulăului meu.

Le zicea Cîrligi la vreo treizeci de case risipite la o jumate de poștă de noi, pe drumul care duce de la Rîmnic la Buzău și taie în locul acela un drumeag de țară. Eu nu fusesem la Cîrligi, pentru că se zicea că

băieţii de-acolo aruncă cu pietre după străinii de sat.

— Şi cum te cheamă ? Pe mine mă cheamă Floricica.

— Numele tău e frumos, zise el îndreptîndu-se de şale şi privindu-mă în faţă ; dar şi tu eşti la fel de frumoasă ca şi numele. Pe mine mă cheamă Groza, şi odată şi-odată am să mă fac haiduc.

— Ce-nseamnă haiduc ?

— Nu ştii ? Uite : e omul care nu rabdă nici împilarea, nici slugoii, trăieşte în pădure, ucide ciocoii şi ocroteşte pe sărac.

— N-am văzut niciodată haiduci de-ai tăi.

— Nici n-ai să-i poţi vedea... Sînt fugăriţi de potere.

— Şi poteră, ce-i aia poteră ?

— Poteraşii sînt vrăjmaşii haiducilor şi vrăjmaşii libertăţii, ei sînt oastea care apără pe ciocoi pentru arginţii lui Iuda. Acu trei ani am fost de faţă la o bătaie între haiduci şi poteraşi, aproape de tot de noi, în Pădurea Cerbului. I-au bătut pe haiduci. Pe mine n-or să mă bată niciodată cînd oi fi haiduc. Dar să nu spui nimănui, nici maică-tii, că eu ţin cu haiducii. N-am spus nici alor mei. Şi, dă-o-ncolo, nici nu-i bine, bătrînii îs toţi nişte palavragii, şi... astăzi şi pereţii au urechi.

Rostind vorbele astea Groza făcu un gest de scîrbă. Văzui atunci c-avea vîrît în mîneca dreaptă a cămășii un fluier. Îl întrebai :

— Știi să cînți din fluier ?

— Ba bine că nu ! Dar nici despre asta să nu vorbești cuiva.

— De ce ? Doar nu-i păcat să cînți din fluier !...

Groza se uită o clipă la mine, încruntat :

— Nu. Să cînți nu-i păcat, dar s-o spui tuturor e, și încă un păcat mare... dacă ți-i drag să cînți din fluier.

— Tuturor li-e drag...

— Ești proastă, Floricico. Li-e drag tuturor fluierul cum li-e drag cîinele, ca să-l pună-n lanț, cum li-e dragă privighetoarea, s-o prindă-n colivie, li-i drag ca floarea, s-o rupă de unde-a lăsat-o Dumnezeu să crească, ca libertatea, să facă din ea robie. Dacă tuturora le-ar fi drag fluierul ca mie, n-ar mai fi nici haiduci, nici poterași, nici ciocoi, ci numai frați. Și frați nu-s nicăieri...

— De unde știi tu toate astea, Grozo ?

— Ei și tu, prea vrei să afli multe !... Dar ție am să-ți spun, că de cînd te tot măsor, am băgat de seamă că-mi semeni, singură, din toate opt satele pe care le știu. Dar ai nevoie de-un dascăl, dascălul tău

eu am să fiu. Vrei să-ți fie dascăl Groza, Groza care-ntr-o zi va fi haiduc ?

— Da, Grozo, vreau, fii tu dascălul meu ! Spune-mi cum ai învățat tu toate astea !

— Uite cum. Am un frate bun de-nsurat ; e mare și prost. El cîntă din fluier la horă în sat, ca să joace nătărăii. A avut un cîine pe care-l ținea legat, și o privighetoare, într-o colivie, și amîndouă vietățile au murit, sărmanele, de inimă rea. Atunci i-am spus lui frate-miu că-i un catîr, un catîr care cîntă din fluier. Și pentru că i-am spus vorbele astea mi-a tras o palmă atît de nefrățească, că mi s-a învinețit obrazul ca o pătlăgică. Și-i zicea înainte din fluier, să joace nătărăii, și a prins o altă privighetoare, și a băgat-o în colivie, și-a pus în lanț un alt cîine, dar eu i-am spart colivia, și lanțul i l-am aruncat în puț. Era cît p-aci să mă omoare atunci : nu era catîr, era un adevărat poteraș, și poteraș o s-ajungă, nici vorbă. Dar eu am să mă fac haiduc, și-am să-l silesc să-și aducă aminte și de laptele pe care l-a supt de la mă-sa. Asta-i !

Pînă-n ziua în care l-am cunoscut pe Groza, eram singură. Mama mă silea să-mi petrec copilăria împletind la scoarțe cu ochii

pe gherghef, zdrențe minunate dar ticăloase, care macină anii cei mai frumoși. Pe scoarțe le mănîncă moliile după ce-au minunat două rînduri de gură-cască. Am intrat în vrajbă cu maică-mea și cu tot satul ; treceam drept o puturoasă.

Păi cum ? Să nu pun preț pe raza de soare ce-așează pete de-argint pe drumul din pădure ? Să nu știu niciodată cum își țese privighetoarea cuibul ? Să mă lipsesc eu de mîngîierea vîntului care-mi umflă cămașa ? Să n-aud eu murmurul izvorului săltînd vesel din piatră-n piatră pînă să se verse în gîrlă ? Cum adică, să rămîn surdă la chemările primăverii, vestind viața nouă, sau să nu văd farmecele verii gemînd sub povara belșugului, să uit de toamna bogată și tristă ; să trăiesc fără să amețesc la vederea lințoiului alb al iernii ? Și, la o adică, de ce să mă lepăd de toate ?

Ca să țes ștergare lungi de borangic pentru labele unui bărbat care să mă bată sau să fac cearșafuri numai din in și din dantele pentru un nătărău de bețiv care să se trîntească pe ele cu opincile murdare, sau să țes velințe de lînă groase ca palma pentru ca „alesul sufletului meu“ să verse vinul și pastrama din el peste munca mea de-un an, peste

darul țesut cu vise în nădejdea frumuseții zilei ăsteia frumoase? O, nădejde plină de ispite, care-amețești orice copilă de țăran, ce fericită sînt că n-am crezut în tine! M-am împotrivit, n-am vrut să-mi stric ochii pe pînză de dragul unui vis pe care viața îl spulbera peste tot în jurul meu.

Ochii mei, care ar fi trebuit să lăcrămeze plecați pe gherghef, mi i-am lăsat să se-mbete de lumina cîmpului pe unde-mi pășteau oile; mi i-am pus să iscodească albastrul cerului, adîncul prăpăstiilor și desișul brazilor; și, de-au lăcrimat, a fost din pricina asprimii celui dintîi iubit ale meu: vîntul!

Vîntule! Vîntule!
Prieten puternic al omului liber!
Crainic ce străbați depărtările
cu vălul tău primenitor;
De-ai fi zefir ce mîngîi obrajii,
Sau crivățul ce-i biciuiești,
Ori de-ai bate-n vijelie, să-ți dovedești
inima-ți bună,
Pururea ești puterea prietenă omului liber
ce leagă sufletele!
Vîntule! Vîntule! Prieten al omului!
De ți-ar fi cărarea cu dragoste plină
presărînd petale în chip de sărutări,

Sau că avînturile tale umflă buciumul
tuturor mîniilor, tuturor bucuriilor,
Ești pururea crainicul tristeții mele,
a suspinului meu către iubitul depărtat.
Tu ești purtătorul strigătului de durere,
al lacrimii fierbinți, al rîsului răsunător!
Tu ești puterea omului liber,
Vîntule! Vîntule!

— Știi tu, îmi zise într-o zi Groza după o goană nebună peste cîmpuri, știi tu c-odinioară vîntul era cît p-aci să ajungă socrul șobolanului ?

— Nu, nu știu.

— Da, a fost la două degete, vîntul, să-și dea fata de nevastă celui mai fricos animal de pe pămînt, și n-a scăpat decît cu o vorbă de duh. Ascultă :

Într-o bună zi șobolanul se duse la sfîntul Soare și-i vorbi cam așa :

— Ascultă, preaputernice! Sînt cea mai nefericită făptură de pe fața pămîntului, veșnic hăituit de oameni, de cîini, de pisici, zi și noapte trebuie să fiu cu ochii-n patru să nu cad în vreo capcană, și mă prăpădesc de frică. Și, mă rog, ce mare nelegiuire-am făcut ? Că rod și eu cîteodată, punîndu-mi pielea în primejdie, un știulete de porumb sau o bucățică de brînză ?

— Asta, dragul meu, nu-i frumos! făcu Soarele, care nu prea putea să sufere șobolanii.

— Haida-de! strigă șobolanul. Oare nu știi că stăpînitorii pămîntului fac la fel? Și încă fără să-și pună pielea în saramură. Numai că, uite, am băgat de seamă că, pentru a se pune la adăpost de orice primejdie, ei iau totdeauna de nevastă pe fata unuia dintre atotputernicii de pe lume și se lasă ocrotiți de socrul lor. Așa că mă hotărîi să fac și eu ca ei, și te alesei pe tine, cel mai puternic dintre toți: dă-mi pe fiie-ta de nevastă și ocrotește-mă. M-am săturat de viața amărîtă pe care-am dus-o!

Soarele cuprins de spaimă, se scutură repede:

— Te înșeli! Nu-s eu cel mai puternic de pe lume!

— Da' atunci cine-i?

— Norul. Ai văzut prea bine: în miezul zilei, cînd am poftă să prăjesc pămîntul, Norul mi-ntunecă fața, și s-a isprăvit cu mine. Du-te dragul meu, du-te la Nor. Cere-i lui fata: el e cel mai puternic.

Șobolanul, cu coada-n vînt, dă fuga la Nor să-i spună durerea lui:

— Tu eşti cel mai puternic! Dă-mi pe fiie-ta de nevastă.

— Eu? Eu, cel mai puternic? Vrei să-ţi baţi joc de mine?!

— Ba de loc! Mi-a dovedit-o Soarele, şi-i adevărat, tu îl acoperi îndată ce-ţi vine pofta!

— Îl acopăr? Îl acopăr pentru cîtă vreme? Cel mai mic vînticel şi praful s-alege de mine! Vîntul, da, el e cel mai puternic, fără doar şi poate! De altfel, îndată ce-ai să-i vorbeşti de treaba asta, o să fie foarte încîntat pentru că tare-i îngîmfat, dar îţi spun dinainte, că-i şi tare nestatornic. E-un şmecher!

— Cît de şmecher o fi el, tot o să trebuiască să-mi dea pe fiie-sa de nevastă.

Şi iată-l pe şobolan ajuns la Vînt, care tocmai se juca dîndu-şi fata huţa într-un leagăn. Îi spuse ce-l doare şi de ce-a venit.

— Să nu mă iei drept un ciocoi ajuns, încheie el, am să mă zbat şi de-acu înainte să-mi cîştig pîinea, dar văd că fără ocrotirea vreunei mărimi nu mai e chip de trăit: tot porumbul, toată brînza încap numai pe mîinile celor puternici, cei slabi ca mine trebuie să-şi strîngă mereu cureaua.

— Păi tu nu ești, Doamne ferește! mic și slab, strigă Vîntul. Dimpotrivă, ești mai tare decît mine!

— Ce spui ?! făcu șobolanul, foarte măgulit.

— Vezi tu stînca ceea din mare, de colo? Înainte de-a fi unde-o vezi acum, era cocoțată sus pe muntele cela, care intră în valuri ca un pinten. Acu cîteva mii de ani, niște boieri puternici... dar proști s-au apucat să zidească sus în vîrf o cetățuie tot atît de tare și tot atît de tîmpită ca și stăpînii lui. Și-au început să prade muntele de tot vînatul de pe el, iar zidurile înalte sluțeau frumoasa priveliște, pîngăreau marea. Tu știi că mie nu-mi plac stavilele puse în calea cuiva. Îmi place să alerg și să-i fac pe toți să alerge ca mine. Mă pusei deci din toate puterile pe suflat în cuibul acela de jecmănitori. Da' bine mai erau înfipți! Cîte mii de ani de trudă n-am risipit tot vrînd să-i spulber pe tîlharii ceia! Veac după veac se făceau mai mulți și mai trufași! Și nu era chip: stînca nu se clintea de fel, cu chiu cu vai dacă izbuteam să dobor cîte un colț de zid pe ici, pe colo; și cum se năruia, cum îl dregeau la loc. Amărît, obosit de-atîta suflat, într-o dimineață mă odihneam puțin pe malul ce-

lălalt, cînd deodată, un tărăboi nemaipomenit mă făcu să sar din somn speriat ! Marea se ridicase ca un zid și mai-mai să mă înghită și pe mine ! Stînca pe care era ridicat castelul se năruise de la sine ! De la sine ? Vorbă să fie ! M-am repezit, mi-am vîrît nasul peste tot, și fui mîhnit să văd că ceea ce nu putusem face eu în atîtea veacuri, voi șobolanii, ați făptuit în cîteva vieți. Pricepi, nu-i așa : boierii aceia grămădiseră în pivnițele lor tot belșugul pămîntului, și cine zice *boieri* și *belșug* zice : șobolani. E tot un drac ! Și neamul șoricesc lucră atît de bine la împărțitul belșugului cu neamul boieresc, că stînca, scobită de unii pentru ca să se cuibărească și de ceilalți pentru ca să-i stîrpească, pînă la urmă se prăbușise !

Iată de ce îți spuneam adineauri că ești mai tare decît mine ! Întoarce-te, deci, prietene, și însoară-te cu o fată din neamul tău, și află că Dumnezeu a împărțit atît de bine puterea printre făpturile sale, că, cu un pic de obraz, fiecare ar putea să se simtă mulțumit !

În scurtă vreme, Groza ajunse sufletul zilelor mele, iar eu eram tare bucuroasă

văzînd că n-are altă prietenă decît pe mine. Adevărul e că noi înţelegeam un lucru de care habar n-avea nici unul dintre copiii din preajma locului, un lucru pe care nu-l pricepeau nici chiar cei vîrstnici: josnicia vieţii ăştia ţărăneşti, făcută numai şi numai din muncă de rob şi din bucurii păcătoase. În vremea muncilor de peste vară: să te frîngi din zori şi pînă-n noapte, să roboteşti pe un cîmp de pe care rodul mergea trei părţi din cinci să umple hambarele boierului; de cu toamna şi pînă-n primăvară să te deşeli la războiul la care ţeseai la nesfîrşit o pînză ce nu te îmbrăca niciodată: trebuia veşnic s-o păstrezi pentru viitor; sau să-ţi treci seri lungi şi triste pălăvrăgind, la clacă, curăţind ştiuleţii de porumb, dezghiocînd fasolea, scărmănînd lîna la vreun vecin, cosînd la zestrea vreunei surate proaste şi mîndre de zdrenţele ei. Iar drept petrecere, hora neroadă de duminică, de care te saturi de cum a început, sau vorbitul la fîntînă cu iubitul, care-ţi tot toacă la verzi şi uscate, ştiind el unde bate.

Şi lui Groza şi mie ne era o scîrbă ca şi cum ne-am fi născut cu ea şi de muncile astea şi de petrecerile cu care erau răsplătite.

Dar nu te poţi abate nepedepsit de la viaţa rînduită de prostime. De îndată ce băgară de seamă că noi ne înţelegem, toţi începură să ne ia în rîs şi să ne duşmănească. Că degeaba te fereşti din calea prostie să n-o stînjeneşti, ea nu-ngăduie pe cine vrea să se deosebească : nu se împacă decît cu ea însăşi.

Ei, Doamne ! Noi nu cerem nimănui să ducă viaţa pe care o ducem noi, nu rugam pe nimeni să stea serile cu noi la clacă. La şaptesprezece ani Groza avea o teleguţă şi un cal ale lui, cîştigate cu sudoarea frunţii. Pe vremea aceea era mijlocul prin care omul se dezrobea de muncă năimită şi-i dădea aşa... ca o adiere de libertate. Prietenul meu ducea de două ori pe săptămînă la tîrg la Buzău rodul muncii noastre : lînă, brînză, miei, grîu, zarzavaturi, ouă, poamă, păsări, după timp.

Această dulce îngăduire între doi copii care nu voiau nici să pupe mîna popii, părtaş cu boierul, nici să scoată căciula în faţa fiecărui slugoi de la curte, fu socotită nelegiuire nu numai de către popă şi slugoi, dar şi de cei care, şerbi fiind ei înşişi, ar fi trebuit să facă la fel cu noi. S-a spus că trăim împreună. Şi deşi destul de răsărită pentru cei cincisprezece ani ai mei, nu eram decît o copilă, iar Groza era de o nevinovăţie cu-adevărat de

copil. Poznele noastre prin pădure, lipsa mai îndelungată din sat păreau mişeilor doar tertipuri de-ale noastre ca să ne ascundem stricăciunea.

Nu făceam altceva decît să trăim o viaţă frumoasă, făcută numai şi numai de noi, un ostrov însorit într-o beznă fără margini : ăştia fură anii în care Groza mă învăţa să cînt din fluier şi să mă desfăt, pe cît mă ajuta mintea mea, în firea sălbatecă din jur pe care-o simţeam doar cu inima.

Cînd în desişul de mesteceni şi brazi se învoi să zică în auzul meu doinele noastre vrăjite, mi se păru că am în faţa mea pe Făt-Frumos din basme. Uitasem că-i roşcovan, uitasem de mîndria mea, îi căzui la picioare şi i le sărutai :

Doină, doină, cîtec dulce,
Cînd te-aud nu m-aş mai duce.
Doină, doină, cînt' cu foc,
Cin' te-aude şade-n loc.

Doamne-Dumnezeule atotputernic... Cred că ţi-ai plămădit şi-ai săvîrşit fiinţa lucrurilor cîntînd din fluier celor în nefiinţă... Căci prin sufletul acestui val de laude vrăjite, oricît de puţină urmă ar fi ascuns tainele întunericului din neîntrecuta ta isteţime,

cuprinsul ce ieşea din mîinile tale trebuia, fără doar şi poate, să pară un cîntec minunat.

Tot în anii aceştia învăţai să scriu şi să citesc greceşte. Tot Groza m-a învăţat şi asta. El deprinsese limba grecească fără să afle satul, mulţumită drumurilor pe care le tot făcea la Buzău.

— Vrei să-nveţi greceşte ? mă întrebă într-o zi. Limba noastră nu-şi are scrisul ei. Ca să poţi să scrii şi să citeşti, trebuie să alegi între slavonă şi greacă. Eu, eu am învăţat greceşte, şi acum parcă-aş avea „patru ochi". Fă şi tu ca mine. Ai să afli lucruri ce nici cu gîndul nu gîndeşti.

— De vrut, vreau, dar unde ? Cum ?

— Este la Biserica Dintr-un Lemn, la Buzău, un psalt, un cîntăreţ vestit, unul Ioachim. Sînt prieten cu el, cu toate că gurile rele spun că-i un desfrînat. Eu, unul, nu cred, şi nici tu să n-o crezi. E-adevărat că Ioachim, cîntăreţul, e un om de te-nspăimîntă cînd îl vezi sau îl auzi. Da' numai proştii n-au în ei nici un fior. De altfel, cu toate mişeliile puse-n seama lui, el tot tare şi mare rămîne şi-i cinstit de lume. I-am vorbit de mult de tine ; va primi bucuros ; va fi mulţumit să fii prietenă cu el, că şi el e ca noi : n-are prieteni.

În duminica următoare, o zi frumoasă de primăvară, mă urcai în teleguţa lui Groza. Era mîndru de calul său, frumos cal, zău aşa, şi eu mîndră de Groza, care mîna ca un boier şi se ţinea nemişcat, ca un bărbat în toată firea.

Eram amîndoi gătiţi ca de duminică : el cu cizme văcsuite, cu cămaşă de borangic, cojocel înflorat şi cu o căciulă ţurcănească ; eu, fustă albă cu fote cusute cu mîna, ilic şi papuci de catifea îmbrăcaţi în cusătură, cu flori ţipătoare, cu capul gol. Eram amîndoi mîndri ca nişte însurăţei.

Privelіştea Firii ce se desfăşura în faţa ochilor pe drumul lung de-o poştă, pe care nu-l mai călcasem niciodată, îmi păru la fel de mîndră ca şi noi şi, tot ca noi, în haine de duminică. Era întîiul meu drum lung, şi nu mai isprăveam minunîndu-mă de coastele împodobite cu vii, de pădurile necunoscute, de rîurile şi de gîrlele, de drumurile întortochiate şi chiar şi de păsările şi de vitele care ne ieşeau în cale ; mă minunam şi de lucruri şi de făpturi, ca şi cum o mînă vrăjită dădea deoparte, una după alta, cîte o perdea cînd ne apropiam.

De-abia puteam sta locului în jilţul teleguţei, alături de Groza care tăcea. Dar cînd

deschise gura — pe coasta unei coline pustii — fu ca să-mi sădească-n suflet sîmburele răzvrătirii sale, cu care se născuse și care acum era coaptă, gata să izbucnească :

— Tot ce vezi cu ochii și-ți place atît de mult — zise el învîrtind biciul pe deasupra capetelor noastre — tot pămîntul ăsta frumos, cîtu-i de mare și de lat, ar trebui să fie al nostru, al tuturor, pentru că venim pe lume goi despuiați și el așteaptă să-l muncim și să ne bucurăm de roadele lui. Dar nu-i al nostru. Și trebuie să fie. Trebuie să-l smulgem din mîinile celor care-l stăpînesc fără să-l muncească. Trebuie !

Asta-i tot ce mi-a spus Groza vreodată despre stăpînirea pămînturilor de către ciocoi. Și atunci pricepui că într-o bună zi va ajunge haiduc, pentru că numai haiducii nu gîndesc la fel cu toată lumea. Dacă te luai după ce spunea lumea, ai fi zis că Dumnezeu ar fi vrut să fie robi și ciocoi, săraci și bogați, biciuiți și biciuitori, dar haiducii nu se uitau la voia asta a lui Dumnezeu, nu se mai duceau la biserică, se trăgeau în codri, de unde ieșeau și cădeau ca trăsnetul peste averea despoților și chiar peste a bisericilor, jefuind, ucigînd și-apoi ajutînd pe săraci.

Buzău, scaun de isprăvnicie, mi s-a părut ca o fată care nu face decît să se gătească. Avea două străzi frumuşele, ca două sprîncene sulemenite. Pe ele praful şi noroiul erau măturate cu îngrijire şi peste pămîntul gol erau aşezate scînduri. Prăvăliile, în şir una lîngă alta, aveau la faţă ferestre mari, cu geamuri îndărătul cărora vedeai fel de fel de lucruri, să te minunezi, nu alta : într-unele, lucruri făcute în ţară la noi, într-altele, mătăsuri scumpe aduse din ţări străine, mai încolo armurării cu fel de fel de încrustări frumoase, în altă parte tutun tăiat ca firul de mătase, răsfirat printre ciubuce şi narghilele de Stambul. Erau şi prăvălii pline numai cu scoarţe. În altele vedeai icoane, cădelniţe numai şi numai de argint bătut, veşminte, patrafire şi potcapuri popeşti, cărţi sfinte. Într-o mulţime de prăvălii lumea bea şi mînca, vedeai şi cafenele, ticsite de lume care sta şi sorbea din cafea mirositoare, fuma ciubucuri şi vorbea în fel de fel de limbi.

Toate prăvăliile astea purtau fel de fel de nume : „La ţăranca din Buzău“, „La mătasea de aur“, „La flinta de Damasc“, „La covorul de Ispahan“, „La ciubucul vizirului“, „Hanul la Bun Venit“, „La cădelniţa de argint“, „Cafeneaua Beiului“ şi cîte toate.

Groza își lăsă teleguța sub șopronul unui han mai sărăcăcios de la marginea orașului. Căruțele săracilor n-aveau voie să treacă pe podurile de lemn ; numai trăsurile. Speriați de-atîtea bogății, nu ne simțeam în largul nostru și ne strecuram, minunîndu-ne, printre sutele de pierde-vară fuduli, care umblau încoace și-n-colo, vorbind și învîrtind printre degete mătănii mari de chihlimbar și căscînd gura la noi ca la alte celea. Cei mai mulți dintre boieri erau îmbrăcați cu caftan și cu ilic, împodobite cu fireturi tare frumoase, alții se purtau după moda apuseană. Ăștia erau mai cu seamă feciorii de boieri întorși de pe la școli înalte din țări străine ; rași și cu geam în ochi, de-ți venea să crezi că chiorîseră învățînd.

Femei puține, dar frumoase, ca niște zîne, sulemenite cu mare meșteșug, toate cu capul descoperit, cu părul lins spre ceafă și lăsat pe tîmple, împodobite cu mărămi de borangic subțiri și străvezii. Mijlocul le era strîns tare, dar rochiile, largi ca niște clopote, aproape că măturau pămîntul. Umblau folosindu-se de brațul bărbaților și vorbeau pe nas ca niște gaițe.

— Pe-aici — zise Groza — nu poți intra nicăieri dacă n-ai punga doldora. Pentru ca

boierii ăştia şi tot neamul lor să poată trăi în asemenea oraşe, şi în altele încă şi mai şi, trebuie să le dăm noi, robii, tot ce au nevoie. De asta au poteraşi care să-i păzească, silindu-ne să muncim pentru fericirea lor. Eu, unul, nu vreau să fiu rob. Curînd-curînd am să mă fac haiduc. Atunci, împreună cu alţi haiduci, o să răsculăm satele şi o să isprăvim cu nedreptatea.

Biserica Dintr-un Lemn cică fusese făcută dintr-un stejar, unul singur, de la acoperiş şi pînă la tîmpla altarului.

Era pe la vremea liturghiei. Dintru început nu cutezarăm să intrăm, pentru că intratul în această casă a Domnului, întocmai ca în prăvăliile procopsite, nu era îngăduit decît ciocoilor.

Trăsuri, faetoane, brişte, cai de călărie, slugi de tot felul aşteptau într-un amestec bălţat ieşirea stăpînilor. Aceştia se închinau într-o biserică numai pentru ei, chiar dacă-i zicea cu cumpătare „dintr-un lemn", şi tot astfel se duceau să chefuiască şi să se destrăbăleze în case numai pentru ei, chiar dacă le zicea şi ăstora „bordeie".

Aşteptarăm sfîrşitul slujbei şi plecarea vrednicilor creştini, care mai îndulceau poruncile

lui Cristos jecmănind pămînturile. Ieşiră din biserică nişte fete de cîrnăţari pocăiţi şi se urcară în trăsuri în mijlocul freamătului pe care ivirea lor îl stîrnise printre mişei, pe cînd clopotele împărăteşti băteau într-una. Groza şi cu mine, ţinîndu-ne de mînă, ca doi vinovaţi, ne strecurarăm pe dindărătul mulţimii împopoţonate şi pătrunserăm în biserica goală în care mirosul de mosc lăsat de hainele destrăbălaţilor lupta vîrtos cu cel din tămîie.

Aici uluiala mea fu şi mai mare decît fusese în faţa prăvăliilor. Cîtă deosebire între sărăcia bisericii noastre din sat şi bogăţia ăsteia ! Era tot aşa de boiereşte înzestrată ca şi prăvăliile tîrgului.

La lumina care străbătea prin ferestrele cu geamuri zugrăvite văzui mai întîi catapeteasma întunecată, plină de ciubucării şi de ciopliturí. La mijloc, sus de tot, un dumnezeu ţanţoş, strălucind de sănătate cu toată barba lui albă, cîntărea cu stînga pămîntul plin de mărşăvii pe care-l făcuse după chipul şi asemănarea lui, iar cu arătătorul dreptei ameninţa cu nu ştiu ce pedepse. Pe cele două uşi ale altarului, sfinţii Petru şi Pavel arătau la fel de grăsuţi ca şi stăpînul lor, şi făceau pe

temnicerii, unul ţinînd în mînă sabia, celălalt cheile raiului. Apoi, un şir întreg de sfinţi cu priviri de seimeni, mucenicii şi jitarii bisericii, toţi înveşmîntaţi în argint şi în aur bătut ; două rînduri de jilţuri, cioplite frumos, avînd fiecare săpat în lemnul spătarului un nume de mirean ghiftuit, de tavan stăteau spînzurate trei policandre aprinse în faţa lui Cristos şi a sfintei Fecioare. În faţa stranelor ardeau două sfeşnice cu lumînări din ceara cea mai curată, unele din ele erau atît de mari, că nu-mi venea să cred că-s adevărate şi mă gîndeam că păcatele celor ce fac asemenea daruri trebuie să fie şi ele cam pe măsura lumînărilor.

Groza mă lăsă puţin singură în mijlocul acestei tabere a creştinătăţii şi se duse să ciocănească la uşa mică a sacristiei. Se arătă cîntăreţul Ioachim. Era un om ca la vreo patruzeci de ani, îndesat, chel, cu ochi bulbucaţi, vesel la faţă şi gros în grumaz.

— Iat-o pe prietena noastră Floricica, zise Groza arătîndu-mă de departe cîntăreţului.

Acesta se înălţă puţin pe picioarele lui scurte şi rămase o clipă cam încurcat. Faţa lui de popă desfrînat sclipi într-o năvală de lumină portocalie. Ridică braţele către cer

și spuse pe grecește o vorbă cu atîta tărie, că se cutremurară ferestrele :

— *Evloghiméni!* ceea ce trebuia să însemne : fii binecuvîntată !

Mi se făcu frică și aș fi vrut să fug, dar îl văzui pe Groza zîmbindu-mi și făcîndu-mi cu ochiul. Cîntărețul nu conteni, și, cu toate că frica mea creștea, plăcerea de a-i asculta glasul despre care se zicea că-i neîntrecut în țara românească, mă țintui locului :

— Binecuvîntați fie ochii tăi jilavi !... Binecuvîntate fie buzele tale umede !... Binecuvîntate fie toate apele pămîntului, care fac să crească asemenea roade !...

Mă simțeam roșind auzind binecuvîntarea lui atît de umedă, dar Ioachim vorbi îndată și de secetă. Cîntă pe glasul „al optulea" :

— Căci ploile tale, Doamne-'Mnezeule, sînt cele ce ne-ajută să îndurăm se-e-e-ceta, seceta pămîntu-u-ului, tă-ă-u, o, Doamne-'Mnezeule atotputernic !

Groza îi puse mîna pe umăr și-l opri :

— Lasă acuma psalmii tăi murați de-atîta udătură și de-atîta secetă și-nvaț-o să silabisească alfabetul. Ai uitat că noi nu dormim la „Hanul bun venit", ci în bordei.

Cîntărețul îl privi o clipă, cu dragoste, apoi, cu nevinovăție, o luă de la început :

— Mai vîrtos simți-vor căldura cei ce se culcă împreună într-un borde-e-ei decît cel ce doarme singur într-un pala-a-a-t !

— Dar noi nu ne culcăm împreună, smintitule, strigă Groza.

— Tot pîrîul merge la rîu, rî-î-î-urile spre flu-u-u-vii. Bă-ă-ărbat și fe-mee-ie merg...

— ...Merg la dracu ! răcni prietenul meu, zgîlțîindu-l pe cîntăreț de braț. Ai sau n-ai de gînd s-o-nveți alfabetul ? Mi-ai făgăduit !

— Da, făcu Ioachim apropiindu-se de mine ca un lunatic, da, am făgăduit și mă țin de făgăduință. Apoi, pironindu-și drept în ochii mei cea mai cinstită privire de pe lume, începu : Floricică ! Neagră porumbiță ! Rostește întocmai cum m-auzi pe mine rostind : al-fa... vi-ta... gam-ma... del-ta... e-psilonn...

Silabisii, după el, fără nici o teamă, pînă la sfîrșitul alfabetului.

— *Ehtahtos ! Ehtahtos !* prinse să strige el pe grecește, ceea ce trebuie să însemne : minunat, minunat ! Un singur cusur, un fleac, o nimica toată, care trebuie îndreptat ; sînt cele trei slove greu de rostit ; *gamma, dzeta* și *thita.* Pentru *gamma* trebuie să faci ca și cum ai lua apă în fundul gîtului și ai face-o să gîlgîie. Pentru *dzeta* faci cum face crivățul. Cît despre *thita,* faci întocmai cum sîsîie gîs-

canul mînios. Spune după mine și fă așa să-ți văd gura cînd rostești. Să te pot ajuta.

Așa făcui. Se uita de aproape la gura mea și atinse bărbia cu degetul. Dar, ca și cum s-ar fi fript, îl văzurăm depărtîndu-se deodată și străbătînd toată biserica, tînguindu-se cu amîndouă palmele așezate pe chelie.

— Vai de mine și de mine! Vai de mine și de mine! Gura asta-i chiar izvorul din care vechii zei sorbeau nectarul lor îmbătător! E gura făurită nu ca să silabisească un alfabet, ci să-mpartă viață și moarte! De bună seamă că despre fetița asta vorbea bătrînul înțelept cînd spunea: „Porumbița mea, ce stai pitită în crăpăturile stîncilor, prin ascunzătorile locurilor prăpăstioase, lasă-mă să-ți văd ochii, fă să-ți aud glasul"... Da, privirea, glasul... Și gura de asemenea, ar fi trebuit să spună. Dar, Solomoane, la ce bun să ai o inimă care cere să vadă și să audă minunății cînd ești slut ca o cîrtiță? Și cu ce am greșit dacă am inima-n stînga, ca la nebuni, și nu în dreapta ca la înțelepți? O, Doamne-Dumnezeule! Îmi cunoști nebunia, și păcatele mele nu-ți sînt ascunse.

La care Ioachim se întoarse repede spre mine și, cu vorbe alese și înflorite după obiceiul ciocoilor, zise:

— *Cori-mu! Corițaki-mu!* care înseamnă fata mea, fetița mea! Nu mă jigni, nu mă socoti neam prost! Nebunia mea nu e primejdioasă și păcatul meu nu-i decît vorba! Asta-i fărădelegea mea... Nu-mi lua bucuria de a privi la gingășia ta. Acum du-te sănătoasă și să vii sănătoasă! Am să te-nvăț grecește cu priceperea învățatului și cu sîrguința prietenului. Iar tu vei fi-narmată astfel cu o spadă pe care puțini sînt în stare s-o mînuiască.

Îl sărutai pe cîntăreț pe amîndoi obrajii, zicîndu-i:

— Ioachime, ești cel dintîi bărbat pe care-l pup de cînd mă știu.

Vreme de un an încheiat cîntărețul de la Biserica Dintr-un Lemn mă-nvăță grecește și încă multe alte lucruri. Dascălul ăsta era cînd politicos, nevinovat, aproape sfios, cînd descreierat, cutezător, aproape smintit. Cu toate astea, felul lui de a fi îmi arăta ascunzișurile firii omenești vrednice de luat în seamă, și cum mintea și purtarea mea erau cu totul altele decît ale fetelor de vîrsta mea, îi făceam bucuroasă toate gusturile, de-alt-

minteri nevinovate, numai pentru plăcerea de a încerca să aflu : era curățenia lui adevărată sau numai o mască mincinoasă ?

Era adevărată.

Mă duceam la el să învăț de două ori pe săptămînă și totdeauna biserica era goală, după slujba liturghiei. Adeseori stătea cu noi și Groza. Alteori ne lăsa singuri. Dar fie că eram singuri, fie că rămînea și Groza, Ioachim era același. Știind că glasul său de cîntăreț îmi plăcea tot atît de mult, dacă nu chiar mai mult decît învățătura limbii grecești, totdeauna își începea lecția cu o izbucnire dumnezeiască de osanale, care se revărsau peste sufletul meu ca un potop de lumină. Era un izvor nesecat de cîntări, de psalmi, de cîntece atunci scornite în capul lui de fel de fel de întorsături în viers. Curățenia lui întrecea orice margini, cum s-a întîmplat într-o zi, cînd după ce cîntase plimbîndu-se prin biserică de la ușa altarului pînă în prag, uită de mine și se duse în sacristie, unde-l găsii plîngînd. Dar curățenia asta avea cîteodată și fețe care mă tulburau, făcîndu-mă să roșesc, pentru că uneori, fără să se oprească din învățătură, tot privindu-mă cu ochii lui buni ca de bou, îmi

punea mîna pe pîntece sau pe țîțe și zicea, cerîndu-și în felul lui iertare :

— În viața mea n-am pus mîna pe odoare atît de plăcute și nu vreau să mor fără să fi simțit căldura lor. Floricico, îngăduie-mi !... Toți neghiobii știu ce-s astea, fără să le prețuiască, și eu, eu le prețuiesc, fără să știu ce sînt ! Mă faci fericit fără multă cheltuială. N-o să treacă mult, și-ai să le risipești fără cîștig și fără cinste. Nu te teme, n-am să îndrăznesc mai mult. Ecleziastul are dreptate cînd spune că *sfîrșitul unei trebi prețuiește mai mult decît începutul ei*, dar tot atît de adevărat e că în viață, multe începuturi sînt mai de preț decît sfîrșitul lor. Drept e, iarăși, că pentru asta trebuie să vezi viața cu alți ochi decît ai Ecleziastului.

Îi îngăduiam să mă mîngîie, așteptîndu-mă să îndrăznească mai mult. Dar n-a îndrăznit niciodată mai mult. Nu numai că nu mi-a cerut nimic, dar a renunțat și la plăcerea de a mă mîngîia. O uitase, nu mai punea nici un preț pe ea. Dar eu eram învățată de multă vreme cu tainele vieții, de la animale, și mă scîrbea minciuna deocheată ce se lăfăia peste tot în jurul meu. Mai tîrziu m-am întrebat adesea dacă bine-am făcut că m-am tocmit atîta în a da ceva așa de

obişnuit unui bărbat care mă făcea să trăiesc ceasuri nemaipomenit de frumoase, cum n-am mai trăit apoi niciodată în viaţa mea. Aş fi vrut să-mi arăt recunoştinţa, să-i dăruiesc ceva, să-i las o amintire care să-l facă să nu mă uite niciodată. Dar el spunea :

— Ce ? Un coş cu ouă proaspete ? Pui de găină ? O oală cu unt ? O doniţă de miere ? Am acasă pînă peste cap ! Şi de-ai putea să-mi dai un sfînt cu cunună de aur curat, sau nişte mătănii din chihlimbarul cel mai scump de pe lume, sau o narghilea de Smirna, şi tot n-aş primi. Ciocoii cărora nu ştiu de ce Dumnezeu le-o fi plăcînd glasul meu mă-mbulzesc cu nimicuri de-astea. Ce-aş vrea eu, ce m-ar face să mor de fericire nu poţi să-mi dai nici tu, nici Dumnezeu : un trup, un chip, mai vrednice de glasul şi inima mea. Mi-ar îngădui să-mi trăiesc şi eu viaţa mincinoasă după care jinduiesc în hoitul ăsta de măgar ! Asta Dumnezeu n-a vrut să-mi dea ; n-a vrut să dea privighetoarei penele păunului ; poate că bine-a făcut, pentru că se şi spune : de-ar fi avut porcul coarne, răscolea tot pămîntul.

Asta era omul ce-l descoperii în cîntăreţul Ioachim, ţinta atîtor ponoase. În mijlocul verii ce urmă acestui an de învăţătură îmi

fu dat să văd în el şi un alt om, şi dezvăluirea aceea mi-a arătat ceva atît de neaşteptat, că nu-mi venea să cred, nici mie, nici lui Groza şi nici oraşului întreg.

Aveam aproape şaptesprezece ani, şi eram frumoasă cum mă vedeţi. Frumuseţea asta îl ademenea şi pe feciorul boierului nostru Bolnavu, stăpîn pe patruzeci de mii de pogoane de pămînt şi de pădure şi pe herghelii şi turme de vite fără număr. Pentru coconaşul ăsta cu geam în ochi, de-abia întors de la învăţătură, eu nu eram decît o oaie cu două picioare, frumoasă, o bucăţică bună, şi care, poate, trebuia să mă socotesc chiar fericită că stîrnisem o poftă atît de înaltă. Nici nu-i trecea prin cap că m-aş putea împotrivi cîtuşi de puţin. El era cineva ; eu eram ceva care doar din întîmplare avea picioare, şi la întîiul semn trebuia să cad pe spate. Învăţătura lui îl făcuse atît de înfumurat, încît altceva mai bun nu găsi de făcut decît să mă ocărască.

Într-o duminică din vara aceea, duminică ce-avea să hotărască soarta lui Groza, coconaşul Manolache, cum îi ziceau robii lui, se arătă la hora din sat împreună cu soră-sa mai mică. Îşi mîna singur brişca cu un cal minunat. Venea stăpînul nostru de mîine

ca să-l vadă și să-l știe oamenii, dar și ca să-și arunce ochii la cealaltă turmă, cea care-i dădea carne pentru poftele lui. Stăpîn atotputernic prin voia lui Dumnezeu și prostia oamenilor, el se apucă să facă o glumă neroadă. Soră-sa, care era tot atît de tîmpă ca el, nu se supără, și gloata primi batjocura ca o pomană. Bătrînii își scoteau căciulile, arătîndu-și chicile frumoase argintii ; cei tineri se mărginiră să joace mai departe, ceva mai acătării, să fie pe gustul cinstiților oaspeți, iar pomojnicul, făptură slugarnică, care-și însoțea peste tot stăpînul, își făcea de cap, turuind la măscări. La porunca lui, cîrciumarul turnă oamenilor cîteva ocale de vin și băutorii urară darnicilor oaspeți „sănătate și viață lungă". Apoi aceștia coborîră și, lăsîndu-și trăsurica în paza unui flăcău, ciocniră la rînd cu cei de față.

În timpul ăsta, folosindu-mă de lipsa lor, plecai o clipă de lîngă Groza, cu toate că el mă sfătuise să n-o fac, și mă dusei să mîngîi puțin calul cel frumos, sortit să care povară boierească. Prea mi-erau dragi caii frumoși ca să nu le trec mîna prin coamă. Plătii scump plăcerea asta, pentru că cele două lipitori se întoarseră pe neașteptate și, vrînd-nevrînd, am fost silită să le-ascult măscările. Ele lo-

veau în îmbrăcămintea mea frumoasă și în dragostea mea de cai. N-aveau nici o rușine, însă coconașul nu s-a oprit aici ; crezînd că mă copleșește, de sus, de pe capra trăsurii, îmi aruncă la picioare un galben, hărăzit „plăcerilor nevinovate", zicea el. Îmi acoperii fața cu palmele și fugii, lăsînd galbenul acolo unde căzuse, spre uimirea robilor și a stăpînului lor.

Întins pe iarbă, departe de horă, Groza nu află despre întîmplarea asta decît din zarva stîrnită printre țărani după plecarea coconașului. Alergă spre mine și mă găsi plîngînd. Erau întîiele mele lacrimi de durere.

Aveau să vină și altele, fără multă zăbavă. Împotrivirea cinstită a femeii nu împiedică poftele omului josnic. El nu pricepe unde se isprăvesc mofturile muierești și unde începe scîrba. Vita asta murdară care stăpînește lumea crede că-i e îngăduit orice.

În două luni de zile norodul a încercat de patru ori să-mi bage-n cap că rostul meu pe lume este să-i potolesc poftele. De cîteșipatru ori i-am întors spatele scuipînd la picioarele lui. Atunci a încercat să mă ia cu sila. Și-a dat de brațul lui Groza și de gîrbaciul lui.

Păzeam, la vremea aceea, vreo sută şi cincizeci de oi, dintre care o treime erau ale lui Groza, iar celelalte două ale mamei şi ale mele. Mă simţeam mulţumită, cu toate că împilarea creştea în jurul nostru şi venirea dihaniei ăşteia mă nelinişteа. Ştiam că pînă la urmă tot are să se-arunce o dată asupra mea ca uliul asupra găinii. Groza îmi dăduse un pistol mic şi un jungher, pe care le ţineam ascunse în brîu. Pentru ca să fie mai sigur, în fiecare seară venea din sat să stea un ceas, două cu mine şi să mă ajute să adun oile.

Într-o seară aurită de Gustar se întîmplă nenorocirea. Coconaşul era singur, călare. Nesinchisindu-se că era şi Groza pe acolo, vorbi numai cu mine. Îmi dete bună seara şi mă întrebă :

— Tot rea ? Tot rea ?

Nu-i răspunsei şi mă depărtai, întorcîndu-i spatele. Groza, care stătea la marginea unei bălţi, începu să lovească cu gîrbaciul în apă. Ghicii îndată că voia să moaie biciul, ca să se lipească mai bine pe spinarea neruşinatului. Pieptul mi se umflă de bucurie la gîndul că voi fi răzbunată de un prieten puternic şi curajos, dar mintea mea, rătăcită

de mînie, habar n-avea ce s-ar putea întîmpla după o faptă atît de înfricoșătoare.

Coconașul descălecă, lăsă calul în voia lui și vru să se ia domol după mine. Groza îi răsări înainte, drept ca un brad și liniștit ca un înțelept. Celălalt părea tot atît de drept, dar nu era de loc liniștit ; i se urcase tot sîngele în obraji :

— Ce vrei ?

— Nimic... zise Groza, tu ce vrei... tu...

Turbat de mînie auzindu-se tutuit de un mîrlan, nesocotitul duse mîna la pistol. Cît ai clipi din ochi, fu la pămînt, cu pistolul luat și, pînă s-apuce să se ridice, Groza era călare pe calul boierului. Cele ce se petrecură apoi îmi deteră măsura urii nemărginite ce mocnea în inima prietenului meu. În loc să fugă cum gîndeam eu c-o să facă, prinse a-l biciui pe coconaș, plesnindu-l, mai ales peste cap, cu șfichiul gîrbaciului ud, fugărindu-l de colo pînă colo pe cîmpul pustiu. Tăcerea din jur era sfîșiată doar de țipetele nenorocitului. Groza se îndărătnicea să-l snopească, pînă ce făcu din el o grămadă de carne însîngerată tăvălită în țărînă și neînsuflețită.

Groza mă ajunse în goana calului. Nu mai era același om. Fața lui, încremenită, îmi păru

țeapănă, ca o piele uscată de curea. Ochii scăpărau însîngerați și nu mai aveau nimic omenesc în ei. Vinele gîtului păreau gata să-i plesnească. Buza de jos îi atîrna, grea de mînie. Glasul, nici el nu mai era același cînd îmi spuse :

— Asta a fost prima înghițitură din paharul răzbunării. Te răcorește ca apa rece cînd ești perpelit de fierbințeală. Acuma, Floricico, te părăsesc pentru totdeauna : mă duc în haiducie. Nu-s singur : șapte flăcăi, tot din satul nostru, tot cu nume rău, mă vor însoți. Nu-s prieteni cu inimă duioasă, cum ești tu și cum e bietul Ioachim, și-mi pare rău ; sînt răzbunători, însetați de dreptate ; cunosc codrii ca și mine și-s gata să se-arunce și în foc, doar să le fac semn. Noi sîntem gata. Mîine în zori ne întîlnim în Crîngul Cîlnăului, la „stînca piezișă". Vino și tu. Am să-ți spun acolo mai multe, să știi ce ai de făcut. Acuma zoresc să dau o fugă pîn' la Buzău, să-i dau de știre lui Ioachim și să-mi iau rămas bun de la el. Apoi, arătîndu-mi pe cel bătut, zise : Dihania nu-i moartă, n-am vrut să moară. Vreau ca coconașul ăsta frumușel să-și aducă aminte de mine cîte zile o avea și ori de cîte ori își va vedea mutra în oglindă să știe că eu i-am sluțit-o ! Calul îl

iau eu. Cei care ne-or mai trebui o să-i luăm din hergheliile lui tat-său.

Se întunecase... Turma, risipită de goana lui Groza, behăia de răsturna munții. Prietenul meu îi dădu roată călare, o strînse grămadă și-apoi mă ajută s-o duc acasă. Cu inima strînsă de tristețe — parcă mi-erau străine și locurile din jur — mă despărții de Groza, agățîndu-mă de gîtul cîinelui meu cel mai drag. Noaptea plînsei din belșug.

A doua zi în zori m-am dus la „stînca piezișă". Groza și cei șapte tovarăși ai lui ajunseseră înaintea mea. Mai erau cu ei un negustor de vite, gras, din Buzău, și Ioachim. Arătîndu-mi-l pe negustor, Groza îmi spuse :

— Floricico, după ce am chibzuit bine, m-am gîndit să-l chem pe prietenul acesta. Te sfătuiesc să-i vinzi lui turma de oi. Pentru partea mea, mi-am și luat banii. Ce rămîne, dacă vrei să-i vinzi lui, el se îndatorează să ți-i lase în seamă cît ai să vrei, să ai din ce trăi. Dacă s-o întîmpla să vrea asupritorii noștri să se atingă de ce-i al tău, n-ai decît să le spui că acu turma e a lui baciu Zamfir.

Primii cu dragă inimă. Baciul plecă ; era un unchieş cam ciudat, dar de folos, pînă una-alta. Şi iată că veni clipa despărţirii pentru totdeauna, cînd îl priveam pentru cea din urmă oară pe cel mai bun prieten. Ochii lui erau plini de lacrimi. Glasul, sugrumat, abia putea rosti o vorbă :

— S-a sfîrşit, Floricico, cu viaţa noastră de pînă acum... Am fost prieteni adevăraţi... Tu n-ai să mai găseşti niciodată un alt Groza, şi nici eu vreodată o Floricică ! Păcat că femeii nu-i e dat să ducă o viaţă de haiduc ! Ah, să fi simţit lîngă mine prietenia ta, şi ura ta, acolo sus în munţi, în codri ! Dar Dumnezeu n-a vrut. Am fi înnebunit amîndoi !

Rămîi, deci, dar ascultă ce-ţi spun : nu-i haiduc numai cel ce ia drumul codrului. Poţi să fii tot atît de bine haiduc şi printre ciocoi în tîrg, să fii răzvrătit ca şi cel din creierul munţilor, dar pentru asta trebuie neapărat să fii făţarnic cu cei mari şi curat cu cei împilaţi. Tu ştii şi să te prefaci, şi să fii cinstită : încearcă şi du-te în mijlocul lupilor, urlă cu ei, învaţă-le obiceiurile, învaţă-le slăbiciunile şi-apoi loveşte-i pe la spate, ajută norodului, răzbună-l ! Cum s-ar zice, ajută-mă ! Tu eşti mai deşteaptă decît mine, mai

isteață, mai vicleană și pe deasupra și femeie frumoasă. Fă ca mine: jertfește-ți tinerețea, cum mi-o jertfesc și eu! Poporul este nevolnic și mișel, pentru că toți cei ce se ridică din sînul lui ajung nevolnici și mișei. Cei buni nu se mai arată. Niciodată, de la zapciul Iancu Jianu și de la slugerul Tudor Vladimirescu, unul boier de inimă, celălalt țăran inimos, dar amîndoi haiduci și răzvrătiți, amîndoi uciși mișelește pe la spate, nici un om nu s-a ridicat din popor decît ca să-l robească mai dihai. Și dacă se ivesc pe ici, pe colo cîțiva haiduci, ăștia nu sînt decît niște răzvrătiți care nu știu să vadă dincolo de lungul nasului, și se vorbește despre ei ca despre niște coțcari. Ar avea nevoie și ei de o căpetenie care să-i lumineze și să le-arate ce au de făcut. Trebuie lovit sus, la cap! Și nu numai în greci și în turci, ci și în boierii români, mai ales în ei. Dacă străinului nu i-ai putea uita vreodată că vine și suge din sîngele țării ăștia, cum să-i ierți ciocoiului că se face scula asupritorului venetic?

Asta-i. Am așteptat ziua de azi ca să-ți spun de ce te-am îndemnat să înveți să scrii și să citești la Ioachim și cu ce scop am învățat și eu: cărțile ne învață ceea ce mintea noastră singură nu e în stare să pătrundă. Ca să știi să vrei ceva pentru viitor, trebuie

să știi și ce-a fost în trecut, și ce se petrece în ziua de azi. Lucrează atunci pentru viitorul ăsta mai bun. Nu-nveți grecește ca să păzești oile. Fă ce-o să te-ndemne mintea. Ești destul de șireată. Cu un fir de păr din capul ei, o femeie e-n stare să spînzure-un tiran. Cu un deget pus pe-o gură, o face să vorbească sau să amuțească. Fii femeia asta ! Aur o să-ți dau curînd, destul.

Acuma las locurile astea. Ne ducem prin părțile Brăilei, către îmbucătura Buzăului cu Siretul, unde trebuie să mă întîlnesc cu Cosma. Dar n-am să rămîn cu el. Am cîte ceva de învățat de la el. Dar de lucrat, vreau să lucrez de capul meu. Să știi : în orice zi vei avea nevoie de mine, să te duci la cîrciumarul Ursu, care ține han în gura satului Vădeni, către Galați. Și dacă-ai vrea să vii să te așezi pe undeva prin partea locului, ar fi și mai bine. Astă-seară o să pice potera. Ție n-are ce să-ți facă. Cît despre mine, n-are decît să vină să-mi ia urmele.

Pe cînd îmi vorbea Groza, mă uitam cîte puțin la chipurile tovarășilor lui ; da, așa cum spusese, arătau a oameni dîrji, hotărîți, poate chiar credincioși, dar nimic mai mult. Oh, iubire, iubire ! De-ai fi tu stăpînă pe

inima omului, cuvîntul răzvrătire n-ar mai fi de înțeles. Bietul Groza ! mi-era milă de el să-l știu avînd în jur numai astfel de oameni. O fi bine să urăști. Să iubești e și mai bine. Numai cel ce știe și să urască și poate să iubească pricepe cît face viața !

Din fericire pentru Groza, dragostea veghea. Era lîngă el, și nimeni nu bănuia.

Băgasem de seamă că Ioachim se purta nu știu cum. Era îmbrăcat într-o zeghe lungă pînă la călcîie și căciula țurcănească îi cădea pînă pe nas, iar sub braț ținea o cutie mare de lemn de abanos, care pesemne că era grea pentru că o tot schimba dintr-o parte într-alta. Fața lui, de obicei senină, era posacă, îngrijorată, palidă. Puneam toate astea pe seama despărțirii și-i șoptii :

— Ioachime dragă... ești tot atît de îndurerat ca și mine...

— Nu... făcu, dînd din capul cît o baniță, nu... nu sînt îndurerat ca tine... sînt îndurerat ca Groza...

Haiducul mă privi îngîndurat, dar nici el, nici eu nu pricepurăm nimic.

— Ce vrei să spui, Ioachime ? întrebă prietenul meu.

— Vreau să spun că sînt îndurerat ca tine, nu ca ea.

— Bine... Auzirăm noi asta, dar lămurește-ne.

— Să vă lămuresc !

Și începu lămurirea cîntînd încruntat, domol, cu glas adînc, încet, cu fața alungită, cu ochii mijiți și trecîndu-și neîncetat cutia dintr-o parte în cealaltă, în timp ce noi îl ascultam cu uimire și zăpăciți.

— Durerea mea-i ca a ta, viteazul meu Groza-a-a, pentru că și eu o las pe Floricica-a-a-a... și te urmez în haiduci-i-i-e ! Ca și ti-i-i-ne !... Cu ti-i-i-ne, dacă mă iei și pe mi-i-i-ne ! Asta-a-a-a-i ! De biserică-s sătul-ul-ul ! Po-opi și proto-poopi ! Tămîie !... Parastase și iconostase !... Rahat, toate ! Mo-orți și noi-născuți : dă-i dracului pe toți. Botezuri, cununii, nimicuri și prostii ! Dumnezeul sfînt : toate-s un pămînt ! Bun rămas la toate : dragoste, păcate !...

Sudoarea îi curgea șiroaie de sub căciulă și se opri o clipă ; apoi, deschizînd cutia — plină toată de galbeni mari și mici și de pietre scumpe : diamante, rubine, safire, smaragde, topaze — ne-o plimbă pe la nasul tuturor și rosti într-un cuvînt de scîrbă curată :

— Iată, asta-i tot ce biserica, ciocoii și însuși Dumnezeu sînt în stare să dea unui om care are nevoie de dragoste ! Pentru că fuse-

sem înzestrat cu un glas care mişcă sufletul, m-au smuls din munţii mei, de pe plaiurile mele, de la oile şi cîinii mei, şi, în schimbul comorilor ălora, mi-au dat tinichelele astea, despre care zic că-s scumpe, şi pietrele astea, care cică-s nestemate ! N-aveam pe-atunci decît şaptesprezece ani. Multă vreme am tot aşteptat şi răbdat să vină comoara sfîntă şi dumnezeiască de care mi-au tot vorbit, dar m-am încredinţat că tot de tinichele şi de pietre era vorba. Şi iubirea ? Iubirea duioasă şi prietenia, pe care le lăsasem odată cu ciobăniţele mele, cu oile şi cu dimineţile frumoase, cu cerul şi pădurile mele ? Despre comorile astea, despre toată averea asta nemăsurată ? Nimic ! Cîte o vorbă care să te măgulească, o palmă pe umăr, cîteodată o mînă strînsă cu curtenie sau un zîmbet de sus, ocrotitor, chipurile, şi-atîta tot ! Şi mie îmi lăsa gura apă după sînii pîrguiţi prinşi în rochii frumoase, după ochii drăcoşi ; la buzele gata să rostească vorbe păcătoase ce merg drept la inima credinciosului, bietul Ioachim, îmi stăpîneam poftele şi cugetam la zgîrcenia din casa Domnului. Mi se-ntîmpla, din cînd în cînd, să nu mai pot răbda atîta nedreptate din partea vieţii, care-ţi cere tot ce ai mai bun în tine şi-ţi dă doar ce-i rămîne de prisos :

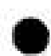
atunci puneam un deget pe sînul ispititor și spuneam buzelor și ochilor păcătoși: „Și eu aș vrea să beau din vinul ăsta, să mă-nfrupt din roadele astea!" Nu mai eram „cîntărețul Ioachim, care n-are pereche decît pe unul la Mitropolie!", ajungeam îndată „un om care-ți face silă". Și de ce, altarul și cădelnița mă-sii!? de ce stîrnea silă la mine o poftă pe care toți popii și boierii și-o săturau în fiecare zi?

Da-da, așa era, stîrnea silă! Mi-am dat singur seama că pofta mea era dezgustătoare și, dacă nu alta, mă făcea de rîs. Dumnezeu mă făcuse să cînt, nu să fiu îndrăgit de lumea căreia-i cîntam.

Ba chiar cred că Dumnezeu cu bună-știință, după ce mă înzestrase cu glas de serafim, îmi dăduse trup de măgar: neprihănitul nu poate rămîne curat decît învăluit în sluțenie. Așa că, atunci cînd cîntam și-i ridicam în naltul cerului, oamenii mă iubeau și mă copleșeau cu daruri reci, dar îndată ce m-atingeam de darurile lor calde, îmi aduceau aminte că nu-s decît un măgar. Heruvimii, care veneau la biserică ca să se lepede de Satana, și către care serafimul Ioachim își îndrepta glasul și pofta, îmi aduceau și ei

aminte că femeia-i ca soarele : se oglindește-n toate băltoacele.

Mă întorc așadar în împărăția pe care am trădat-o din trufie, așa cum rîul care se revarsă pururea se-ntoarce la matcă. Și glasul meu, ce s-a irosit în pustiul orașului fudul, fără să nască măcar o urmă de dragoste creștinească, va răsuna de-acu înainte în inimile oamenilor care se pun în afară de lege și se silesc la o viață aspră întru binele semenilor lor. Și zice-voi : „O, Doamne-Dumnezeule ! Te caut în revărsatul zorilor, sufletul meu e însetat de tine, carnea mea te dorește pe tot acest pămînt pustiu, ca să-ți vadă puterea și măreția, așa cum te slăveam din altar. Căci bunătatea ta e mai bună ca viața ; de aceea buzele mele te vor lăuda. Trufașii batjocoritu-m-au cît au vrut ; dar nu mi-am întors fața de la legea ta.Îndepărtează de la mine ocara și batjocura, căci păstratu-ți-am mărturia".
Și-acuma, iată-mă ; cîntărețul Ioachim, care n-a găsit milă creștinească în Biserica Dintr-un Lemn, pleacă-n haiducie cu Groza, să fie acolo omul lui Dumnezeu și să caute iubirea de oameni.

Prietenul de care te desparți pentru totdeauna ți-e mai scump decît cel care ți se

întoarce. Cînd îmi făcu de departe cel din urmă semn de rămas bun, cu mîinile iubite, mă prăbuşii peste cîinele meu şi îmi îngropai faţa în blana frunţii lui cu ochi miraţi. Apoi luai drumul întoarcerii, mai curînd drum de înmormîntare ; îmi văzui casa, pădurea, oile, şi toate mi se părură pustii, ca o ţară pîrjolită.

Pe sufletul meu pusese stăpînire o jale necunoscută pîn-atunci. Tot ce fusese bucurie se prefăcu în suferinţă. Dumnezeule, în ce-ai turnat tu mai multă dulceaţă ? în bucuria sau în durerea unui suflet pătimaş ? Foşnetul frunzişului, cîntecul cocoşilor, lătratul cîinilor, behăitul oilor, şoaptele nesfîrşite ale prietenului meu vîntul fură tot pe-atîtea răni pentru inima mea chinuită de dor. Rătăceam zi şi noapte prin pădurile de brad şi de mesteacăn, stihie căutîndu-şi sufletul. Fluierul meu, care nu ştia ce-i singurătatea sfîşietoare, umplea pădurile de strigăte uimind păsările :

Dor singuratic, gînd mîhnit,
În suflet mare, plin de foc...
Cînd norocul ni-i răpit
Găsim în dor un alt noroc

Acest „alt noroc“ nu mi-l aflai numai în dorul meu. El se ivi întruchipat într-un bărbat care se dovedi a fi și el un vis amăgitor. Știam că-i amăgitor, dar îl sorbeam cu setea unui suflet ce apucase pe calea dezamăgirilor.

Într-o zi un crainic de-al lui Groza mă vesti că peste o săptămînă va trece prin ținutul nostru Cosma, să vadă de-i cu putință de dat vreo lovitură. Răvașul în care-mi vorbea de Cosma se încheia astfel : „Am sărutat obrazul păros al acestui frate. Primește-l cum te-ndeamnă inima“.

Inima mă-ndemnă să caut sărutarea pe obrajii bărboși ai lui Cosma, ca să fiu sigură c-o găsesc. Și-o găsii, firește, pentru că omul n-are decît doi obraji. Și mai găsii și altceva, ce nu căutasem, dar care-a venit de la sine, cum vine furtuna pe care nimeni n-o cheamă.

În săptămîna aceea fluierul meu răsuna prin pădurile de brad și de mesteacăn într-un fel pe care numai dorul chinuit îl poate smulge unei țevi de soc cu opt găurele, și în timpul ăsta ochii mei cercetau pămîntul și dădeau peste urme de copite cu potcoave neștiute prin partea locului. Mă luai după ele, și într-o bună dimineață picai pe negîndite în poiana în care Cosma și cu Ilie, fratele lui, își fumau luleaua, mulțumiți de soarta lor și fără să

aibă habar că eram și eu pe lume. Cosma făcu pe mîndrul și eu rîsei de el. Totuși, îmi simții numaidecît stăpînul. Ca să-l stîrnesc, fugii. El se luă după mine, ca să fie precum e zis, că femeia ce fuge de bărbat mai mult se face dorită, și chiar în seara aceea, după ce se-nflăcără și Cosma și pădurea, îmi lăsai mijlocul prins de brațul ce răspîndise spaima între ciocoi.

Cosma mă luase, dar inimii lui Groza mă dădusem eu. Cosma luase ceea ce poate lua orice bărbat. Groza-mi stăpînea sufletul, la care ținea. Și-așa, am trăit un vis de necrezut, într-un ceas de uitare. Apoi am încercat marea cu degetul : am cerut vieții ceea ce ea nu-i în stare să dea. L-am vrut și pe Cosma, și pe Groza, și fericirea toată numai pentru mine. Și n-am avut parte de nimic. Atunci, mi-am sfărîmat fluierul de soc. Am început o altă viață, care-a ținut vreo trei ani, și după aceea m-am dus să dau pădurii ceea ce din pădure luasem.

Mi-am luat chip mincinos și-am fugit în lume, de unde mă-ntorc acuma cu sufletul curat, gata să fac tot binele și tot răul ce trebuiesc făcute pe lumea asta.

Iată-mă, asta sînt.

Ilie cel înțelept

— E rîndul tău acuma, Ilie cel înțelept, fratele lui Cosma și sfătuitorul meu, e rîndul tău să ne spui cine ești și pentru ce ai îmbrățișat viața de haiduc, zise Floarea Codrilor, căpetenia noastră.

Ilie puse domol căciula la pămînt. Să-și fi dat seama că arătîndu-ne fruntea netedă și chica-i de haiduc ne arăta un cap fără pereche prin liniștea lui? Avea o față de mitropolit războinic, știind să ucidă între două liturghii, să bea și să mănînce între două bătălii. Ochii săi negri, luminați, știau ce vor. Nici sfioși, nici cutezători, spuneau cu hotărîre: pace vouă... sau vă omor! Cu

toate acestea, parcă vedeai plutind veșnic pe barba lui o lumină de mucenic șovăind a alege între viață și moarte — barba aceea lungă împletită din fîșii negre ca pana corbului și din argint, în care se pierdea și mustața stufoasă, năprasnică strajă a unei guri gata în orice clipă să rostească cuvîntul neînțeles : *Dreptate !*

Îl rosti începîndu-și povestea.

POVESTEA LUI ILIE CEL ÎNȚELEPT

Am ieșit la pădure, să aflu dreptatea, alungată din oraș.

La Brăila, unde-am făcut ochi, tata ținea un han. Tatăl acesta — lua-l-ar dracu ! — ar fi fost bun oarecum. Dar mulți oameni care sînt de treabă după cele ce-și pun în gînd, în viața lor de-acasă devin niște tartori, mai ales dacă țin cîrma gospodăriei. La noi tata ținea cîrma casei ca pe cîrma unei corăbii pîntecoase, pe care voia s-o știe la adăpost de orice furtună ; și ca să-și ajungă scopul, o ancorase în niște ape moarte, cu toată împotrivirea unora dintre călători, cărora treaba asta nu le venea la socoteală.

— Nu vă place ? zicea el. Așteptați pînă m-o chema Alah la el. După aia o să faceți ce vreți...

— Da, răspundeam noi — frate-meu Cosma, soră-mea Chira și cu mine — da, o să facem după cheful nostru după ce te-o chema Alah la el. Da' cît mai e pînă să te cheme ?

— Asta-i treaba lui !

Treaba lui Alah era o adevărată belea, pentru că noi aveam chef să facem după capul nostru, iar tata nici gînd n-avea să se ducă la cer și să lase cîrma în mîinile noastre. Cu toate că era bătrîn, ținea cîrma cu mînă tare, după capul lui.

Credea în Dumnezeu cu evlavie, în toți dumnezeii, și de toți se temea. Ca să fie pe placul tuturor, își luă în harem femei frumoase din toate cele trei credințe mari : a lui Mahomed, a lui Moise și a lui Cristos. În casa lui lăsă pe fiecare liber să-și aleagă credința care-i plăcea, avînd grijă să nu te lase să alegi pe cea mai bună dintre toate — aceea de a nu avea niciuna.

Credea în Dumnezeu cu adevărat — dar, după vorba românească — spunea : „Pîn' la Dumnezeu te mănîncă sfinții !"

Și, ca să le fie și sfinților pe plac, le deschidea larg ușile hanului și-i găzduia pe

toți. Firește, tata-i punea la plată, și asta nu era lucru ușor, pentru că afurisiții de sfinți erau cam căpcăuni. Dar tata nu era omul să nu priceapă că a plăcea Domnului duhovnicește era bine; dar a face rost sfinților de fete mari și de pungi cu mahmudele era și mai bine.

Totul mergea strașnic : stăpînul — care nu era altul decît marele vizir — dăduse tatălui meu un firman prin care îl întărea hangiu al Sublimei Porți, cu dreptul de a lua zălog și vinde la mezat calabalîcul oricărui mușteriu rău platnic. Dar cum se întîmpla cîteodată să descalece și unii mușterii isteți, fără nici un calabalîc, tată-meu îi dăruia pe mușteriii ăștia cu un alt fel de calabalîc : îndată ce ticălosul își lua tălpășița, fără să sufle o vorbă, tata alerga la aga cel atotputernic, se arunca la picioarele lui și-i punea dinainte un pachet :

— Iată, efendi, cutare, plecînd ieri de dimineață, a uitat la mine pachetul ăsta, zicea tata făcînd pe prostul. A mai uitat el și să-mi plătească casă și masă pe-o lună de zile, dar asta nu face nimic !

Pentru tată-meu nu făcea nimic. Dar făcea mare lucru pentru nenorocitul de călător, pentru că aga, curios cum sînt toți ăi de me-

seria lui, își vîra nasul în pachet și dădea peste niște hîrtii atît de buclucașe, încît punea să taie capul ălui de le uitase.

Da-da, era om de treabă tatăl meu, dacă te luai după cele ce-și punea în gînd.

Pentru ca să ne lase avere, ne punea să ne trăim zilele ca el, dar numai partea tristă a zilelor. Toată lumea din casă trebuia să se închine o dată cu el, să postească o dată cu el, să se ploconească o dată cu el în fața puternicilor zilei, după care se ducea singur să petreacă ceasuri plăcute cu prietenii lui, fie la noi acasă, fie la cîrc-serdar, fie la zapciu, unde jucau ghiulbahar de nu mai isprăveau tot trăgînd din narghilele. Pentru noi, plăcere adevărată, sărbătoare adevărată nu era decît o dată pe an, la bairam. Și încă ne costa scump și sărbătoarea asta, pentru că venea după ramazan care ne strica pîntecele de prea multă mîncare în timpul nopții, după ce răbdasem crîncen ziua-ntreagă. De altfel, din pricina asta pornirăm noi războiul împotriva stăpînului casei.

Cosma fu cel dintîi — avea de-abia cincisprezece ani — care îndrăzni și mîncă, bău și fumă de cum începu ramazanul, și din asta se stîrni o ceartă fără sfîrșit. Mă folosii

şi eu de ruptura asta şi-i urmai pilda. Eram acu doi care ţineam piept tatii ; la început el încercă să ne facă să ne întoarcem pe calea cea „bună", spunîndu-ne că profetul „nu ne va milostivi cu viaţa veşnică".

— Puţin îmi pasă de viaţa veşnică !

— Şi profetul a postit în luna asta ! ne lămurea tata.

— Da, dar el ziua dormea. Îi venea uşor, pe cînd noi trebuie să muncim !

— Şi el muncea : muncea noaptea, scria *Coranul,* lumina noastră.

Atunci Cosma spuse că el vrea să se facă creştin :

— E credinţa mamei, şi e mai uşor de ţinut, cel puţin profetul creştinilor mănîncă în fiecare zi ! Şi viaţă veşnică a făgăduit şi el ! Tot aia trebuie să fie !

Tata, care se temea ca nu cumva să supere pe ceilalţi dumnezei, se supuse. Cosma şi cu mine devenirăm creştini. Cu alte cuvinte, de schimbat, nu s-a schimbat nimic, pentru că şi dacă treci de la o credinţă la alta, tot în pielea ta rămîi. Dar iată că veni postul mare, înainte de Paştele creştinesc, cînd şapte-opt săptămîni trebuia să te pedepseşti numai cu pîine şi cu ciorbă de fasole. Asta ni se părea

curată prostie. Şi iarăşi se stîrni ceartă şi furtună :

— Să vă ţineţi de credinţa pe care singuri v-aţi ales-o ! tuna tata.

— Da, am ales-o noi, dar trebuie să fie şi aici pe undeva o greşeală : cum vine aia, ca să poţi ajunge la viaţă veşnică, să te îndopi două luni de zile numai cu fasole ?

— Trebuie ! O să mîncaţi fasole fiartă-n apă. Altminteri s-a dus cu credinţa creştină şi s-a dus cu *raiul !*

— Ei, zise frate-meu ; o să ne lipsim şi de una şi de alta ! Fasole fiartă-n apă, asta nu-i mîncare !

Tata, scos din fire, strigă :

— E de speriat, fără doar şi poate c-o să mă trăsnească mînia vreunui atotputernic ceresc : băieţii ăştia doi nu vor să ţină nici una din cele trei mari credinţe de sub acoperişul meu.

Ei doi nu voiau. Şi din doi ne făcurăm trei, cu sora noastră Chira, apoi patru, cu bietul frate-meu Ismail, care într-o bună zi s-a spînzurat din lăcomie. Poftea după toate bunătăţile, şi cum toate trufandalele erau numai pentru clienţi, sărmanul Ismail le şterpelea de sub nasul bucătarului şi urla de plăcere cînd le înfuleca şi de durere cînd le

mistuia, pentru că tata, cît ţinea mistuitul, îl croia cu biciul.

Dar traiul nostru în casa asta avea să se facă din ce în ce mai greu o dată cu ivirea poftelor trupeşti. Eu fui scutit de asta : n-am simţit niciodată nevoia să ridic vălul de pe faţa vreunei femei. Cosma, în schimb, ridica şi pentru el, şi pentru mine, şi pentru fratele care se spînzurase, şi pentru toţi morţii din neamul nostru, care fuseseră sfioşi ca mine sau se spînzuraseră ca Ismail. Cosma ridica de toate. De altminteri, asta mi se părea firesc şi nu m-am supărat niciodată.

Hanul era plin de femei : femeile tatii, ale prietenilor tatii şi cadînele pricopsiţilor găzduiţi la han. Mireasma lor umplea casa. Cosma, ca un copoi, moşmoia toată ziua, adulmecînd cu nasul în vînt, aşa cum făcea Ismail prin jurul bucătăriei. Dar dacă pagubele lui Ismail mai erau iertate, s-ar părea că cele ale lui Cosma nu erau. Oricum, bărbaţii, în frunte cu tata, aşa spuneau. Erau însă singurii care se plîngeau de pacostea asta. Femeile nu s-au plîns de fel. Din pricina asta eu le dădeam dreptate lui Cosma şi femeilor, pentru că Cosma avea de partea lui *Coranul* care dă bărbatului mai multe femei, iar femeile aveau *Scriptura*, care zice : „Trei sînt

lucrurile minunate peste măsură pentru mine, ba chiar patru pe care eu nu le cunosc : urma vulturului în văzduh, urma şarpelui pe stîncă, dîra corăbiei în mijlocul mării, şi urma bărbatului în femeie."

Păi, dacă nu sînt urme, de ce atîta gălăgie ? Pentru că, din două una : sau profetul citise pe înţeleptul din *Scriptură* şi-şi dăduse dreptate în *Coranul* lui, sau credincioşii nu ţin poruncile, şi atunci, fiind ei cei dintîi vinovaţi, n-ar trebui să se supere.

Cu toate astea, se supărară. Îl pedepsiră pe Cosma cu bătaia. Sării să-i ţin parte. Mă bătură şi pe mine. Frate-meu întrebă de unde putea să ia ceea ce toate credinţele îi dădeau. De nicăieri, pînă una-alta : cutare femeie era mamă (Erau atîtea mame !) Cealaltă, sora cuiva (Surori de asemenea erau berechet !) Celelalte erau ale bărbaţilor lor (Dar ele nu doreau altceva decît să fie şi ale lui Cosma !)

— Toate femeile astea sînt ale casei şi sînt ţinute de bărbaţii lor, îl dăscăleau pe Cosma ; tu trebuie să te duci să-ţi cauţi femeie afară, să ţi-o cumperi, s-o ţii din banii tăi, cînd ai să-i ai !

Cosma nu pricepea treaba asta şi într-o zi veni să mă întrebe :

— Ilie, ia lămurește-mă tu : de ce mă trimit ei afară ? Cum ? Nu-i mai bine să iubești femeile din casa ta decît pe cele străine ?

— Da, Cosma, tu ai dreptate : ne sînt mai dragi femeile din casa noastră.

— Nu-i așa ? Acuma spune-mi altceva : de vreme ce femeile din casă sînt ținute de bărbații lor, și de la mine nu cer decît să le iubesc, de ce vor ei să-mi pierd vremea pe-afară, s-alerg după cele care nu mă cunosc și să nu fac plăcere celor care mă cunosc și mi-o cer ?

— E drept, Cosma : nu căuta pe-afară, nu pregeta să faci plăcere celor care ți-o cer, dă totul în casa în care ești iubit.

— Nu-i așa ? Să te mai întreb ceva, Ilie : ei nu-mi dau voie să mă apropii de femeile care nu mă costă nimic și vor să mă duc să-mi cumpăr altele cu banii mei, cînd oi avea. Ce trebuie să fac ca să am bani ?

— Știu eu, Cosma ? Poate c-ar trebui să-l întrebi pe popă, pe hoge sau poate pe cîrcserdar : ăștia-s oameni care toată ziua nu fac nimic, dar sînt plini de bani.

Cosma se duse să-i întrebe. Toți trei îi răspunseră că numai munca aduce bani.

Răspunsul îl înfurie pe frate-meu. Și eu mă supărai, pentru că oamenii ăștia trei nu

făceau toată ziua nimic decît să joace ghiulbahar cu tata și toate muncile de pe pămînturile lor le făceau robii beilicului. Cu toate astea, Cosma luă de bună vorbele lor și se duse să spună tatii :

— Uite, trei dintre prietenii tăi, care-s oamenii legii și ai credinței, spun că munca aduce bani. Păi, eu muncesc pentru tine : dă-mi banii trebuincioși ca să-mi cumpăr și să-mi țin trei femei. Am nevoie de trei femei !

Tata ne vorbi atunci despre gîndurile lui :

— Da, tu muncești, Cosma, și frații tăi muncesc și ei, și muncesc și eu, dar tot aurul care se-ngrămădește în sendîc e pentru viitorul vostru. Îl veți găsi la moartea mea și-o să vă bucurați...

Cosma îi tăie vorba :

— Lasă-mă pe mine-n pace cu bucuria pe care o s-o avem la moartea ta. Am nevoie acu de trei femei. Tu zici că trebuie să le cumpăr și să le țin. Atunci, dă-mi banii pe munca mea !

— Dar ești prea tînăr, fiul meu : trei femei la nouăsprezece ani ? Nu... Nu se poate... Trebuie să mai aștepți...

— Nu pot s-aștept ! Am nevoie de ele !

Spunea adevărul... Avea nevoie... Cîte? Trei sau șase habar n-aveam, dar vedeam cu ochii mei cum toate femeile din han picau pe capul lui Cosma și apoi plecau voioase.

Asta era treaba lui.

Mai erau și alte nevoi în casă. Mai întîi, ale Chirei. După spusele tatii, aceste nevoi erau peste măsură de mari. Nu voia să se îmbrace decît cu mătase de Asia. Nu se parfuma decît cu parfumuri care se plăteau cu greutatea lor în aur, voia trăsură tot atît de scumpă ca trăsura agăi. Numai pentru pomeni cheltuia zece galbeni pe lună. Tata ținea la ea mai mult decît la ceilalți copii, și-o răsfăța, dar țipa împotriva risipei nemaipomenite:

— Mă duci la pieire! Cheltuiești ca o fată de bei, și rugăciunile la dumnezeul tău creștin sînt rugăciuni de păcătoasă! Nu-n felul ăsta am ajuns eu s-adun avere.

Chira, care trei sferturi din zi stătea în fața oglinzii, îi răspundea peste umăr:

— Nu știu cum ai adunat averea, dar, de vreme ce-o avem, am să-ți arăt că știu ce se poate face cu ea. Știi vorba românească: „Banii strîngătorului pe mîna risipitorului". Unde-i aur mult sînt și lacrimi grele. Lasă pe seama mea să fac să ți se ierte păcatele,

aducînd puțină bucurie acolo unde aurul tău a semănat jale, și asta-i cea mai neprețuită rugăciune a mea. Cît despre altele, e-adevărat că nu prea-s risipitoare cu ele, dar n-o să se mînie Dumnezeu, știe el că-s darnică din fire.

Astea erau nevoile Chirei.

Veneau, la urmă, și nevoile mele. La drept vorbind, nu erau ale mele, ci ale dreptății. În casă aveam tot ce-mi trebuia, pentru că mare lucru nu-mi trebuia. Mîncarea, patul și narghileaua, cele trei bunătăți de care ai nevoie în viață le căpătam lesne pe munca mea. Ceea ce nu puteam căpăta lesne era dreptul de a nu ține seama de un dumnezeu, care-mi cerea să nu mănînc cînd mi-era foame, și căruia să-i mai și cînt osanale cu pîntecele gol. Drept e că dumnezeul ăsta, înfumurat și mărginit, nu mi le cerea niciodată de-a dreptul. Tata, popa, hogea, ei vorbeau în numele lui. Eu oamenilor ăstora mă împotriveam, și-atunci ei mă pedepseau, ca să-i fac plăcere dumnezeului lor.

Dar dumnezeul ăsta, care știa să ceară atîtea de la mine, n-avea nimic de spus la cruzimile slujitorilor săi, care făceau cele mai mari nedreptăți. Oamenii bisericii uitau că în fața Domnului toate făpturile omenești

sînt la fel, înrobeau pe țăran la beilic și-l puneau să muncească de pomană o jumătate de an. Bietul cojan crăpa de foame alături de nenorocita lui de vită: popa tot la supunere îndemna și la răbdare, făgăduia viață bună în ceruri și poruncea post și rugăciune pe pămînt. Asta era voința lui Dumnezeu.

Zapciul, omul cîrmuirii, care trebuia să vegheze să fie bună rînduială în raiaua lui, trimitea ticăloșii lui de dălhăuți să fure vitele oamenilor, îi punea apoi tot pe aceștia să le „găsească" și, ca să-și dea chipurile și el partea la cheltuiala cu fugăritul și cu prinsul „hoților", silea pe bietul țăran să-și răscumpere chiar vita lui. Firește, caii și boii cei mai frumoși nu se mai „găseau" niciodată. La asemenea fărădelegi Dumnezeu era nepăsător.

Cîrc-serdarul pleca cu potera lui de două sute de năimiți să fugărească haiducii care-l răzbunau pe țăran, și erau foarte încîntați cînd nu dădeau de ei, cădeau ca lăcustele pe sate, prădau și siluiau, chinuiau, duceau la deznădejde o mulțime de sate nevinovate, apoi se întorceau, ghiftuiți, să-și ia ciubucul și să-și încaseze solda. Dumnezeu le vedea și-i lăsa în voia lor.

Atunci mă cuprinse mînia pe dumnezeul ăsta, mă cuprinse ura pe oamenii ăştia. Şi-aşa, nevoile mele crescură.

Cosma nu vedea nedreptăţile aproape de loc, şi Chira numai pe jumătate. Ei îşi vedeau de nevoile lor. Îi rugam întotdeauna să mai lase unul haremul, cealaltă gătelile şi dichisul şi să privească nedreptatea în faţă. O priveau şi se cutremurau, dar numaidecît iar se dedau nevoilor lor. Cosma nu putea trăi un ceas fără haremul lui, nici Chira fără găteli. Rămîneam singur şi mă mîhneam. Te simţi tare nenorocit cînd ai dreptate şi eşti stingher.

Cu toate că ne deosebeam la fire şi la gusturi, ne înţeleserăm cînd fu vorba să găsim o cale să ni le împlinim. Cei tari furau pe cei slabi. Noi hotărîrăm să furăm pe cei tari, oricine-ar fi fost ei. Băgaserăm de seamă un lucru : pe cînd cei slabi se împărţeau, pe neamuri sau pe credinţe, ca să semene răul, cei tari — turci, greci, sau români — trăiau între ei în bună pace şi jefuiau fără deosebire. Cel care-şi dădu seama de asta cel dintîi eu am fost.

Potera era alcătuită aproape numai din venetici, dar zapciul era român neaoş, chiar patriot, dacă te-ai fi luat după spusele lui, şi cu toate astea cîrc-serdarul n-avea alt prieten mai bun decît pe zbirul care pîrjolea judeţul dat în paza sa tot atît de nemilos ca şi căpitanul poterei, un başbuzuc. Şi unul, şi celălalt îşi cumpăraseră slujba de la Divanul din Bucureşti cu pungi grase de aur şi amîndoi n-aveau decît un scop : să jecmănească ţara, să-şi scoată banii daţi, să se-nbogăţească cît mai repede — se ştiau la cheremul cîrmuirii, tot aşa cum cîrmuirea se ştia la cheremul Sublimei Porţi.

Vlădica Dunării-de-Jos, tîlhar de drumul mare, luase sub ocrotirea lui o seamă de mănăstiri care vlăguiau ţara cu acelaşi nesaţ cu care călugării se dedau la desfrîu. Popa ăsta vrednic de spînzurătoare venea adesea pe ascuns la Brăila, la boierul Dumitrache Cîrnu, care avea moşii întinse şi era sfetnic al Divanului. Împreună cu aga din Brăila, se închideau cîteştrei, pînă-n zori, într-o parte mai ferită a hanului nostru. Nu îngăduiau să fie slujiţi decît de năimiţii agiei, şi la mîncare, şi la băutură, şi la carne pentru poftele trupului. Boier Dumitrache se mulţumea cu fetiţe de treisprezece-paisprezece ani, dacă

erau bine făcute. Aga și vlădica erau mofturoși, cu gusturi mai aparte, voiau agemoglani, cum ziceau turcii băieților de creștin la care rîvneau. Ca să nu fie stînjeniți de țipetele nenorociților, cînd se dedau ticăloșiilor, de față stăteau cîțiva argăţoi gata să le înăbușească cel mai mic vaier.

Fetițele îndurau ce poate îndura un copil de vîrsta lor de pe urma unei fiare ca sfetnicul Divanului, cu faima lui de om „cumsecade" și de „bun părinte". Dar bieții agemoglani își blestemau și ceasul nașterii, pentru că și aga, și sfinția-sa aveau nevoie de ațîțări mai meșteșugite, căci erau storși pînă-n măduva oaselor. Astfel, jertfiții lor erau siliți prin caznele cele mai drăcești să mănînce acolo, în fața boierilor, întinsă pe pîine, nu miere, nici unt, ci scîrnăvie proaspătă de-a boierilor, călăii lor. Cei mai mulți rămîneau totuși în viață după chinul ăsta. S-a întîmplat însă ca unul să cadă mort pe loc. Un altul a înnebunit. Un al treilea s-a aruncat pe fereastră și l-au ucis în ogradă.

Ăst de-al treilea nenorocit fu cel care a făcut să se afle toată tărășenia. Aflarăm și noi. Chira își ieși din minți și făcea pe luptătoarea pentru dreptate. Nu se mai mulțumi să fure aur de la tata și să-l împartă la ne-

voiaşi, ne ceru să răzbunăm pe nenorociţi în sîngele schingiuitorilor.

Socotirăm că era drept. Cosma, care luase obiceiul să dea singur lovituri, să jefuiască la drumul mare, se lăsă păgubaş. Eu, care scotoceam prin cuferele muşteriilor, mă lăsai păgubaş. N-aveam nevoie de asemenea nelegiuiri. De cînd mă ştiam nu văzusem decît pe cei tari scăldîndu-se în belşug şi pe cei nevolnici frîngîndu-se sub gîrbaci. Şi la mine, la Ilie, veneau să se jeluiască toţi cei care aveau vreo durere. Eu eram cel care cutreieram cîmpiile, ascultam amarul şi oblojeam rănile.

Frate-meu Cosma şi soră-mea Chira oblojeau şi ei răni, dar cînd ai tu singur dureri mari de ogoit, nu poţi face mare lucru pentru alţii. Nu poţi ţine doi pepeni într-o mînă, nici alerga după doi iepuri, nici să-ţi umpli sufletul şi de jale, şi de bucurie deodată. Între două drumuri la ţiitoarele lui, Cosma îşi pleca urechea şi la cîte-un ţăran care-şi vărsa amărăciunea. Apoi îşi golea buzunarele în mîinile tremurătoare ale nenorocitului, îi întorcea spatele şi îl uita. Chira, împopoţonată şi sulemenită ca o cadînă de sultan, ieşea la plimbare în trăsura ei, frumoasă ca a agăi, dar dacă jelania vreunui amărît îi storcea lacrimi în acest timp, ştiam

că necazul de a-şi strica sulimanul era tot atît de mare ca şi cel stîrnit de durerea amărîtului.

Grozăviile care se petreceau la hanul nostru îi răscoliră şi pe unul, şi pe celălalt. Chira îşi pustii odăile, sparse toate oglinzile de Veneţia, îşi sfîşie rochiile. La sosirea tatii, înspăimîntat, îi zvîrli în cap cu borcane de dresuri. Cosma se închise în beci. Trei zile şi trei nopţi, propti uşa cu butoaie, vărsă vinul şi rachiul şi băuturile scumpe. Eu nu făceam nimic. Îmi fumam narghileaua în pod. Apoi, cîteştrei, hotărîrăm să-i ucidem pe vlădică, pe agă şi pe boier. Chira, îmbrăcată în negru de sus pînă jos, ca o călugăriţă, ne chemă la ea în odaie şi ne spuse :

— Priviţi, am sfîşiat tot ce-mi era mai drag. N-am să mai pun rochie colorată pe mine, nici suliman pe obraz pînă-n ziua în care ăşti trei ticăloşi nu vor fi ucişi. V-ajut şi eu. De-o fi nevoie, o să luaţi calea codrilor. Am să vă fac rost de bani. De va trebui, vin cu voi.

Cosma, fierbînd de furie, răspuse :

— Şi eu jur că n-am să mai pun mîna pe vreo femeie pînă nu-mi voi fi înmuiat cuţitul în sîngele ăstor trei fiare.

Era atît de frumos să-i vezi pe amîndoi înfuriați, încît n-a fost nevoie să mai spun și eu ceva, și rămăsei mut. Apucai iarăși narghileaua de coadă și așteptai.

Aveam de așteptat, pentru că nu ucizi trei boieri armați pînă-n dinți cum ai tăia trei curcani. Dar, de, dacă eu puteam aștepta, frate-meu și soră-mea nu puteau. Chiar de-a doua zi veniră la mine să-mi amintească de răzbunare :

— Ei, Ilie, ce facem ?

— Așteptăm, Cosma, ce să facem, așteptăm să se ivească prilejul.

Chira, tot în negru îmbrăcată, răspunse :

— De ce să așteptăm, Ilie ?

— Pentru că, vedeți voi, nici episcopul, nici aga, nici boier Dumitrache nu știu că noi vrem să-i ucidem, și cînd or afla, n-or să se grăbească să-și întindă gîturile la tăiat.

— Proastă treabă ! făcu Cosma.

— Urîtă ! mai zise și surioara.

Într-adevăr, proastă treabă, urîtă. Sărmanei soră-mii nu-i plăceau rochiile cernite, și nici Cosma nu putea răbda prea multă vreme fără femei.

Mi se făcu milă de ei :

— Duceți-vă, oameni buni, și trăiți-vă viața voastră de toate zilele. Nimeni nu v-a silit la post și rugăciune și la chinuri pînă cînd se va face dreptate. Nimic nu-i mai cumplit decît să vrei să faci bine altuia, punîndu-ți opreliști. Prea multă virtute face inima haină și inimile haine nu știu ce-i bucuria jertfirii. Întorceți-vă la legea voastră, trăiți după ea. Eu trăiesc după a mea.

Se întoarseră la legea lor și se simțiră foarte bine. Cel care nu se simți bine fui eu. Iar eram singur și trist, mai singur și mai trist ca înainte.

Mai era cineva care nu se simțea bine: tata. Își dăduse seama că vorba românească „ce naște din pisică șoarici mănîncă“ nu se potrivea la casa lui. Și-atunci, cel dintîi lucru pe care-l făcu, după ce văzu isprăvile Chirei și ale lui Cosma, fu să caute un bărbat aspru pentru cea dintîi. Cît despre noi, făcu și mai bine: ne dădu în seama ocîrmuirii. Frumos viitor pentru trei răzvrătiți, care voiau să purceadă război împotriva celor tari!

În fața neputinței îmi încrucișai brațele. Nu mai era chip s-alini vreo durere. Veneau năpăstuiți să-și verse amarul lui „Ilie cel bun“, și Ilie nu le putea fi de nici un folos.

Răutatea domnea atotstăpînitoare, de la cel mai nevolnic poteraş pînă la sfetnicii Divanului. Noapte fără stele. Beznă plină de vaiete.

Astfel îmi dădui seama de nenorocul de a nu-i semăna tatii. Eram mai nenorocit decît robii beilicului. Ei îşi răbdau fiecare necazul lui ; eu, pe ale tuturor. Şi-aveam o soră care vărsa lacrimi şi pe-o poveste tristă. Şi-aveam un frate care-şi deşerta buzunarele în mîinile tremurătoare ale asupritului. Dar, de, una îşi prăpădea viaţa în mătăsurile ei de Asia, celălalt era frămîntat de fiorii tuturor armăsarilor ţinutului.

Nu, nu puteai umbla după lecuitul rănilor altora cînd aveai tu singur răni de vindecat.

Cu toate astea, într-o bună zi, buba plesni. Veni Cosma şi-mi zise :

— Ilie, hai şi-om sări tatii în spinare, să-i luăm tot aurul ! Vrei ? Chira vrea.

— Vreau, de ce să nu vreau, Cosma, dar ce să facem cu aurul ? Să ţinem iepe care să fete raiale pentru beilic ? Să cumpărăm mătăsuri de Asia ? Să facem cîte-o milostenie pe ici pe colo ? Şi pe urmă să ne dăm pe mîna zapciului ? Sînt sătul de de-alde astea !

— Nu, Ilie, nu-i vorba de aşa ceva. Sînt sătul şi eu. Şi Chira la fel. Tata vrea s-o mărite cu un ticălos de rotar cu inima de piatră. Hai să pornim în haiducie! Să răzbunăm pe necăjiţi. Să trăim liberi pînă-n ziua în care ne-o legăna capul de vîrful spînzurătorii. Vrei, Ilie? Am zece oameni gata să vină cu noi.

Primii. Ne îmbrăţişarăm, ne sărutarăm în bărbile noastre negre şi frumoase. Dar eu socoteam că nu-i bine să vină şi Chira cu noi. Ea trebuia să rămînă în oraş şi să ne dea de veste despre cele ce aveau de gînd duşmanii. Se învoiră şi ei că aveam dreptate.

Pentru ca să-i cădem tatii în spinare şi să-i luăm cheile sendîcului în care-şi ascundea aurul, trebuia să aşteptăm să-l apuce durerea de dinţi. Cînd îl dureau dinţii înnebunea toată casa, trimitea toate slugile după fel de fel de vrăjitoare care ştiau farmece şi aveau alifii descîntate.

Răul îl apucă într-o zi ploioasă de primăvară. Pentru ca să nu cadă asupra surorii noastre nici un fel de bănuială, o sfătuirăm să plece în oraş de cum o începe tata să se vaiete. Ea se duse să-l ogoiască. El o dădu la toţi dracii, o făcu paceaură. Cînd intrarăm

noi, crezînd că venim tot ca să-l plîngem, începu să urle :

— Pieriți din ochii mei, pezevenghilor ! N-am nevoie de mila voastră !

— Se poate, zise Cosma, dar avem noi nevoie de cheile tale !

Și cu vorbele astea i le smulse de la brîu. Pe dată îi trecu toată durerea de dinți. Se ridică în picioare. Cosma se prăvăli cu trupul lui de o sută de ocale, îi puse un căluș în gură și îl legă fedeleș.

În seara zilei aceleia de pomină, eram doisprezece oameni în codrii Dobrogei. Ne scuturasem de legea ce ocrotește pe cei tari și făcuserăm din asta o sărbătoare. Într-o traistă erau patru ocale de aur, care trebuia să ne deschidă calea unei vieți noi.

Aurul nu schimbă inima omului. Nici în viața noastră nouă nu schimbă el mare lucru.

Cosma se apucă de contrabandă, treabă lesnicioasă pentru cel care vrea să pună puțin și să scoată mult. Dar asta nu era viață de haiduc. E-adevărat că ușurările pe care le aduceam asupriților făcură numele lui Cosma

vestit de la un cap la altul al Țării Românești. Pungile de aur se sfeteriseau printre degetele noastre tot așa de lesne cum le cîștigam. Dar asta nu era decît leac trecător. Răul de care suferea țăranul nu cu aur putea fi lecuit.

Numai atunci se cheamă că-l ajuți pe-un om în suferință, cînd îi faci viața ușoară. Adevărul ăsta Cosma nu-l pricepea. Tovarășii noștri, nici măcar atît. Dar ce mi-e omul care suferă, cînd el nu simte decît suferința lui ? Cum nu-l mai doare pe el, i se pare că nu mai e suferință pe lume. Așa că noua noastră viață nu era decît tot viața cea veche, numai că o trăiam altfel.

În timpul ăsta sora noastră era încătușată de omul abraș căruia i-o hărăzise tata. Primul ei copil fu un dobitoc, o fiară ca tată-său. Soră-mea se lepădă de el și îl îndepărtă. Avu norocul de născu apoi o fetiță, o Chiră leită maică-sa, și după ea un al treilea copil, un băiat. Venise pe lume să facă în jurul nenorocitei femei o familie după pofta inimii ei.

Își trăiră viața lor așa cum le plăcea, suferiră pentru ea și se prăpădiră toți trei, din

pricină că nu știură să se lepede de nimic cînd trebuia.

Nu vă mai spun că, în ce mă privește, trecutul nu-mi dă dreptul să-mi zic haiduc. N-am fost, cu toții, decît niște borfași. Răzbunările noastre erau mișelnice și numai cu gînd de pricopseală. Dar izbîndirăm, totuși, o ispravă, una singură, pe la începutul vieții noastre haiducești. Ne făcu mult bine în ochii poporului, și eu mă mîndresc cu ea, pentru că eu am fost cel care l-am îndemnat pe Cosma s-o făptuiască.

Iată despre ce-i vorba :

În vremea aceea răpirile de copii erau în toi. Din toate nenorocirile care bîntuiau poporul, pacostea asta era cea mai greu de îndurat. Țăranul răbda toate celelalte năpaste cu inima sfîșiată : biruri, clăci, bătăi, pîngăriri. Dar să-i răpești omului trup zămislit din trupul lui era mai rău decît să-i fi luat viața, mai ales că știa ce soartă îl așteaptă pe nenorocit. Auzisem de părinți care-și părăseau bordeiul și plecau ca niște cîini turbați în căutarea copilului lor, și li se pierdea și lor urma pentru totdeauna.

În raiaua noastră căpcăunul cel mare era aga din Brăila. Prietenul lui, vlădica Du-

nării-de-Jos, petrecea împreună cu el, şi-i plăceau mai mult băieţii decît fetele, pe cînd al treilea prieten, boier Dumitrache Cîrnu, avea, cum v-am mai spus, alt soi de gusturi. După zaiafet nenorociţii copii erau încărcaţi în corăbii şi trimişi la Ţarigrad. Cîte mame nu se prăpădeau de durere pe la porţile mărimilor, cerînd îndurare... Erau zvîrlite-n lături ca nişte zdrenţe.

Cum să nu te faci haiduc ? Aveam împotriva ăstora trei fiare o ură din acelea care îţi bucură inima în faţa morţii. Şi iată că veni o zi — doi ani după cearta noastră cu tata, şi cu legea, şi cu biserica — cînd Chira ne trimise vorbă : „Astă-seară, în casa noastră, vor fi copii care vor vărsa lacrimi şi sînge. Fiţi haiduci ! Fiarele vă cred departe şi nu se tem de voi."

Eram, e-adevărat, departe de Brăila, prin părţile Babadagului dobrogean. Şi cînd veni omul cu vestea, se făcuse de vecernie.

Îl privii pe Cosma drept în ochi. Păru că şovăie. Îi întinsei atunci pieptul meu, deschis :

— Străpunge-l, Cosma !... O să curgă venin.

Cosma se ridică, încălecă pe calul său şi răcni :

— Hei, măi haiduci sătui! Cine vine cu mine zece ceasuri nemîncat? Cine-și pune pielea la bătaie pentru o mamă care-și smulge părul din cap? Pentru niște copii care-și blestemă zilele?

Eram douăzeci. Pîn' să isprăvească Cosma de întrebat, eram toți călare. Și la-întîia cîntare a cocoșilor, după o goană grea prin hățișuri și bălți, eram la șanțul care înconjoară Brăila.

Hanul era adîncit în somn. Nici o lumină, nici un semn de viață. O ploaie deasă și măruntă, care ținea de cu seară, desfundase pămîntul clisos. Casa nenorocului, albă ca zăpada, făcea o pată de curățenie nelegiuită pe jalea mucedă a cerului. Streșinile largi își desfășurau aripile negre și ude, ca ale unei păsări uriașe de pradă, clocind pui blestemați, iar balcoanele de lemn se înșiruiau pe albul zidurilor ca niște pîntece gata să fete un furnicar de agale și de vlădici căpcăuni.

Niciodată hanul nostru nu-mi păruse într-atît de înspăimîntător. Mă cutremurai la gîndul că venisem pe lume și crescusem în casa asta. Fost-a oare dreptate cerească soarta hărăzită copiilor și nepoților acestui

părinte, care vrînd să facă fericirea alor săi, închidea ochii la nelegiuiri de pe urma cărora mai şi cîştiga?

Furăm prevăzători cît se poate. Hanul se afla la colţul unui fel de podiş pe care şanţul cel mare ce împrejmuieşte oraşul îl face cînd ajunge la Dunăre, la capătul dinspre Karakioi. Ascunserăm caii în şanţ şi lăsarăm patru oameni să-i păzească.

În partea asta urcuşul e foarte iute, în schimb e acoperit de mărăcini şi de dobriţe, aşa că puteai să-l urci agăţîndu-te de ele. Oamenii noştri se aşezară la pîndă în tufişurile astea, înşiraţi pe marginea învecinată cu zidul ce împrejmuia casa. În depărtare, portul dormea. Un turc îndrăgostit, singur, cînta trist pe-o punte de caic pierdut în întuneric. Din partea aceea n-aveam de ce să ne temem. Dinspre oraş, în schimb, primejdia era mare, pentru că oamenii agiei vegheau neadormiţi cît timp stăpînul lor petrecea. Dar, spre norocul nostru, vremea rea ne venea în ajutor. Ceauşii, traşi pe sub vreo streaşină de poartă, tremurau ca nişte cîini plouaţi, tot răcnind alene *hep-hep*-ul lor. Dar Cosma, cu îndrăzneala lui nemaipomenită, se duse întins să stea de vorbă cu unul din ei, îl trase către un al doilea, scoase nişte

rachiu... Băurăm cu toţii. Apoi, numai noi doi în mijlocul lupilor ălora, ne plimbam mai departe prin mahala şi mai adunarăm cîţiva paznici de noapte, cu care Cosma glumi şi le dădu de băut. O caraulă, ăsta român, nu departe de noi, se apucă să strige după obicei : *„Te văd ! Te văd !"*

În rîsetele ceauşilor, Cosma îi răspunse :

— Vezi pe dracu să te ia ! Mă cac ! Asta vezi ! Mai bine hai încoa să bei un rachiu !

Omul ieşi din ascunzătoarea lui, veni la noi şi bău şi el, rîzînd. Pe urmă, împingînd cu umărul poarta de care sta rezemat şi care era a unui prieten credincios, Cosma zise :

— Ce-ar fi dacă ne-am încălzi puţin la adăpost ? ! O să ne fie mai bine !

Cei cinci ceauşi intrară cu noi. Ne văzurăm într-o tindă mare, în faţa prietenului nostru Ibrahim, care ne ură tuturor „multă sănătate". Grămădi cîteva vreascuri pe jăratecul domolit din vatră, ne aduse scăunaşe şi întinse o rogojină mare pentru cei care voiau să se lungească.

Rachiul şi căldura îngreunează pleoapele. Începură sforăiturile, cîntecul cel mai nevinovat al vieţii.

Noi ceilalţi o şterserăm. Cîntau cocoşii a doua oară.

Spre marea noastră mîhnire, furăm siliţi să-l ucidem pe portarul nostru de noapte, slugă ce ne văzuse venind pe lume. Dar numai el a fost de vină. Cosma bătuse în poarta mare. Portarul deschisese, cu felinarul în mînă. I-am azvîrlit o ghebă pe cap şi i-am spus să tacă din gură şi să se lase legat. N-a vrut şi a început să se zbată. De-abia l-am putut împiedica să nu ţipe. Înfuriat, Cosma vîrî cuţitul în el.

— Nici nu ştim măcar dacă e sau nu ospăţ, de n-o fi fost lăsat pe altă zi, spuse frate-meu, mîhnit. Te pomeneşti că-i zadarnică nelegiuirea asta.

Nu fusese zadarnică. În casa păzită de credinciosul slujitor se petreceau nelegiuiri cu mult mai crude. Pe cînd, fără să vrem, pecetluiam soarta paznicului, doi oameni sălbatici de-ai agiei cădeau în mîna oamenilor noştri puşi la intrarea din dos, în cealaltă parte a casei, pe care o zăvorîsem ca să fim mai siguri. Acei doi lefegii ai agăi erau morţi cînd ajunserăm noi acolo. Ne păru rău ; am fi vrut să-i fi tras de limbă, să aflăm ce se petrece înăuntru. Dar nu trecu mult şi veni o

a treia dihanie de la care ne scoaserăm pîrleala. Îl tîrîrăm în mărăcini și începurăm descusutul. Era grec de la Ianina și o ținea una și bună că nu știe altă limbă. De la el aflarăm că și aga era de la Ianina. Ne înțelegeam cu greu, dar Cosma nu voia să creadă că tîrîtura nu știa turcește sau măcar greaca obișnuită. Cîteva vîrfuri de cuțit dovediră dreptatea lui. Lefegiul vorbea turcește foarte bine și începu să ne spună niște lucruri de ni se făcu părul măciucă în cap.

— Desfrîul e pe sfîrșite, ne spuse el ; o fetiță și doi băieți zăceau leșinați pe dușumea. Aga, episcopul și boier Dumitrache erau beți morți și poronciseră caleașca să-i ducă să se culce la isprăvnicie. Slugi mai erau vreo trei, care aveau să-i ia pe copii, după plecarea boierilor.

Drept preț pentru destăinuirile lui, fostul cioban de la Ianina se rugă să-l lăsăm cu viață :

— Eu nu-s vinovat cu nimic... Fac ce mi se poruncește. Am venit în Țara Românească, cum au venit atîția alții, să-mi încerc norocul. Pe la noi se povestește că asta-i o țară unde și-un bragagiu poate s-ajungă pașă, numai să...

— Numai să vrea s-astupe gura copiilor, cînd aga le sfîrtecă trupul, nu-i aşa ? întrebai eu, strîngîndu-l de gît.

Ăsta fu cel dintîi mişel pe care-l sugrumai cu plăcere.

Ca să punem mîna pe vînatul ăl mare, trebui să mai aşteptăm. Nu mai cobora nimeni. Să năvălim în casă ar fi însemnat să trezim o armată întreagă de slugi, să încingem o bătălie în toată legea, să înfruntăm poate o poteră întreagă. Ştiam că zaiafetul se va sfîrşi înainte de ivirea zorilor ; fiarele nu rămîneau niciodată să doarmă la han, unde pînă dimineaţa nu se mai găsea urmă din fărădelegile lor. Trebuia deci să lăsăm să pice omul trimis să cheme caleaşca.

Ne traserăm în mărăciniş, de unde pîndeam uşa din dos, care se afla la treizeci de paşi. Timp de un ceas, frigul nopţii de Prier făcu să ne îngheţe sîngele în vine. În cele din urmă, se ivi un om, care o luă la fugă ca un gonit de iele. Se ducea după trăsură, sau stăpînii lui, prinşi de bănuieli, îi porunciseră să cheme paznicii ? Orice-ar fi fost, noi hotărîrăm să tragem, fie ei paznicii cît de mulţi.

Teama noastră se dovedi întemeiată numai pe jumătate. În fața ușii se rînduiră zece sau doisprezece călăreți cu flinte. Se așezară într-o clipă în jurul caleștii. Răsuflarăm ușurați și făcurăm pregătirile. Clipele ni se păreau lungi. Și iată-i, cei trei tartori, ivindu-se unul după altul, trei matahale putrede, înfofolite în șube, tîrîndu-se cu mare greutate, sprijiniți de argățime. Poarta se trînti după cel din urmă și trăsura era gata să pornească chiar în clipa cînd sute de cocoși începură să vestească gălăgios ivirea zorilor.

Țîșnirăm ca un singur om pe marginea podișului, șaisprezece flinte trăsniră în grămadă, șaisprezece pistoale trîntiră la pămînt trei sferturi din bandă ; caleașca se răsuci deodată și se răsturnă izbită de-un copac. În noaptea pătată de albul dimineții doi lefegii călare și un om pe jos fugeau rupînd pămîntul. Ceilalți zăceau în țărînă morți sau răniți. Sfinția-sa episcopul, preaputernicul agă și „vrednicul" sfetnic al Divanului, boier Dumitrache Cîrnu, fură tîrîți afară din trăsură și treziți din beție ; pe după gît li se petrecură fiecăruia cîte o frînghie, și toți laolaltă, vinovați și judecători, ne rostogolirăm claie peste grămadă la vale ; aveam o

singură grijă : s-ajungem cît mai repede la caii noştri.

— Ehei ! părinţi îndureraţi, copii ce tremuraţi lipiţi de poalele mamelor voastre ! Şi voi, căpcăuni, care spurcaţi chipul pe care Dumnezeu l-a dat omului ! Veniţi ! Alergaţi ! Veniţi să vedeţi goana drăcească a haiducilor care mătură noroiul de pe malul Dunării tîrînd după coada cailor trei mărimi de-ale pămîntului ! Treziţi-vă, ţărani, din bordeiele voastre, şi voi, călăi, din iatacurile voastre aurite ! Priviţi la ăşti trei stăpînitori sfîşiaţi, cu ochii şi gura înfundate de ţărînă...

Răzbunare ! Binecuvîntată fii, pentru alinarea pe care o torni în inima haiducilor !...

. . . .

Astfel îşi sfîrşi Ilie povestea.

Se plecă în faţa Floarei Codrilor, îşi luă căciula şi şi-o puse pe cap. Chipul lui nu mai arăta a mucenic.

— Vorbeşte acuma tu, Spilca. Ridică vălul ce te-ascunde de ochii noştri, deschide-ţi inima cinstit, povesteşte-ne viaţa ta, bucuriile tale, necazurile tale, urile tale !

Păru că vorbele Floarei Codrilor îl luau pe Spilca pe negîndite. Tresări, aşa cum ar face-o un om ruşinos cînd ar auzi spunîndu-se în faţa sa o necuviinţă mare. Ochii săi rotunzi şi cenuşii înfruntară bărbăteşte privirile pironite pe el, dar numai o clipă. Apoi capul său se îndreptă către gura peşterii cu o mişcare de silă. Gîndul lui sfredeli îndelung pustiul ceţos de-afară, în timp ce trupul său scurt şi îndesat, îmbrăcat în zdrenţe monahale, părea că nici nu răsuflă. Mîinile, reze-

mate pe genunchi, nu se clinteau ; picioarele, învelite cu stîngăcie în obiele și opinci, nu se mișcau nici ele. Spilca își lepădase ființa lui trupească. Numai fața cărnoasă, curată, cu barba roșcovană frumos pieptănată, și țeasta descoperită erau pline de viață, iar chipul, luminat doar pe jumătate, arăta că în sufletul lui se dădea o luptă.

Apoi, domol, întoarse fața spre căpitan. Buzele sale cărnoase începură să miște, dar erau uscate ; gîtlejul, înecat, bîigui ceva nedeslușit. Stînjeneala asta păru să-l îndărătnicească pe monahul haiduc. Își drese glasul cu demnitate și începu să vorbească apăsat.

POVESTEA LUI SPILCA, MONAHUL

Înainte de a fi Spilca „monahul", fusesem vajnic plutaș voinic pe Bistrița. Pe vremea aceea capul nu-mi chelise. O chică bălaie frumoasă cădea pe umerii ăștia largi, care mi-au rămas. Barbă nu purtam. Aveam față de tînăr neprihănit. Ochii mei nu mijeau de tristețe la vreo aducere-aminte. Buzele mele știau să rîdă fără sfială. Eram Spilca „plutașul".

De unde începe Bistriţa să ducă plute şi pînă la îmbucătura ei, ştiam malurile moldoveneşti cum îmi ştiam degetele mîinilor. Bistriţa, crăiasă mîndră şi sălbatică, rîvnită de Prut şi de Siret, era ibovnica mea. Albia ei : un leagăn nestatornic, numai stînci. Malurile : două brîie unduioase, împestriţate, pline de minunăţii. Cea dintîi îşi aţîţa stăpîna, îi sfîşia trupul. Celelalte se apropiau adesea ameninţătoare, o strîngeau, o gîtuiau, îi smulgeau ţipete. Apoi, înţelese, îi dădeau pace toate trei. Şi-atunci, cel mai frumos rîu din ţara Moldovei, unul dintre cele mai frumoase din lume, se desfăşura în voie, se oglindea într-un cer vrednic de ea, zîmbea cu duioşie aşezărilor de pe margini.

Spilca, plutaşul cutezător, trăia viaţa iubitei sale ; luptam cu ea împreună dacă era strînsă în vîrtejul vîltoarei, ameţitor, şi urlam împreună ; cînd scăpam priveam amîndoi, potoliţi, albastrul cerului, ne întindeam la soare şi, ici şi colo, după cum simţeam îndemnul, ne luam şi noi cu cele ce se perindau în jurul nostru.

În jurul nostru : ţară binecuvîntată de Dumnezeu, pămîntul făgăduinţei ! Că erau cheile prăpăstioase şi întunecate, în care amurgul învălmăşea mii de culori pe tot ce

cuprindeai cu ochiul, sau că priveliştea se lărgea împodobită în lumină orbitoare, bogată în păşuni şi turme, grămădind zări, coline, păduri — sufletul plutaşului e totdeauna gata să se minuneze. Aşa-i bucuria pe care o simţi cînd vii pe firul apei. Urcînd apoi în tovărăşia căruţaşilor, inima mea simţea o altă bucurie care nu era mai prejos de cea dintîi. Lemnul fusese vîndut, banii se aflau în chimir, de sănătos eram sănătos tun, să tot mergi la drum să mănînci, să bei, să dormi. Ce-i mai trebuie omului ?

Ei, sărmane Spilca ! De ce nu te-ai mulţumit cu fericirea aia ?

Nu m-am mulţumit. N-am putut. Nu se putea.

Pe malurile Bistriţei, cu apa limpede ca lacrima, veneau fete să spele pînza de in şi să cînte în gura mare dragostele lor petrecute şi nepetrecute. Din totdeauna lucraseră fete la spălat pînza, dar nu le văzusem decît cu ochi de băieţandru nevinovat ; făpturi omeneşti care purtau catrinţă în loc de iţari. Asta era tot. Şi mulţi ani de zile asta a fost tot. Le chemam, chiuiam, cînd treceam cu pluta lin la vale. Multe îmi răspundeau. Altele stăteau mofluze. Iar eu treceam mai de-

parte. Într-o bună zi nu mai trecui mai departe.

Aveam aproape douăzeci şi cinci de ani. Eram, din fire, voios şi prietenos. Voinic şi spătos ca un mistreţ. Doar trăiam pe apă, beam vin, mîncam două ocale de carne pe zi şi mişcam din loc copaci cît toate zilele. Alte miresme decît ale pădurilor n-ajungeau la nasul meu.

Într-o zi, nişte fete mă strigară ele întîi. Îmi zisei : „Hai, Spilca, ia să vedem mai de-aproape dihăniile astea !"

Smucii cîrma şi pluta se izbi de mal. Fugiră toate, luîndu-şi pînza sau lîna ce-aveau de spălat, toate afar' de una, năltuţă doar atîtica. Dar era o „dihanie" atît de nouă pentru mine, că nu mă mai săturai privind-o. Se sculase în picioare : desculţă, în catrinţă scurtă, cu cămaşă albă ce şi-o tot strîngea peste sîni cu amîndouă mîinile, cu păr bălai şi cu cap mititel şi ochii aceia albaştri, mari, adînci, cu genele bătînd ca nişte aripioare de fluture, care erau toată Sultana mea.

Ea mă măsură din ochi fără sfială, cu o cuviinţă care-mi plăcu, şi zise deodată :

— Tu nu vii să ne faci rău, tu eşti de-ai noştri...

— Să vă fac rău? Fireşte că nu! M-aţi chemat, am venit.

Sultana zîmbi:

— Ele au strigat. Au strigat aşa, ca să glumească. Ni se urăşte şi nouă tot singure într-una...

— Ai strigat şi tu?

— Nu, n-am strigat, dar te ştiu de vara trecută; nu cred să fii om rău. De asta n-am fugit.

— Sînt şi oameni răi?

— Mulţi, aproape toţi.

— Chiar şi plutaşii?

— Adesea.

— Atunci plec. Dar spune-mi cum te cheamă.

— Sultana mă cheamă.

— Pe mine Spilca. Şi de ce crezi tu, Sultano, că eu nu sînt rău?

— Pentru că tu-ţi vezi totdeauna de drumul tău şi nu ţii seama de strigătele fetelor.

Răspunsul ăsta al Sultanei îmi plăcu mult. Nu mai spusei nimic. Desprinsei pluta de la mal şi o luai la vale pe firul apei; în timpul ăsta ea îmi zîmbea.

De cum plecai, n-am mai fost acelaşi om. Nu mai eşti acelaşi om îndată ce-ţi pătrunde

un gînd în minte. Viața mea fusese liniștită : un copac în care nici o frunză nu mișca. Acuma, prinsese să bată un vînt neașteptat. Și înfățișarea Bistriței se schimbase cu totul. Lumea, n-o mai vedeam decît oglindită într-un chip, unul singur. Frumusețea nu-și pierduse nimic din strălucire, dar priveam cu ochi care nu erau ai mei.

Nu suferearn. Nici azi nu știu ce-i aia o durere din dragoste care să-ți sfîrtece inima. O iubeam pe Sultana cum iubește un copil păsărica din colivie, gîndindu-se numai și numai la ea. Făptura asta plăpîndă, care cuteza să înfrunte singură o namilă de om ce-și repezise pluta-n mal, mă birui cu totul. Ea știa că-s om de treabă. Era sigură că n-am să-i fac nici un rău. Puterea ochilor săi se măsurase cu tăria brațelor mele și ieșise biruitoare. Nu mai puteam să-mi iau gîndul de la Sultana. Și-i puțin lucru, oare, să te muncești cu gîndul, fără să iubești și fără să suferi ? O fi, pentru alții, pentru cei care iubesc și suferă cu ușurință. Pentru mine era altceva. Mă zdruncină. Abia despărțit de ea, mă cuprinse dorul s-o văd iar, și dorul ăsta puse stăpînire cu totul pe mine, mă urmări, îmi schimbă toate obiceiurile. Nu mă mai sculam cîntînd ci gîndind la Sultana. Nu

mai vedeam copaci, vite, zări... Sultana ținea loc de toate. În susul și în josul rîului, coborînd pe apă sau urcînd drumul țării, mi-era tot una. Din toată lumea asta mare și frumoasă, un singur colț îmi mai prindea sufletul : colțul unde era Sultana. Și, lucru care nu mi se mai întîmplase niciodată, nu mai țineam minte treburile, și de aici o mulțime de supărări și pentru mine și pentru alții.

Spilca nu mai era un om de capul lui.

Cîteva săptămîni am tot nădăjduit că pînă la urmă ochii ei albaștri și nevinovați or să-mi dea pace. Dar nimic. Căpșorul acela nu-mi dădea pace de loc. Atunci mi-am zis : „Măi Spilca, nimeni nu poate fugi de ursita lui. Orice om trebuie să se izbească într-o zi de bolovanul care să-l abată din drum. Hai și-om da și noi peste bolovanul ăsta. Să vedem pe urmă ce s-o alege de capul tău."

Și așa se făcu că, spre sfîrșitul verii aceleia, în ziua de Sîntă Mărie, mă îmbrăcai de sărbătoare și mă pornii să dau tîrcoale prin sătucul Sultanei. Sat de munte, tupilat în văgăuna dintre două dealuri și străbătut de o gîrlă. Nu departe de poala unei păduri bătrîne de brad. Căsuțele, albe, cu ferestrele

vopsite cu sineală, stăteau risipite ca măr-găritele. Erau ele curate, zîmbitoare, proaspăt spoite cu var, dar acoperişurile lor de şiţă putrezită şi prinse de muşchi dădeau de gol sărăcia ţăranilor. Asta nu mă miră. Trăiam în vremea cruntă a robiei şi a sărăciei amarnice, pecetea stăpînirii turceşti. Şi încă e ştiut că ţinuturile ocrotite de munţi erau mai puţin jefuite. Nu scăpa de beilic, de bici şi de birurile împovărătoare decît omul care se putea lipsi de tovărăşia semenului său, care se trăgea în munţi şi trăia împreună cu urşii.

Ajunsei la vremea liturghiei. Locuitorii erau toţi la biserică. Mă dusei şi eu, să mă închin ca un bun creştin care-am fost totdeauna. Preotul şi dascălul, fiecare la locul lui, citeau şi cîntau cu credinţă, cu foc, într-o tăcere mare.

Nu puteam să-i văd pe oameni la faţă pentru că mă oprisem lîngă uşă şi biserica era ticsită. În schimb, la ieşire dădui de chipul de care-mi era dor. Sultana era cu o bătrînică — mama ei, socotii eu — îmbrăcată simplu, cu iie şi o fustă din pînză albă, strînse într-o catrinţă de postav negru împodobită cu cusături. Cînd trecu pe lîngă

mine, îi dădui bună ziua, puţin tulburat. Ea îmi răspunse fără mirare, liniştită, cu cinste şi curăţenie în priviri.

Cînd se iveşte un străin într-un sat, se bagă de seamă îndată. Fuseserăm văzuţi că ne-am dat bună ziua. Asta era de ajuns ca să înceapă şoşotelile, privirile piezişe, bîrfa, chiar în pragul casei Domnului. Ăst fel de-a fi al oamenilor mă jigni, îmi răni curăţenia gîndurilor şi mă împinse să fac la un fel. Hotărîi iute : mă voi duce s-o cer pe Sultana de nevastă. Oricum, de însurătoare nu scapă nici un flăcău. Ce-o fi, să fie !

Mă luai pe urma celor două femei. Ele ieşiră din sat, urcară o coastă şi intrară într-o casă aşezată pe la jumătatea povîrnişului din spatele muntelui. Tot drumul, nici una dintre ele nu privi îndărăt. Cuviinţa asta îmi dădu încredere. Urcai şi eu şi bătui la uşă. Mi-a deschis Sultana.

Nu fu deloc mirată să mă vadă, lucru care mă cam zăpăci. Ca şi pe malul Bistriţei cu două luni înainte, ea se ţinea dreaptă şi îmi vorbi aproape în acelaşi fel :

— Bună ziua, Spilca ! Ce vînt te-aduce pe la noi ? Dacă gîndurile ţi-s cinstite, intră !

— Cinstite, Sultana, să mă vadă Dumnezeu : vin să te-ntreb dacă vrei să-l ai pe Spilca de bărbat...

Văzui atunci cum i se îmbujorează obrajii :

— Poftim în casă... Nu se cere o fată de nevastă în pragul uşii ! Apoi strigă cu glas tare bătrînei : Mătuşă ! Un voinic de pe Bistriţa, Spilca plutaşul...

Mătuşa mă măsură cu privirea, ca năucă, şi mă pofti să şed.

— E surdă mătuşă-mea, îmi spuse Sultana, şi a dat puţin „în mintea copiilor". N-o să-ţi fie uşor să stai de vorbă cu ea. E văduvă de mult, sărmana femeie ! Uite, s-au făcut trei ani de cînd singurul ei fecior s-a prăpădit dintr-o bătaie pornită din gelozie. Băiatul ăsta era toată viaţa ei, singurul sprijin la bătrîneţe. Dac-a rămas singură, şi-a vîndut casa şi a venit să stea la noi. Pe vremea aia mai trăiau încă tata şi mama. Au murit la un an după asta. De-atunci am rămas singure. Trăim şi noi cum putem, muncind cu braţele. Aşa că, vezi tu, Spilca, nu e prea vesel la noi... şi asta nu-i tot.

Nu putui răspunde nimic. Ea îmi spusese toate lucrurile astea „nu prea vesele" aproape zîmbind. Nu aveam a face cu o fată sfioasă,

ștearsă, la fel cu toate, ci cu un suflet bărbat, înăsprit de necazuri, dar, cu toate astea, duioasă.

Intrînd în casă, îmi aruncasem o privire în jur și văzusem o odaie ținută în rînduială. Nu o casă de-acelea de țăran care, cînd nu e ca un grajd, e curată-ntr-un fel de-ți stă în gît, cu toate celea atît de chivernisite, că te fac să nu te simți bine lîngă ele. Erau două odăi și o tindă mare, în care ai casei își duceau toată viața cu ușile deschise, paturi mari și înalte, fiecare cu cîte o velință înrîurată, cu aurul borangicului ivindu-se din albul țesăturii și cu bagadele late de ajungeau aproape la dușumea. La capătul fiecărui pat se afla cîte un sipet vopsit cu stîngăcie, gemînd sub grămada de lăicere și așternuturi și perne. De jur împrejurul pereților, pe lîngă paturi, se zăreau perne cusute, scoarțe grele de lînă, înflorate în tot felul. Pe jos erau de asemenea scoarțe, mai de rînd. În fiecare odaie se găsea cîte o oglindă mare aplecată peste o mescioară de brad nevopsit acoperită cu șervețele țesute ca și macaturile de pe pat. Scaunele erau de lemn vopsit. În colțul dinspre răsărit se zăreau icoane împodobite cu busuioc, fiecare cu candela ei aprinsă. Icoanele, cadrele,

oglinzile erau împodobite cu ştergare mari cu lucrătură şi la mijloc, şi pe margini, arătoase şi bogate. În ferestre atîrnau perdele din pînză de in, aproape tot atît de frumoase ca şi ştergarele, şi în amîndouă odăile cîte un război cu lucru în el.

În casa Sultanei vedeai tot ce se poate vedea într-o casă de ţăran de la noi în care n-a apucat încă să intre sărăcia cruntă. Nimic mai mult. Dar în orice lucruşor, în orice rînduială, îţi dădeai seama că se afla o mînă care ştie să umble cu duioşie, lucru rar întîlnit prin casele noastre ţărăneşti, unde împodobitul odăilor „curate" te îngheaţă şi te stinghereşte încît nu-ţi vine să te atingi de ceva.

Mă simţeam în largul meu, cum mă simţeam pe vremuri la noi acasă, la părinţi (morţi de pe cînd eram copil). Şi îi spusei îndată Sultanei ce gîndeam :

— Sultano, aici lipseşte un braţ puternic de voinic. Găseşte-l, şi totul o să fie bine !

Mă privi drept în albul ochilor, adînc, privire care-mi răscoli măruntaiele, dar mă ţinui bine, pentru că ce spusesem, aia gîndeam.

— Spilca, îmi zise ea cu glas limpede, toate nenorocirile noastre nu vin numai de la cele povestite, şi care-s lucruri trecute. Sînt şi altele. N-aş vrea să ţi le mai spun. La ce bun ? Cei care ar fi vrut ca şi tine să mă ia de nevastă şi care le-au aflat au dat înapoi. Mai bine e să te pleci în faţa ursitei.

Rămăsei puţin pe gînduri : „Dumnezeule gîndeam, ce-o fi ? O fi fost „înşelată", mititica, de vreun tîlhar care şi-a bătut joc de ea şi apoi a lăsat-o. Poate c-a mai rămas cu un copil în braţe ! Ei şi ?" Îi spusei :

— Nu, Sultană, să nu mă crezi aşa de puţin omenos. Ştiu eu : lumea se-nverşunează pe-o biată fată singură. Eu nu judec la fel cu toată lumea. Dacă asta e toată greşeala ta, toată vina care-i împiedică pe alţii să te ia, în opt zile ne şi putem logodi, dacă tu mă vrei pe mine.

La vorbele astea o văzui că se îndreaptă în scaun. Ochii îi clipeau des :

— Bănuielile tale n-au temei, Spilca : n-am greşit cu nimic, n-am nici o vină de ascuns. Am douăzeci şi doi de ani şi sînt încă aşa cum m-a făcut mama. Răul e mai mare decît ce-ai crezut tu, mai mare chiar decît dacă aş fi avut vreun copil din flori.

Mă aşteptam să-mi spună ce era, dar tăcu, fără să mă slăbească din privirile ei limpezi ca seninul cerului.

Mătuşa veni să ne cheme la masă. Sultana o luă de mînă şi îi strigă la ureche :

— Tuşă, Spilca mă cere de nevastă ; dumneata ce zici ?

Încovoiată, cu părul alb, cu faţa ciupită rău de vărsat, bătrîna se uită cu milă la mine o clipă şi răspunse :

— Păcat !... Sărmanul băiat... N-ai ce-i face... Cine-ar cuteza să-i stea în cale logofătului ?

— Cine-i logofătul ăsta şi despre ce-i vorba ?

La întrebarea asta faţa Sultanei se acoperi de amărăciune ; privirea i se întunecă. Fruntea ei albă, senină sub părul strîns păli :

— E logofătul Costache, făcu ea cu greutate ; poate că-i fi auzit de cruzimea şi de mişeliile lui. Atîrnăm şi noi de el, ca toată lumea de pe-aici : în mîna lui e viaţa şi moartea noastră. Fata pe care şi-a pus ochii nu-i mai scapă. N-are decît să aleagă : sau necinstea ei, sau îi duce tot neamul la sapă de lemn. M-a lovit nenorocirea să-i plac fiarei ăsteia acum doi ani. De-atunci nu mai am pace. Izbutii eu pînă acum să mă feresc.

Dar primejdia e peste puterile mele, pentru că omul ăsta n-are nici inimă, nici rușine. El e stăpîn peste noi. Într-o bună zi o să trebuiască s-aleg. De fapt, de ales am ales. O bucată de vreme am tot nădăjduit într-un bărbat care să mă ocrotească. Dar nimeni nu cutează să-l înfrunte pe despot. Oamenii mă socotesc acum o pacoste. Și cînd vin alții, de departe, să mă ia și să mă duc cu ei în satul lor, se ivește altă nenorocire : tușă-mea nu vrea să vină. Își are toți morții îngropați aici și ține să moară alături de ei. Acuma, Spilca, știi tot. Îți mulțumesc pentru gîndurile tale bune. Ele mi-ar fi scăpat viața. Dar, așa cum spunea și tușă-mea, nu-i nimic de făcut. Aș fi nenorocirea ta. Și la ce bun să-l înfrunți, cînd n-ar sluji la nimic ? Pesemne că trebuie să ispășesc vreun blestem. N-am încotro, o să-l ispășesc.

Soarta oamenilor e ca o mare plină de stînci ascunse, și asta face pe mulți dintre noi să se mulțumească cu o viață de azi pe mîine, în luntrișoare ce plutesc cu frică pe-aproape de țărm. Spilca — „Spilca, plutașul de pe Bistrița“ — știa de stînci, dar nu

se sinchisea de ele. Și decît să piară cu nasu-ntr-o baltă, mai bine să-l zdrobească valurile de stînci!

— Felul în care ar fi trebuit să mor nu-mi era tot una, vorbi el mai departe. Aveam și eu gusturile mele. Așa că, fără să stau prea mult la îndoială, în după-amiaza duminicii următoare mă dusei să-nfrunt stînca de care atîția „voinici" se temuseră pînă atunci.

Mîndra horă moldovenească bătea pasul în cîntecul a trei dible țigănești. Fete, vreo treizeci; între ele, și Sultana. Flăcăi vreo douăzeci. Era zăduf, că soarele ardea, dar de asta puțin le păsa celor ce jucau. Ținîndu-se de degetul mic (așa cerea cuviința, și așa îi mai împăcau și pe părinții de pe margini, care erau cu ochii pe ei), și punînd stănoagă o batistă cusută frumos, hora bătea înspre mijloc. Un voinic striga: „Tot pe loc! Pe loc!" Și picioarele, și cele gingașe și cele vînjoase, băteau pămîntul ca o grindină, lăboaiele voinicilor ridicînd brațele fetelor întîi sus de tot deasupra capului, apoi coborîndu-le pînă la genunchi, pe urmă cercul parcă slăbea, trupurile se depărtau, mîinile se întindeau, și cununa de oameni făceau

cîțiva pași spre dreapta, apoi mai mulți spre stînga. Toți băteau „iar pe loc!" Mai trăgeau aer în piept și o luau de la-nceput. Asta-i hora noastră românească. Trebuie să fii român și să fii țăran ca să-ți fie dragă. Nu cere mare meșteșug, dar vrea foc și dăruire. Și-i învîrstată în fel de fel de culori, ca un curcubeu, împodobită cu marame de borangic, auriu sau alb, după soiul de gîndaci pe care-l crești, cu ii și fuste din pînză de in albe ca zăpada, cu pestelci de catifea sau de lînă neagră și cu cusături și cu bagadele care-au văzut atîtea lacrimi și-au auzit atîtea suspine. Nu lipsesc nici rîsetele, nici cîntecele, că-i bine și-ți place să treci de la plîns la rîs.

Fie că-s frumoase, fie că nu-s, băieților le plac totdeauna fetele din horă, venite să-și caute un bărbat; așa cum și ei vin să-și caute femei, dar numai rareori neveste. De unde și grija mare a mamelor, care stau cu ochii la fete și cu urechea la șușoteli. Băieții știu de pînda asta, și de aci se ivește batista ce le desparte mîinile și care, dacă pe părinți îi mulțumește, pe tineri de nimic nu-i fereste, stîrnindu-i mai rău.

Îmbrăcat în zăbun înflorat, cu ițari albi strînși pe coapsă, încălțat cu iminei cu cuie și pe cap cu o pălărie de pîslă largă-n mar-

gini și cu panglici, flăcăul e mîndru, înainte de toate, că e flăcău și că e bărbat, crezîndu-se voinic. Asta-i place mult fetei, care nu se crede decît frumoasă. Dar vorbelor măsurate și drepte, și, poate, puțin șirete ale fetelor, el le răspunde cu făgăduieli mari și nesocotite, hotărîte, dar care nu-l costă nimic. De s-o prinde, cu atît mai bine. De nu, se lasă sub puterea legii, se-nhamă la jug, ridică vatră nouă și se face și el paznic nestrămutat și nemilos al obiceiurilor, mai ales cînd ajunge tatăl unor alte fete care se duc la horă să-și caute bărbat.

Hora se face de obicei undeva aproape de o cîrciumă. Și-i firesc : te-ncingi, trebuie să bei un pahar. Bea omul de sete, bea de fudulie, da' de băut trebuie să bea. Și cînd bea, vorbește ; vorbește ca să spună ce are de spus sau ca să nu tacă, să se fălească. Numai bătrînii cu plete de nea, așezați la umbra vreunui nuc de-un veac, beau din obicei, vorbesc de dragul vorbei, privind la zbaterea unei vieți în care nu mai pun patimă.

La venirea mea erau strînși acolo oameni de toate felurile. Din privirile scormonitoare ale unora pricepui că vestea despre logodna

mea cu Sultana se răspîndise în sat. Ca s-o întăresc, mă dusei să dau bună ziua alesei și mătușii, după care, singur-singurel, mă așezai la o masă mai departe, sub niște pruni, cerui o cană de vin și privii liniștit la joc, ascultînd vorbele băutorilor din fața cîrciumii.

Stam destul de departe de ei ca să poată vorbi despre mine, dar și destul de aproape ca unele din vorbele lor să-mi ajungă la ureche. Vorbele astea nu erau chiar cu răutate spuse. Unii ziceau „o să vină, de bună seamă", și „știe *el*". *El* ăsta era logofătul Costache, stînca mea, spaima ținutului. Gîndeam : „Las' să vie !"

Și veni. Se ivi pe drum un nor de praf stîrnit de-un cal în goană, și un fior străbătu pe toți cei de față. Capetele, și ale băutorilor și ale jucătorilor și ale țiganilor, se întoarseră repede, cu priviri speriate, către călărețul care, apropiindu-se de horă, lăsase calul în buiestru. Toată lumea se minuna de frumusețea calului. Mă minunai și eu cu-adevărat. Frumos cal, vrednic de-un astfel de stăpîn.

Mărunt, oacheș, cu mișcări iuți parcă era argint-viu, cioclovina aruncă frîul pe-o ramură de salcîm tăiat și se vîrî printre flăcăii

din fața cîrciumii. Toți își scoaseră pălăriile. O seamă de lingăi se strînse îndată în jurul lui și fără întîrziere îl vestiră că mă aflam și eu pe-acolo. Mă întorsei atunci spre el, să-l privesc în față, fără frică. Voiam luptă dreaptă...

Logofătul, răscrăcărat pe picioarele lui slăbănoage, asculta ce i se șușotea la ureche și nu spunea nimic. Din cînd în cînd, mai privea pe furiș către mine, apoi, deodată, îl auzii zicînd cu glas răgușit :

— Ar trebui să li se rupă picioarele, deșucheaților ăstora venetici !

Drept răspuns la ațîțarea asta fățișă, intrai și eu în horă, care tocmai atunci se făcuse, o despărții pe Sultana de prietena cu care-și dădea mîna și începui să joc între cele două fete. Era cinstit, după cuviință. Ceea ce făcu apoi logofătul nu era.

Se știe că un flăcău cînd intră în horă, nu trebuie niciodată să despartă un băiat de mîna fetei căreia îi place. Și dacă nu găsește loc între două fete, nu poate intra decît între doi flăcăi. Asta-i legea horei, sfîntă pentru toată lumea, și i se supun toți cei ce nu caută gîlceavă cu lumînarea. Logofătul Costache socoti nimerit să calce legea asta, ceea ce îi uimi pe toți. Simții pe neașteptate o mînă

care mă apucă de încheietură pe la spate, din partea dinspre Sultana. Mă răsucii în loc. Hora se opri. Ţiganii tăcură.

Vînăt la faţă, lîngă mine, lepădătura mă măsură cu privirea plină de ură şi zise cu glas sugrumat :

— Vreau să mă prind şi eu.

— Prinde-te aiurea !

— Aici vreau !

— Dacă vrei, na !

Şi cu o lovitură de genunchi în pîntece îl trîntii la pămînt. Un geamăt de vită înjunghiată, şi voinicul leşină. Nimeni nu-i sări în ajutor. Cîrciuma se goli. Femeile o luară la fugă. Un bătrîn rosti :

— Hei ! mare istorie şi asta !...

Strigai către lăutari :

— Pe duminica viitoare ! Vă tocmesc să-mi cîntaţi la logodna mea cu Sultana !

Şi luai drumul spre casa prietenei mele. O mamă care-şi ducea copilul îşi făcu semnul crucii şi zise :

— Ferească-te Domnul de nenorocire !

În toată săptămîna aceea n-a fost pe Bistriţa plutaş mai fericit ca Spilca. Logofătul nu se mai arăta prin sat. În fiecare seară mă

duceam să stau cîteva ceasuri cu Sultana, și în fiecare seară, la despărțire, îmi spunea :

— Spilca, nu cred în norocul la care visăm... N-o să-ndure „cîinele"... Mă paște-un blestem...

O ridicam în brațe pînă-n dreptul ochilor, îmi cufundam privirea în albastrul senin al privirilor ei strălucitoare, îi sărutam fruntea curată și plecam :

— Fii liniștită, Sultana ! O s-o hotărîm noi pe tușa să vină cu noi în județul Sucevei, departe, unde-i casa mea. Acolo, o să fim fericiți.

Ea zîmbea tristă :

— Tu nu știi cîtă putere au morții asupra viilor care i-au îngropat... Tușa mai degrabă s-ar lăsa arsă de vie decît să-și lase cimitirul.

În duminica logodnei noastre cîrciumarul, de frica unui tărăboi, nu mai lăsă să se facă hora. După vecernie, mă dusei după lăutari, să le spun să fie gata pentru ospățul de după slujba preotului pentru schimbarea inelelor. Tinerii din sat beau și vorbeau fără însuflețire. Unii dintre ei se țineau mai deoparte, dar alții veniră să-mi spună că „tot satul se bucura de învățătura de minte pe care i-am tras-o cîinelui..."

— Ţi-a luat frica. Voi, plutaşii şi tăietorii de păduri, sînteţi o breslă de oameni liberi şi tari prin munca voastră, pe cînd noi sîntem robi. Viaţa voastră-i aspră, sălbatică, dar vă pune la adăpost de jecmănire şi de bici ; noi... noi sîntem cu cinghelul de gît. Dacă logofătul vrea, în primăvară, să ne dea două pogoane de pămînt de sămînţă, ne dă, şi trebuie să ne socotim fericiţi ; de nu, trebuie să muncim cu ziua, tot la el. De aia nici un sătean nu cutează să i se pună împotrivă. Şi fetele noastre, cele mai frumoase, trec întîi prin mîna lui. După aia, de nevastă, noi le luăm, cîteodată cu burta mare.

Seara, la două mese lungi puse cap la cap, acoperite cu feţe albe de masă de sclipeau, vreo zece meseni, rude şi prieteni cu preotul cel bătrîn aveau lacrimi în ochi cînd deschisei cutia în care se afla darul meu de nuntă pentru logodnică. Beteala, o beteală din treizeci de mosorele, se revărsă ca un rîu de foc în jurul micii comori rămase moştenire de la biata maică-mea : o pereche de cercei cu pietre scumpe, două inele de preţ, două brăţări bătute în rubine şi safire şi salba, care număra trei lefte mari, doi ducaţi împărăteşti austrieci, patru ducaţi veneţiei,

patru poli de aur, şase lire turceşti şi şase galbeni mai mărunţi.

Toţi cei de faţă erau cu sufletul înduioşat, afară de mătuşă, care se gîndea la morţii ei dragi, şi de logodnica mea, care nu credea în visul nostru de fericire. Sultana, îmbrăcată în alb, îşi tot purta privirea, ca dusă de pe lume, de la cutia cu daruri la ochii mei rîzători — biată porumbiţă nu tocmai domesticită ! Fiecare se străduia să gonească presimţirile rele. Preotul rosti o rugăciune fierbinte şi binecuvîntă hotărîrea noastră de căsătorie. La masă se făcură şi glume. Lăutarii cîntau şi ziceau de-ale lor. Naşa o puse pe Sultana să-şi arate zestrea ; ea o arătă, dar cam în silă. Femeile se repeziră la lăzi : cămăşi de zi şi de noapte cusute frumos, ştergare, feţe de pernă, cearşafuri, şervete, toate fură scoase, răspîndite prin odaie. Sultana rar ce apuca să mai zîmbească din cînd în cînd, cu bunătate.

Către miezul nopţii, la plecare, o întrebai :

— De ce atîtea gînduri negre, Sultano ?

— Nu sînt gînduri negre, Spilca : *simt că-ţi aduc nenorocire, o simt cum vine.*

O strînsei cu putere la piept. Se ghemui cu duioşie în braţele mele. O lacrimă fierbinte îmi pică pe mînă. Mai tîrziu, pe drum,

mă învălui adierea înmiresmată de brad a pădurii, şi noaptea căldicică de sfîrşit de Gustar.

A doua jumătate a lui Răpciune vestea pe săraci că iarna va fi timpurie şi aspră. Într-o după-amiază rece, ploioasă, ajunsei într-un sat la vreo jumătate de poştă de satul logodnicei mele. Ardeam de dorul s-o văd iar, după şase zile de lipsă. Eram încărcat cu fel de fel de cumpărături, pentru nunta pe care hotărîsem s-o facem în prima duminică din Brumărel. În luna ce trecuse Sultana nu se schimbase. În tot ce făcea era prevedere, chibzuinţă, lipsă de avînt, aproape răceală. De n-aş fi fost sigur că avea cugetul cinstit şi că ţinea la mine, aş fi învinuit-o de nepăsare. Dar eram sigur că suferea. Nu voia să scoată nici o vorbă măcar, s-o hotărască pe bătrînă să plece din sat. Toate stăruinţele mele pe lîngă mătuşă fură în zadar ; nenorocita de încăpăţînată nu vorbea decît despre morţii ei. Văzui că n-am încotro şi nădăjduiam în sfîrşitul zilelor ei, care nu putea fi prea departe.

Un lucru pe care îl socoteam îmbucurător era că logofătul nu se mai arăta pe nicăieri.

Din ziua în care-l lovisem cu genunchiul în burtă nu-l mai zărise nimeni. Se zicea că-i bolnav. Alţii spuneau că frica îl făcea să nu se apropie. Numai Sultana era încredinţată că urzea vreo răzbunare.

—Mă tem de toate, numai de nenorocire sînt sigură : din ce parte-o veni nu ştiu, dar ştiu c-o să lovească în fericirea noastră şi că tu ai să fii cel care o să aibă mai mult de pătimit.

Astea fuseseră cuvintele cu care mă despărţisem de Sultana duminica în urmă. După socotelile noastre, aveam să ne vedem în sîmbăta săptămînii viitoare. Aveam de dus lemn mult la vale, trebuia să descurc nişte socoteli încurcate la capătul călătoriei şi să cumpăr o seamă de lucruri care se găseau cu greutate, şi astea toate mă sileau să întîrzii atît de mult.

Acum urcam, ţinînd malul apei. Mi-era foame. Eram obosit. Două lumînări mari de ceară, cîntărind fiecare trei ocale, pe care aveam să le aprind la nuntă, îmi făceau drumul şi mai greu. Niciodată copacii ridicaţi pe umăr nu mă apăsaseră atît. E-adevărat că grija să nu le rup atîrna mult în oboseala mea. Nu credeam în eresuri, dar greutatea asta îmi stîrni bănuieli. Îmi veni în

minte o credință a mamei: cînd lumînările de nuntă „se lasă greu" e semn de nenorocire. Soțul a cărui lumînare va arde la nuntă mai repede, acela va muri întîi. Și iată-mă gata să iau în seamă nu știu ce glas lăuntric. Ca să-mi arunc noianul acesta de gînduri negre, mă oprisem în satul acela să mă odihnesc puțin, să-mbuc ceva și să mă veselesc nițel. Îl știam pe cîrciumar om vesel. Hai, dă-le dracului de gînduri negre!

Da, dă-le dracului! Numai că se-ntîmplă uneori în viață că cele ce se petrec în jurul tău să nu le gonească.

Deschisei ușa cîrciumii. Înăuntru șase țărani și cîrciumarul. Cum mă zăriră, toți șapte amuțiră. Dar prinsesem vorbele lor din urmă. Unul zise:

— Bietul băiat! El e de plîns!

Pusei jos desaga, așezai lumînările și întrebai:

— Cine-i de plîns?

Cîrciumarul se-ndreptă vesel, către mine:

— Bună seara, Spilca! Ei, merge, merge?

— Merge, Lache, zic eu, dar cine-i de plîns?

— Ei! S-a întîmplat o nenorocire prin partea locului: femeia unui cojan și-a rupt

piciorul. Acuma o să trebuiască să muncească el și-n locul ei.

Gîndeam : „Hm, de ce nu zic și ăilalți ceva ? Și de ce se uită așa de ciudat la luminările culcate pe masă ?"

— Ce vă tot holbați atît la lumînările alea ? Lumînări de nuntă ! Parcă n-ați mai văzut !

— Îs mari... făcu unul din țărani, ferindu-se de ochii mei.

— Da, 's mari...

— Și-or fi și grele...

— Destul de grele.

N-au mai zis nimic.

Încercai să înghit puțină pîine, să beau o gură de vin. Nu mergea pe gît. Mă ridicai și plecai.

Afară era aproape noapte. Mă odihnisem, dar lumînările tot grele erau. Degeaba le treceam dintr-o mînă într-alta. Și pîn-acasă mai era cale... Drumul, pustiu și desfundat. Urechile îmi țiuiau, cînd una, cînd cealaltă, semn că mă vorbea cineva de rău. Scosei briceagul, îl deschisei și-l lăsai să atîrne la șold, în dreapta. Dar tare era istovitor să tot iscodești cu privirea în jur ! Briceagul, atîrnat de curea, îmi bătea pulpa la fiecare pas. Îl închisei și-l pusei la brîu. Tocmai în

clipa aceea, un ţap, negru ca noaptea, sări din beznă la doi paşi de mine, trecu drumul şi se făcu nevăzut. Şi cu toate că ştiam bine că-i un ţap ca toţi ţapii, un ţap adevărat, pe care stăpîn-său l-o fi căutînd peste tot, îmi spusei cu glas tare :

— Ăsta-i dracu !

Dădui să-mi fac cruce. Dreapta era grea ca de plumb. Mă gîndeam : „I-ucigă-l toaca ! El mă-mpiedică să-mi fac semnul crucii ! Şi lumînările astea se lasă greu de nu mai ştiu cum să le ţin !"

Vrui să-mi deschid din nou briceagul, dar n-am putut. Nu aveam putere în degete. Încă un semn al Necuratului ! Şi era atît de neagră noaptea, că mă dureau ochii.

În cele din urmă, îmi pusei desaga jos şi rezemai lumînările de-un copac de pe marginea drumului. Băgai atunci de seamă că apucasem pe-un drum greşit, alăturea cu-ăl bun ; copacii de pe margine păreau nişte plopi tineri, drepţi ca lumînările şi-aproape tot atît de netezi ca şi ele. Iar lumînări ! O pădure de lumînări ! Triste lumînări, stinse şi negre.

— „Nu, făcui în gînd s-a zis cu mine-n noaptea asta ! N-am să mor zdrobit în vîl-

toare, ca un plutaş cumsecade; am să mor de frică, ca o babă!"

Izbutii, totuşi, să deschid briceagul şi să fac de trei ori semnul crucii. Luai din nou în spinare toată povara. Şi iată-mă bălăcind în noroi, luînd-o de-a dreptul peste cîmp ca să ies la drum bun. Deodată, zării doi ochi privind spre mine. Simţii că mi se opreşte inima-n loc. Scăpai din mîini şi desaga, şi lumînările. Urlai:

— Mamăăăă!...

Îmi răspunse un be-e-e-e şi ochii lucitori pieiră.

Tîrziu, noaptea, asudat, plin de noroi, ajunsei. Casa Sultanei era numai lumină, ardeau o mulţime de lumînări. Văzui de departe tinda deschisă şi plină de lume.

„Asta-i, îmi zisei, a murit tuşa! Acuma pricep eu de ce mi s-au arătat atîtea semne rele pe drum!"

Pe urmă nu mai pricepui nimic. Bătrîna era acolo, în picioare, în odaia cea mare, tot făcînd şi dregînd cîte ceva, cu ochii uscaţi, la rochia de mireasă a logodnicii mele, care sta întinsă pe cele două mese aşternute cu feţe ca zăpada, gătită cu toate podoabele de nuntă, mai frumoasă ca totdeauna între lumînările astea cu flacăra tre-

murătoare care-i luminau chipul alb, uscat de urmele morții. Genele lungi și bălaie nu mai clipeau ca fluturașii. Ochii ei cinstiți și luminoși nu mi-era dat să-i mai văd vreodată. Cununa de lămîiță era pusă pe fruntea-i palidă, pe care nădăjduisem să așez, duminica viitoare, în fața altarului, sărutul sfînt. Părul, desfăcut și dat în două, curgea de-a lungul trupului rece, amestecîndu-se cu beteala de fire de aur, de nu mai știai care-i unul și care-i celălalt. În mîinile încrucișate pe piept ținea batista cu băncuța care se cere la „vamă", ca să i se deschidă poarta pe lumea cealaltă. Pe deasupra, lințoliul.

Și eu, Spilca, rămăsei înmărmurit lîngă ușă, privind la toate astea, ca toți ceilalți.

— Așa a fost scris, îmi zise mătușa ; dealtfel, sărăcuța, știa. Se aștepta. Mai alaltăieri, pe cînd aduna singură la fîn, pe cîmp, a venit *el*, pe neștiute, a tîrît-o în pădure și și-a bătut joc de ea. Micuța mamei, n-a putut să-ndure... Noaptea, nu știu cum a făcut, a topit gămăliile de la opt tocuri de chibrite, și a băut otrava. A murit aseară, după vecernie, fără să vrea să bea lapte, ca să verse. Așa a fost scris... Cel puțin o

să se odihnească lîngă părinţi. Poate-au chemat-o la ei... Morţii nu vor să stea singuri...

Şi, zicînd astea, bătrîna luă lumînările de nuntă, le desfăcu din hîrtie, le aprinse şi le aşeză la capul Sultanei, a cărei faţă se făcu şi mai albă cînd cele două flăcări mari umplură odaia de strălucire. Apoi, îngenunchind, rosti cu glas limpede :

— Tatăl nostru carele eşti în ceruri, facă-se voia ta...

Toţi ţăranii făcură ca ea. Numai eu, singur, în picioare, fără să scot o vorbă, îmi priveam logodnica, scăldată în lumină.

De şase zile trăiam ca o fiară sălbatecă în codrul vecin cu conacul de pe moşia Bistriţa-de-Jos, peste care domnea logofătul Costache, batjocoritorul Sultanei şi al atîtor altora. Nu era chip să-l vezi. Nu ştiu dacă mîncam, dacă beam, dacă mă odihneam. Ştiu că hainele mi-erau zdrenţe ; mîini, picioare, faţă, toate însîngerate de atîta umblat şi alergat zi şi noapte de la un drum la altul, prin desiş.

Codrul ăsta era destul de departe de locul nelegiuirii. Logofătul nu se temea. Pe-aici

se întorcea din drumurile lui la tăierile de pădure, totdeauna singur şi călare, totdeauna înarmat cu pistoale. Eu, drept armă, n-aveam decît ura, sîngele din mine care clocotea la dorul răzbunării. Cuţitul nu m-ar fi ajutat mare lucru. Pentru ca să-l fac să-mi pice în mîinile mele goale, aveam o frînghie, ca s-o întind între doi copaci.

A şasea seară era ajunul celei dintîi duminici din Brumărel, duminica hotărîtă pentru nuntă. În loc să fiu în dîrdora celei mai îmbucurătoare zi din viaţă, stam într-un şanţ, cu o frînghie în mînă, cu urechea ciulită, fără suflet, fără dumnezeu, fără nădejde. Erau clipe în care nu mai ştiam nici eu cine sînt. Un ţipăt sau un fîlfîit de aripi al unei păsări de noapte îmi scotea mintea din toropeală. Atunci cel dintîi gînd era *el*. Mi-l închipuiam cum se apropie în trap sau în galop. Frînghia întinsă în dreptul genunchilor calului îi curma goana. Calul se dădea peste cap. Duşmanul pica în mîinile mele. Săream pe el. Ce moarte crîncenă-i puneam la cale !

— Of, Dumnezeule ! De vei fi fiind şi de vezi nedreptatea, lasă-mă să beau paharul ăsta, să mă răcoresc ! Apoi mă duc să-mi

pun haină călugărească și-am să trăiesc numai cîntîndu-ți ție osanale!

Astfel mă rugam în seara aceea, și Dumnezeu îmi ascultă ruga.

Locul pe care mi-l alesesem era cel mai potrivit. Drumul, pînă s-o ia drept și fără povîrniș, să-ngăduie călărețului să dea drumul calului, făcea, puțin mai sus, un cot iute, strîmt și greu de trecut, ros de o gîrlă care-l tăia. Aici, călărețul era silit să descalece și să-și ducă calul de dîrlogi vreo două sute de pași. Îmi făcusem socoteala ca tocmai în timpul ăsta să dau de el, să văd, să nu ucid cumva în întuneric vreun nevinovat, deși eram sigur că alt călăreț să bată locurile alea decît logofătul nu era.

Peste pădurea de stejar se lăsase un amurg înnourat; stăteam pitit în șanț, ascultînd murmurul gîrlei, cînd auzii un trap destul de iute frîngîndu-se scurt. Călărețul sări la pămînt. Calul strănută. Mă repezii, înnebunit de bucurie. Scurtînd prin locuri grele, în cîțiva pași căutai să mă apropii destul ca să zăresc statul mărunt al dușmanului meu, dar omul era acoperit cu totul de cal, pe care-l lăsa să meargă singur, el rămînînd de partea cealaltă. Din ce pătrundeam mai adînc în

codru, întunericul se făcea mai des. Trebuia, cu orice chip, să-l văd încă de pe-acum. Dacă apuca să iasă din drumul ăsta închis, îmi scăpa. Ce să fac ca să-l întîrzii ? Cea mai măruntă nebăgare de seamă putea să mă coste viața.

„Dumnezeule, gîndii, ăi fi tu ocrotitorul siluitorilor ?"

Și repede rupsei o crăcuță uscată. Trosnitura opri în loc și om și cal. O clipă, rămaseră încremeniți, fără să clintească, apoi începură din nou să coboare. Nu aflasem nimic. Atunci, tot mergînd pe urma lor, pe-aproape, trecui poteca prin spate. Dar întîrzierea asta le îngădui să se depărteze. Îmi pierdui capul, dusei două degete la gură și scosei un fluier puternic. Un foc de pistol fu răspunsul. Apoi o înjurătură. Era glasul logofătului.

N-a fost pe lume om mai fericit decît mine în clipa aceea ! Ca o fiară alergai în josul drumului și-l tăiai, legînd frînghia de-un copac și întinzînd de ea cu puteri înzecite de ură.

Clipele îmi păreau veșnicii, noaptea un iad. Și iată că în așteptarea asta neagră ca ura din mine, auzii dușmanul venind pe jos. Nu încălecase, venea bîjbîind, pe pipăite, trăgînd calul după sine, de frîu, și, desigur,

cu pistolul pregătit să tragă. Dumnezeule fără inimă, la asta nu mă gîndisem! O să dea de frînghie. S-a dus cu răzbunarea!

Scosei frînghia şi m-aruncai cu faţa în jos în mijlocul drumului.

— Na, logofete! Descarcă-ţi pistolul în capul meu, trimite-mă la Sultana mea! Dar de n-ăi nimeri, vai de tine!

Cu urechea lipită de pămînt, ascultai pasul măsurat al calului apropiindu-se, apoi începui să-l prind pe-al călăreţului. Îmi acoperii faţa cu braţul. Nu mai voiam să văd nimic. Nici nu mai suflam. Simţeam clipa osînditului, cu gîtul întins pe butuc, aşteptînd să cadă securea. Nu de moarte mi-era frică, mi-era frică să n-o ia logofătul la fugă.

Ajunse, se opri. Făcu un pas, doi paşi... Îmi simţeam mîna apucată de mîna lui. Mă ridică parcă, zicînd:

— Hei, mă! Eşti mort, rănit sau eşti beat?

Nu i-am răspuns, dar dintr-o săritură îi prinsei braţele şi trupul, îl strînsei obraz lîngă obraz, cu răsuflările amestecîndu-se, amîndoi în genunchi. El strigă după ajutor, dar oasele-i troznîră, glasul i se stinse. Pieptul i se frînse-n două ca o scîndură şi căzu pe spate.

•

Mînăstirea Pantelimon de la muntele Atos: o cazarmă întărită în care sînt închiși șase sute de călugări. A fost zidită de împărăteasa Caterina a doua a Rusiei. În ziua tîrnosirii nu-i fu îngăduit împărătesei-ctitorițe să pună piciorul pe pămîntul acela, unde nu calcă parte femeiască, oprită fiind pînă și la vite și păsări.

O cazarmă. Au tunuri pentru apărarea stareţului, a sfetnicilor lui și a bogățiilor lor. Acolo stau ostași în antireu, cărora li se zice „frați", dar care tremură de mai-marii lor ca orice ostaș. Care-i prost și crede, cum eram eu pe-atunci, taie lemne, prinde pește, stoarce untdelemn din măsline, lucrează via, îngrașă claponi, se roagă pentru el și pentru cei deștepți, care lorbăiesc despre ființa lui Dumnezeu, mănîncă de toate, beau de toate și-și descarcă bărbăția la Karea, unde sînt femei care știu să-și țină gura, sau între ei, ca între prieteni buni. Cei ce nu-s în stare să facă ce fac ăștia se canonesc în duhovnicească singurătate. Toți nădăjduiesc la iertarea Mîntuitorului, care o împarte tuturor, pentru c-a fost răstignit.

Acolo m-am făcut eu haiduc!

— Movilă, vătaful !
— Poruncă !
— Vorbește...
— Eu ?...
— Da, tu... Faci parte și tu din sfetnicii mei. De ce te-ai făcut haiduc ? Vorbește pentru tine, vorbește pentru tovarășii noștri, de care tu ești mai aproape decît mine și care sînt mai aproape de tine decît de mine. Povestea ta trebuie să semene cu a lor. Vorbește, Movilă...

Un murmur de mulțumire se auzi din rîndurile haiducilor la acest semn de prețuire

al căpitanului. Cu o mişcare a capului îşi dădură căciulile pe ceafă. Feţele li se înveseliră. Movilă, cam sfios, cam stîngaci, se ridică, dar te mişca frumuseţea lui, neaoş românească, faţa lui tăbăcită, privirea dîrză, sprîncenele stufoase, care-i ajungeau pînă la urechi, bărbia neastîmpărată, tremurînd de forţă. Îţi plăcea, la vătaful nostru, mai ales nasul lui foarte mare, care în clipe de primejdie se umfla şi se ridica în vînt ca o trîmbiţă. Rîdea rar, pe sub mustaţa lui stufoasă. Fruntea îi era însemnată, între sprîncene, de o brazdă adîncă, care stăruia şi-n somn, şi asta-i făcea pe haiduci să spună că Movilă visa fără-ncetare la potere şi la răzbunare. Adevărate sau nu, spusele astea îl lăsau pe vătaf nepăsător. La ce visa, la ce gîndea nimeni nu se putea făli că ştie. Om de cuvînt măsurat, stăruitor la nevoie, Movilă nu-şi dădea părerea decît după ce era sigur că „nu vorbeşte în vînt“. Cît despre spovedanii, mai bine spăla rufele tuturor, cea mai silnică şi urîcioasă treabă, care strica bucuria oricui.

De aceea toată lumea aştepta nerăbdătoare povestea lui.

— Am ajuns haiduc fără să vreau.

La Stănești, aproape de Giurgiu, de unde sînt eu, eram moșneni. Taica moștenise de la părinți peste treizeci de pogoane. Aveam vite, vie, pomi roditori, pătulele erau pline de porumb, găini în curte berechet, nu lipsea nimic din ce se cere unei gospodării. Asta pentru că alde bunicu avusese norocul să fie vecin cu un boier cum rar întîlnești pe fața pămîntului. Pe boierul ăsta, dregător cu trecere mare, l-am apucat și eu către sfîrșitul zilelor sale, cînd aveam vreo cincisprezece ani. Era bun și cu teamă de Dumnezeu. Cu toate că era de viță veche, scoborînd dintr-un strămoș care luptase sub Mircea cel Bătrîn, îi plăcea să intre în bordeiul cojanului, să stea de vorbă cu el, să-i vadă nevasta și copiii, din care boteza cu zecile în fiecare an.

Eu sînt fin de-al lui. Movilă era numele unui frate de-al său, mort de holeră. Mă iubea, dacă pot să mă-ncumet să zic așa, ca pe-un copil de-al lui, că semănam și la chip, și la fire cu frate-său. De Anul Nou, toți copiii, băieți și fete, fini sau nefini, ne duceam cu colindul, cu sorcova, să-i urăm

un an bun. Ne primea pe toţi, cu chipul lui frumos şi plin de bunătate. Toată liota de copii săream pe el şi-l sorcoveam, strigînd ca nişte cotei flămînzi :

Sorcova, morcova,
să trăieşti, să-mbătrîneşti,
ca un măr, ca un păr,
ca un fir de trandafir,
la anu' şi la mulţi ani !

În toată zarva asta, în pridvorul mare murdărit de opincuţele noastre pline de zăpadă, se ţinea drept ca un stejar, ridica braţele către cer, se ferea, glumind, de potopul de urări şi striga la rîndul lui :

— Şi eu, copii, vă urez sănătate, belşug şi viaţă lungă. Apoi îşi chema chelarul : Fă bunătate şi umple traistele micuţilor ăstora cu nuci, cu moşmoane şi cu covrigi !

După aceea se aşeza pe divan şi noi ne perindam unul cîte unul prin faţa lui ; ne mîngîia şi ne punea în mînuţele noastre îngheţate cîte un galben de aur, darul lui de Anul Nou.

În vremurile acelea un galben nu era chiar lucru rar în casele de cojan. Dar pe ăsta fiecare îl păstra ca pe moaşte.

Am văzut inima lui milostivă luînd seama la traiul de fiecare zi al țăranului. Nu putea suferi omul care bea din patimă, dar știa să ierte multe. Dacă se întîmpla ca vreun locuitor să sărăcească de tot, o chema pe nenorocita de nevastă, îi dădea un petec bun de pe pămînturile lui, cîteva vite și unelte, să-și înjghebeze o altă gospodărie. Cu cîrciumarii ducea război fără milă. Datoriile pe care le făceau oamenii la cîrciumar le ștergea cu de la sine putere. Și dacă vreunul din hrăpăreții ăștia se-ntrecea cu gluma în cămătărie, trimitea mumbașiru de-l bătea la tălpi cu topuzul.

Cu puțin înainte de a muri, acest boier mare a venit la noi în casă — pentru cea din urmă oară. Se împlinea un an de la nașterea celui de al șaisprezecelea copil, toți sănătoși. Era finul lui și, după obicei, tata îl vesti că „i se va tăia moțu", cinste care se cuvenea nașului. Îl vestirăm din datorie, dar nu ne gîndeam că va veni, știind cît de multe treburi avea. Mare ne-a fost însă bucuria cînd un vătășel sosi în goana calului să ne spună că boierul vrea să taie moțul finului.

Sărbătoarea fu de două ori mai mare. Maică-mea, ajutată de patru dintre fete, se

apucă de pregătit bucate și de împodobit casa. Norocosul prichindel fu spălat, pieptănat, îmbrăcat ca o păpușă, și îi ștergeram nasul într-una pînă în clipa venirii nașului. Acesta sosi încărcat de daruri. Fu primit ca un vodă. Tata îi înșiră în față pe cele șase fete și pe cei zece băieți, din care cel mai mare avea douăzeci de ani, cel mai mic fiind în brațele maică-sii. Două surori și doi frați erau gemeni. Din șaisprezece, doisprezece erau finii boierului.

La masă mama era atît de fericită, încît spunea, bîlbîindu-se, fel de fel de năzbîtii, ba chiar călcă pe caftanul boierului și îi răsturnă paharul. Omul rosti atunci cuvintele astea, care mi-au rămas în minte :

— Să nu-ți pierzi niciodată cumpătul în fața unui muritor, oricine-ar fi el. Boier sau opincar, sîntem toți una pe lumea cealaltă. Pe pămînt nu-i mai bun unul decît celălalt. Și dacă „Stan“ ține buzduganul domnesc și „Bran“ se-ncovoaie sub jug, asta nu-i din vrerea lui Dumnezeu, ci-i din vrerea omului ; omul, care-i nedrept, și crud, și lacom. Împotriva unui asemenea om noi trebuie, chiar și cu prețul vieții, să ne răsculăm și să-l zdrobim, pentru că răutatea nu e de la Dumnezeu.

Despre cuvintele astea aveam să-mi amintesc nu mai tîrziu decît în luna de după moartea acestui boier. Fecioru-său, singurul moștenitor, veni din străinătăți să-și ia averea în stăpînire. El fu omul nedrept, crud și lacom despre care vorbise bietul bătrîn.

Cînd trecu prima dată prin sate, noi nu știam cu cine vom avea de-a face ; îl primirăm cu toată cinstea cuvenită moștenitorului unui părinte pe care-l plîngea toată lumea. Trecu în trăsură, disprețuitor, ne ținu departe, nici măcar nu vorbi cu bătrînii, ce să mai spun că de întins mîna, cum făcea tatăl său, nici nu fu vorba. Era însoțit de un isprăvnicel și tot ce făcu fu să ceară deslușiri despre avutul fiecărui locuitor și să-și însemne totul într-un catastif mic. Drept urmare, se îndoi haraciul în aur pe care-l plătea fiecare casă pașei de la Rusciuc.

Haraciul ăsta ajunsese o datină ; îl știam și-l plăteam din tată-n fiu. Boierul ăl bătrîn aduna partea noastră, mai punea de la el încă pe-atît și trimitea totul despotului de peste Dunăre, ca să ne dea pace. În felul ăsta noi fuseserăm feriți de toate în-

călcările și prădăciunile care pustiau alte ținuturi dunărene ce nu-și plăteau îndatoririle față de atotputernicul tiran.

Era știut că nici un boier nu plătea haraci, nici sultanului, nici vistieriei lui vodă și nici vreun alt fel de bir nu plătea. Era știut că-s scutiți de orice dajdie. Dar de vreme ce bogatul nostru ocrotitor luase, din voia lui, asupra sa jumătate din haraci, țăranii primiseră această milostivire ca un lucru drept și de la sine înțeles, pentru că cinstit vorbind, de ce unul care are treizeci de pogoane de pămînt trebuie să plătească toate birurile și unul care are treizeci de mii, să n-aibă de dat nici măcar un gologan la toate haznalele astea, mari și mici ? Așa gîndea un om înțelept cum fusese bătrînul boier ; și din pricina asta viața fericită a părinților noștri o împărtășiseră pînă și cei mai nevoiași dintre locuitori, pînă și țiganii robi care munceau pămînturile boierilor. Chiar și cu amărîții ăștia cumpărați și vînduți ca niște vite se purta omenește. Boierul pedepsea aspru pe cine-ar fi trecut peste marginile puterii lui ; veghea singur ca hrana lor să fie bună și destulă ; cînd erau bolnavi, le credea. Și asta îmi aduce aminte de o întîmplare înduioșătoare.

Într-o vreme bîntuia o molimă. Ducîndu-mă, într-o dimineață, la conac să iau împrumut o grapă mare, ajunsei acolo tocmai la vremea cînd boierul cerceta starea robilor. Firește, fiind molimă, mulți țigani spuneau că-s bolnavi. Ca să-i poată prinde, logofătul scornise un clenci cu care nu dădea greș niciodată : le dădea de băut rachiu, știind că „țiganul doar dacă-i mort nu bea". Bolnavii mincinoși cădeau în capcană, beau și erau trimiși la muncă. Dar în fața boierului logofătul n-a cutezat să „facă proba". Un țigan, prăpădit de boală, se perpelea în soare și se văita cu capul în mîini. Cînd ajunse boierul în dreptul lui, i se aruncă la picioare, și boierul îl întrebă :

— Ce-i cu tine ?

— Sînt bolnav, stăpîne !

— Nu-i bolnav, se face, zise logofătul.

— Mă fac ? strigă bolnavul ; ascultă, dă rachiu să beau, și-ai să vezi că n-am să beau !...

Vorba lui deschisă îl mișcă pe boier.

— Vrei să te slobozesc ? îl întrebă pe țigan.

— Să mă slobozești ? făcu țiganul speriat. Mă gonești stăpîne ? Și un' să mă duc ? Să sar din lac în puț ?

Depărtîndu-se, boierul dădu din cap şi spuse ca pentru sine :

— Vai de capul nostru ! Dai drumul la o vită, se descurcă ; o făptură omenească caută să se vîndă din nou !

Iată omul căruia aveau să-i mulţumească buna lor stare zece sate, şi poate chiar tot ţinutul, într-o vreme de grele suferinţe pentru ţară. Boierul ăsta a fost unul dintre cei de pe urmă care să cinstească numele de român. Îşi iubea neamul, trăia în sînul lui, se-mpărtăşea din bucuriile şi necazurile lui.

Moştenitorul n-a călcat pe urmele lui taică-său. Ne socotea prea fericiţi. Cu toate că era bogat de putea mînca aur cu lingura mare, lăcomia lui n-avea margini. Străin de inimă şi străin şi de limbă (vorbea româneşte anevoie), ros de viaţa destrăbălată pe care o dusese în Apus, el apucă pe urmele celor — români sau venetici — pentru care ţăranul era doar o vită de povară, o vacă de muls.

La tulburarea iscată de îndoirea haraciului, bătrînii ţinutului se adunară în casa preotului din Stăneşti. Eram şi eu pe-acolo, tînăr încă, nici mustaţa nu-mi dăduse, şi-i văd, parc-ar fi ieri, cu feţele lor îngîndurate şi

chicile albe căzîndu-le pe umeri. Ne-au spus îndată că s-a dus cu vremurile de pace și de fericire :

— Vindeți-vă vitele ! Nu mai arați și semănați decît atît cît vă trebuie pentru voi. Făceți-vă care mari cu coviltir, cum făceau bătrînii noștri, și țineți-le gata să înjugați la ele cîte patru boi voinici, să vă-ncărcați copiii, nevasta și lucrurile mai de preț. Voi, ăștia tinerii, o să luați calea muntelui. Cei ce vor rămîne vor cădea în robie. Noi, bătrînii, ne-om duce unde nu este durere, nici întristare... Facă-se voia Domnului !...

Se făcu voia Domnului : proprietarul cel tînăr dădu moșia în arendă unui grec, care ajunsese pacostea ținutului. În mai puțin de un an, toți dregătorii mai mărunți, oameni de prin partea locului, fură schimbați cu un stol de fanarioți, mai lacomi de sînge decît ploșnițele în casă pustie. Fu ca o ploaie de lăcuste pe cîmpul cu rod. Mutre plumburii, lihnite, cu ochii însîngerați răsăreau în fiecare zi pe la porțile oamenilor, bolboroseau o românească neînțeleasă, speriau femeile și copiii. Veneau totdeauna cu lefegii armați, totdeauna cu firman domnesc. Cloncanii ăștia hămesiți străbăteau satele și cereau fel de fel de biruri : ialoviță și goștină, vinărit

şi ţuicărit, grînărit şi cîte şi mai cîte. Apoi iar, pe rînd, pomet, desetină, bir pe pescuit, pe vînat, pe viermi de mătase, pe lînă, cereau stupăritul, cereau taxe pe moara de ulei, pe ferestre şi uşi, pe hornuri...

Piereau vitele ziua-n amiaza mare. Începură să vină potere — chipurile, să prindă hoţii. Trebuiau găzduiţi şi hrăniţi poteraşii. Fiarele astea necinstiră pe cele mai frumoase dintre fetele noastre. Am trimis jalbă la Divan. Jăluitorilor li s-au sfărîmat oasele cu topuzul.

Atunci de-abia am aflat noi că grozăvia care începuse să se dezlănţuie în ţinutul nostru era de mult stăpînă pe toată Ţara Românească, fie că era cîrmuită de greci sau de români. Dacă n-o aflasem mai devreme, a fost din cauza străduinţelor, grijii şi obrazului răposatului boier. Fiu-său, ajuns şi el sfetnic al Divanului, negustorea cu sîngele şi sudoarea neamului, vindea dregătoriile la mezat şi lăsa frîu liber cumpărătorului să-şi scoată banii cum poate. Ba mai mult, cu ştirea lui, arendaşul băga plugurile pe pămîntul nostru, păsîndu-i prea puţin de pietrele de hotar şi de hrisoavele noastre. Ştia el că la jalbele pe care le-om trimite la Divan părtaşul lui va răspunde cu topuzul.

După trei ani nu mai cunoşteai ţinutul nostru. Grozăvenia asta, numai ea, făcuse mai mare prăpăd decît molimele, seceta, focul şi viiturile mari, toate la un loc. Locuitorii tăiaseră şi arseseră toţi pomii roditori. Păsările cîntătoare şi berzele nu se mai arătau. Nu se mai auzea bîzîitul albinelor. Nu mai vedeai paturile mari şi albe acoperite cu mii de viermi de mătase rozînd la frunze de dud. Nici cirezi de vaci întorcîndu-se seara de la păşunat. Nici nunţi pline de veselie, ţinînd cîte o săptămînă întreagă, nici botezuri unde pînă şi trecătorii erau poftiţi să mănînce curcan fript şi să bea vin ; nici pomeni nu mai vedeai ! Neuitatele nopţi de toamnă din copilăria noastră, petrecute cocînd pe jăratec păpuşoi de lapte şi ascultînd greierii, semănau acum cu un priveghi. Ţăranul, şi cel mai cumpătat, dacă-şi vedea pămîntul pierdut, familia necinstită, cădea la băutură, îşi pierdea timpul în puzderia de cîrciumi, răsărite ca ciupercile după ploaie. Topuzul, altădată sortit negustorilor necinstiţi şi cămătarilor, zdrobea toată săptămîna oasele datornicilor care nu mai erau în stare să plătească, lăsîndu-i în cîrji tot restul vieţii. Pe alţii îi spînzurau de picioare, cu capul în jos, şi-i afumau cu ardei roşu aruncat pe jăratec. Li

se puneau ouă răscoapte la subsuoară. Le strîngeau în cleşte vîrful degetelor, le înfigeau ţepuşe sub unghii.

Rămăsesem în casă înjumătăţiţi. Cum noi eram socotiţi mai cu stare, urgia păgînilor se năpustise asupra noastră cu sălbăticia năvălitorilor. Taica muri bătut cu topuzul şi înăbuşit cu fum de ardei. Cei trei fraţi mai mari fură ucişi pe cînd încercau să-l scape. Două surori pieriră într-o bună zi fără urmă. Alte două, răpite şi silnicite, s-au întors acasă după şase luni, bolnave de oftică, şi căzînd la pat nu s-au mai sculat niciodată. Cel mai mic s-a înecat dintr-o nenorocire. Şi-aşa, la douăzeci de ani, ajunsei cap de familie, cu cinci fraţi, două surori şi o mamă care nu se oprea din plîns nici zi, nici noapte.

Şi-acum ne-ajunse cea mai mare dintre toate nenorocirile care pot lovi pe un român, nenorocire pe care bieţii oameni o aşteptau de altminteri şi care ne lovi din pricina neplăţii haraciului către paşa de la Rusciuc : hoardele turceşti, slobozite de tiran, năvăliseră în ţară.

Ştiţi că ţăranul nostru aduce mult cu cîinele. Lovituri de picior, zile întregi fără mîncare, astea nu-l fac să-şi piardă nădej-

dea dacă-i laşi colţul lui, vatra lui. Vatra asta poate să fie rece, pustie: casa fără ferestre, curtea fără zaplaz, ursita fără-ndurare, el stă, dă tîrcoale-n jur, mai cîrpeşte pe ici, pe colo, se frămîntă, nădăjduieşte. E culcuşul lui. Dar din ziua în care ursita îl sileşte să-şi lase culcuşul ăsta şi să plece-n lume — fie chiar o lume de-un neam cu el — din ziua aceea s-a dus cu credinţa în dumnezeul strămoşilor lui.

Într-o dimineaţă tristă de Prier, fără cîmpii întinse arate şi fără zvonul ciocîrliei, un om cu capul gol, în zdrenţe, năvăli în goana calului în sat strigînd lumii:

— Oameni buni! Fugiţi! Fugiţi repede! Vin turcii! Din zori trec Dunărea la Zimnicea şi vin încoace! În drumul lor adună tot ce-a mai rămas, ucid bărbaţii, necinstesc femeile, ard casele! Daţi vestea mai departe şi fugiţi! Eu mă-ntorc la mine-n sat. Amar de cei ce nu se vor băjeni pînă-n seară!

Deznădejdea ţăranilor n-ar fi fost mai cruntă de le-ar fi spus că vine Dunărea mare să-i înece cu valuri cît casa. Femeile alergară după copii, bărbaţii ridicară pumnii la cer:

— Doamne-Dumnezeule! Cu ce-am păcătuit să ne loveşti aşa!

Clopotele de la biserică începură a suna într-una: dangăt trist de înmormîntare, amestecat cu bocetele femeilor, cu blestemele bărbaţilor, cu plînsetele copiilor, cu lătratul cîinilor înnebuniţi de nebunia stăpînilor. Se tăiau purceii şi păsările ca să se facă de-ale gurii pentru drum. În ceaune mari se fierbea mămăligă pentru bejenie, aproape fără sare, să ţină la sete, pe Dumnezeu ştie ce drumuri fără apă. Tot mestecînd-o, femeile lăsară să pice în ea destule lacrimi sărate.

Din multe case lipsea bărbatul sau era schilod. Trebui să le venim în ajutor, să punem mîna la-ncărcat. Cei mai fericiţi în această nenorocire fură cei ce n-aveau nimic de încărcat, nici car, nici vite. Îşi luau desaga şi bîta şi porneau.

Satul arăta cum nu-l mai văzuse nimeni de-o seamă cu noi. Toate casele se goleau ca de foc, dar nu ardea nici una. Nevestelor nu le venea să lase nimic din lucruşoarele pe care cu atîta trudă le adunaseră şi îmbulzeau carele peste măsură. Bărbaţii aruncau ce li se părea de prisos. Izbucneau certuri. Se mai lăsa şi cu cîte o femeie păruită. Preotul alerga din casă în casă, îmbărbăta pe cei slabi, domolea pe cei

apucaţi, îmboldea pe întîrziaţi. Bătrîn şi încărcat de multe nenorociri, fusese totdeauna om cu inimă ; în ziua asta chiar că părea trimisul lui Dumnezeu. Cu capul gol, cu părul alb împletit în coadă şi strîns la ceafă într-un conci, cu poalele antereului prinse-n brîu, cu faţa luminată de focul credinţei, străbătea satul ca un tînăr şi în fiecare ogradă striga :

— Primiţi ce ne trimite cerul ! Sîntem în săptămîna patimilor : amintiţi-vă de patimile Mîntuitorului ! Eu le primesc împreună cu voi... Nu vă părăsesc... Voi fi în capul băjenarilor pe calea Golgotei noastre.

Şi fu.

Către amiază alaiul se urni din loc. În frunte, carul cu preotul, ca o biserică pe roate. De coviltirul lui era agăţată crucea care şaizeci de ani stătuse în odaia părintelui. Acesta, îmbrăcat în odăjdii, cu cădelniţa într-o mînă şi în cealaltă cu crucea împodobită cu pietre scumpe, a bisericii, dădu semnul plecării, mergînd în faţa boilor lui, voinici şi bălani. Feciorul său, singurul copil, care venind pe lume costase viaţa maică-si, preoteasa, ducea boii cu o funie legată de coarne.

După carul acesta bisericesc, urma gloata băjenarilor pedestrași, cu desaga la spinare și toiagul în mînă ; apoi căruțele caselor al căror bărbat era schilod, apoi văduvele și orfanii. Și după aceea cei mai puțin încercați, care aveau fiecare un bărbat zdravăn sau chiar mai mulți între ei.

Toate carele erau încărcate să se rupă și acoperite cu coviltir. În afară de ce era al lui fiecare primise cîte ceva de pe la vreun vecin mai amărît, care trebuia să meargă pe jos : velințe, veșminte, lăzi, saci cu mălai. Pe la oblîncurile carelor se vedeau atîrnînd știuleți de porumb uscat, pentru cîini, cînd n-or mai avea nimic altceva să le-arunce. Sărmanele ființe credincioase omului — spre deosebire de pisici, care nu presimțiseră nimic și rămăseseră în casele pustii — prinseseră repede frică, ghiciseră prăpădul și porniseră o dată cu stăpînii. Acuma, feriți, sub car, între roți, parcă dîndu-și seama de nenorocire, mergeau triști cu capul plecat, cu coada între picioare, cu urechile pleoștite, asurziți de scîrțîitul osiilor neunse, cu toată dihonița cu unsoare ce se bălăbănea batjocoritoare în crucea carelor.

Țipetele copiilor, suspinele femeilor, înjurăturile bărbaților care mergeau pe jos

și adunau ce mai cădea de prin căruțe, asta era tot ce mai rămăsese din viața unui sat dintre cele mai înfloritoare altădată din ținutul nostru — viață de țigani astăzi, rătăcind cu șatra pe drumuri fără țintă. Și toate astea, din vina unui singur om, a unui boier, a unui român ce se trăgea dintr-un strămoș vestit. Îmi aduc aminte de vorbele rostite la masa noastră de mărinimosul tată al acestui fiu neomenos: „Împotriva omului nedrept, crud și lacom, trebuie să te scoli și să-l zdrobești... Mișelia nu-i de la Dumnezeu..."

Eu hotărîsem ce-aveam de făcut, dar mă dusei totuși să cer sfatul celui ce se pusese în fruntea băjenarilor, bătrînul preot, căruia îi pomenii și de vorbele rostite de boierul răposat.

Umblam de vreo șase ceasuri și ne aflam la întîiul popas mai lung, pe înălțimile de la Călugăreni, de pe care se vedea Dunănea. Noaptea cădea grea, mohorîtă, ca soarta noastră. Fiecare car își avea o făclie aprinsă... Fiecare suflet își căta un reazim... Cîinii înșiși cerșeau o privire mai blajină... O femeie și-l gonea pe al ei lovindu-l cu piciorul. Sărmanul se depărta

puţin în noapte, se oprea, privea umilit, nu pricepea nimic. Preotul văzu ce se petrece şi se întristă, ca şi mine :

— De ce-l alungi, fata mea ?

— Pentru că n-am ce să-i dau să mănînce, nici măcar un ştiulete de porumb !

— Dar el nu-ţi cere de mîncare... El vrea doar să vină după tine... Ai tu inimă să nu-i laşi mîngîierea asta ?

La vorbele părintelui femeia izbucni în lacrimi. Îl luai pe preot deoparte şi-i mărturisii hotărîrea mea de a pleca în haiducie :

— Mă duc să-l răzbun pe tata, pe fraţi, pe surori... Şi pe încă alţi... mulţi...

— Şi cine fi-vor cei pedepsiţi ?

— Toţi ! Ce-or fi : români, greci, turci, toţi cei ce sînt nedrepţi, cruzi şi lacomi.

Bătrînul nu-mi răspunse. Sta drept în noaptea neagră, ochii îi erau pironiţi la Dunăre, către sat, către biserică, în timp ce barba lui mare flutura în vînt. Îşi întoarse încet capul către luminile tremurătoare ale făcliilor agăţate de căruţe şi rămase pe gînduri. În clipa aceasta se iviră trei flăcări în zări, slabe la început, apoi din ce în ce mai întinse. Îl atinsei pe umăr :

— Privește, părinte: ard Putineiul și Stăneștii!

Tresări ca trezit din somn și privi pîrjolul în zarva bocetelor care porneau din toate carele. Atunci, punîndu-mi amîndouă mîinile pe umeri, preotul îmi zise cu glas înăbușit:

— Du-te, fiul meu, du-te-n haiducie! Și pedepsește-i pe mișei! Cu-adevărat: mișelia nu-i de la Dumnezeu.

După ce mi i-am dus pe-ai mei la loc sigur, luai drumul codrilor. Dar, în cincisprezece ani de haiducie, sub porunca lui Cosma, n-am pedepsit decît mișei mărunți. Cei mari stau încă pe picioarele lor.

Și, Doamne, nu vreau să mor pînă n-oi tăia și eu ciozvîrta mea din ei!

. . . .

Toți haiducii se ridicară:

— Trăiască Movilă! Să-ți ajute Dumnezeu să-i dobori! Și de n-o vrea Dumnezeu, te-om ajuta noi!

În tăcerea tuturor, Floarea Codrilor mă măsură cu neliniște în ochi, dar cu duioșie :

— Ieremie, fiu al codrului ! Fiu al lui Cosma și fiul meu : între haiduci, nașterea nu dă nici un drept de-ntîietate, nici hatîr, decît acela de a fi în rîndul întîi la luptă. De aceea tu n-ai să faci aici pe beizadeaua. Dacă te număr printre sfetnicii mei cu toată vîrsta ta fragedă, e numai pentru priceperea și curajul tău. Pe sîngele tău ne vom bizui noi în ceasurile de slăbiciune prin care vom avea de trecut.

Cine ești, știm cu toții. Spune-ne ce gîndești, ce crezi.

Mă ridicai: puţin cam mîndru de cele ce mi se puneau în seamă, puţin cam ţanţoş de cele ce nu mi se îngăduiau, foarte încîntat de ceea ce eram.

Drept e că beizadea nu eram, dar aveam ce-aş fi avut nevoie ca să fiu. Şi cu neamul mare e la fel: Cosma fusese sultan din cap pînă-n picioare. Trei lucruri îl născuseră pe Cosma şi aste trei i-au născut şi pe sultanii din toate vremurile, anume: firea semeaţă, haremul şi nepăsarea. Din aşa unul mă trăgeam şi eu. Începui deci să povestesc.

POVESTEA LUI IEREMIA

— Spuneţi că ştiţi cine sînt. Nu ştiţi nimic.

Sînt haiduc născut iar nu făcut. Mama mi-i codrul. Viaţa: libertatea. Copilaş de doi ani, m-a găsit Cosma pe-o cărare neumblată. Nu plîngeam, eram doar uimit. Cosma m-a pus în desagă şi m-a hrănit cu zeamă de carne şi cu vin. La şase ani înotam ca un peşte, la unsprezece am tras pentru prima oară cu flinta (şi m-a durut

rău falca), la doisprezece am înfruntat potera şi-am căzut prins.

Cei doi ani de cumplită robie au fost ucenicia vieţii. Da : un rob la curtea arhontelui Samurakis, învăţai să cunosc lumea. Şi ce gîndeam pe vremea aceea, ce gîndesc şi astăzi, zău, n-o să vă facă multă plăcere.

Mai întîi de toate, dragostea mea de libertate, de a fi de capul meu, mă poate duce la nerecunoştinţă. Nu vreau să datorez ceva cuiva, orice-ar fi, oricui ar fi. Mi-a fost dată viaţa fără să fiu întrebat. Şi dacă cei ce mi-au dat zile s-au putut bucura de toate bucuriile mele, n-au putut să-ndure nici cea mai mică din suferinţele mele. Cînd am fost rănit, Cosma m-a lăsat şi a fugit. Puteau să mă ucidă, el ar fi trăit mai departe. A şi trăit, în timp ce eu, la arhonte, muream cu zile. Robia mea, mai rea ca moartea, nu l-a împiedicat nici să mănînce cît patru, nici să gonească după femei ca un cotoi.

Acelaşi lucru cu maică-mea ; întîmplările vieţii o aduseseră în casa care pentru fiul ei era iadul pe pămînt, dar ea trăia acolo ca o crăiasă. Şi erau, totuşi,

părinții mei. Eram fiul lor. De ce al lor, și nu al oricăror altor oameni de pe pămînt? Pentru că le-ar fi plăcut să mă știe mai bine în libertate decît în robie? Dar care-i ființa omenească care să-și poată zice om și să nu vrea să-și știe semenul său sănătos în loc de bolnav sau întreg la trup în loc de schilod? Cred, după capul meu, că e cea mai mică virtute a unui om, și cu asta basta, pentru că despre celelalte, ăl căruia i se taie capul, numai ăla simte.

Atunci, de ce se face atîta gălăgie cînd e vorba de rubedenii? Eu nu văd să fie între părinți și copil legătura care-i între cap și trup. Iar celelalte nu sînt decît înșelătorie. Nu mă sinchisesc de ele. Nu-mi place să fiu păcălit, cum sînt păcăliți copiii înfiați.

Asta, despre *rubedenii.*

Tot atît de puțin milostiv sînt și cu poporul pe care vreți să-l liberați sau să-l răzbunați. Și în treaba asta inima mea nu simte nici un fel de avînt. Nu este nici o legătură între mine și turma omenească ce behăia la curtea arhontelui Samurakis.

Sînt haiduc pentru mine, nu pentru semenii mei. De-altminteri, mă şi întreb: cum să te poţi face haiduc pentru semenul tău? O vorbă românească zice: Omului poţi să-i iei cu sila, da' să-i dai cu sila nu poţi. Şi mai e o vorbă: Popa nu toacă de două ori pentru o babă surdă.

Faceţi voi cum n-a făcut popa: tocaţi pentru surzi cît v-o plăcea. Şi dacă vă trage inima, tocmiţi-vă haiduci cu ziua la vreun rumân care are doar atîta putere cît să se scarpine cînd îl mănîncă-n cap. Voi poate ăţi fi apostoli. Eu, unul, n-am nici o poftă să fiu.

Dar am să vă dovedesc, totuşi, că am avut şi eu dorinţa s-ajut omul căzut.

Cînd văzui că se scurge un an şi Cosma nu dă semne de viaţă, că nu face nimic să mă scoată din robia arhontelui, îmi intră în cap un gînd smintit: să semăn răzmeriţă între robi, să-i ridic, să năvălim peste paznici în timpul nopţii, să dăm foc la casă şi să fugim cu toţii în codru!

Îmi ziceam: oamenii ăştia, ca şi cea din urmă vită de povară, fără doar şi poate că vor mai bine libertatea decît robia. Sînt mişei, e ştiut, dar dacă vine unul în fruntea lor şi-i îndeamnă, or să meargă. Eu am să fiu capul lor.

Of, ce vis frumos! Vedeam straja pusă pe fugă, palatul numai ziduri fumegînde, pe arhonte la picioarele mele, rugîndu-se să-i las viaţa. Toată ţara în picioare în faţa isprăvii ăşteia fără pereche. Cosma, uluit, umilit. Eu, haiduc vestit, la paisprezece ani!

Ştiam că era în joc viaţa mea, dar viaţa asta de rob la o curte cu ziduri înalte nu-mi ţinea de cald. Zi şi noapte am rumegat în gînd isprava, care ajunsese ţinta vieţii mele. În cele din urmă, după o săptămînă de frămîntare, mă hotărîi să deschid vorba despre ea cu doi oameni aleşi pe sprînceană. Erau două slugi de la grajd, băieţi dezgheţaţi, nu prea slugarnici, răzvrătiţi ca şi mine. Puneau oarecare preţ pe ei. Fuseseră singurii care-mi plînseseră soarta cînd căzusem prins şi as-

cultau cu lăcomie poveștile mele despre haiduci. Credeam că-i cunosc.

De cum pricepură despre ce era vorba, se făcură sărmanii, albi ca varul, fețele li se lungiră, își fereau ochii înspăimîntați de ai mei ; cel mai îndîrjit dintre ei cuteză să-mi spună :

— E primejdie mare... vom fi aflați și spînzurați. Tu nu-i cunoști pe oamenii de-aici. Toată lumea se roagă pentru sănătatea stăpînului care le dă de mîncare, care are grijă de toți. Nu poți porni la vreo ispravă cu oameni care zic : rău cu rău, da' mai rău făr' de rău. Și asta în fiecare zi.

Minte de robi născuți... Căzu cerul pe mine. Mă închisei în bordei și mă lăsai cuprins de deznădejde.

A doua zi pe la prînz mă chemă arhontele să-mi spună că știe despre încercarea mea de răzvrătire. Închipuiți-vă cît de uluit eram. Zise :

— Sărman copil ! Te plîng, dar n-am ce-ți face !

Îngăduința asta boierească, mila asta îmi înverșunară scîrba mea față de scursoarea omenească. Îi răspunsei :

— Da, am vrut să te bag în lanţuri şi să te tîrăsc în faţa lui Cosma, dar asta n-o poţi face decît cu oameni liberi, nu cu robi !

Şi, înfuriat de liniştea lui, smulsei două pistoale din peretele odăii în care ne aflam şi mă aruncai la fereastră, să trag în gloata de nesimţiţi adunaţi în curte. Arhontele mă opri, zîmbind :

— Ce vrei să faci ? Să-i sperii ? N-ai nevoie de pistoale. Priveşte !

Privii. Îşi luă fesul brodat tot cu aur, puse în el o bucată de cristal şi-l aruncă în furnicarul de robi. Cînd căzu fesul în mijlocul curţii, parcă-ar fi căzut o ghiulea : toţi îşi acoperiră faţa cu mîinile şi o luară la fugă care-ncotro. Strigau :

— Feriţi ! S-a mîniat stăpînul.

— Vezi ? îmi zise arhontele, dosit după perdea. Nici măcar cu robi nu porneai la război împotriva mea, porneai cu nişte vite ! Şi chiar vite sînt. În hrisovul meu de stăpînire scrie : patruzeci de mii de pogoane de pămînt, două mii de capete de cornute, patru sute de robi. Cam tot

aia-i. Iată de ce ziceam adineaori că te plîng: cel ce se pune în fruntea unei turme de vite furioase nu-i o căpetenie, e văcar. Or, tu eşti haiduc, iar haiducii-s viteji. Dracu să-i ia pe toţi, nu mi-s dragi, dar nu pot să nu pun preţ pe ei şi să nu mă tem. Cum crezi tu că m-aş teme de oameni care se sperie de fesul meu? Zău, mă mir de prostia ta. Dacă n-aş avea pentru tine preţuirea pe care o am pentru fiecare viteaz care ştie să înfrunte moartea, te-aş da pradă fiarelor ăstora. Te-ar sfîşia într-o clipită. Află asta de la un zbir: nu le cere robilor să se bată pentru un vis! Cere-le să moară de frică, şi mor toţi. Asta face toată puterea sultanului, şi a lui vodă şi a arhontelui Samurakis. Hai, du-te în bordeiul tău şi aşteaptă-ţi ceasul vitejeşte. O să vină el...

Plecai, umilit, şi-mi aşteptai ceasul. A venit, după cum ştiţi, dar din voinţa vitejilor.

De atunci m-am lecuit de visul care leagă soarta oamenilor liberi de a robilor. Nu sîntem făcuţi toţi dintr-un aluat. Cel ce îndură mai uşor jugul decît pierderea libertăţii rămînă la jug: eu, unul, n-am

să mă duc să-l scot. Libertatea trebuie apărată şi eu urăsc şi dispreţuiesc la fel şi pe asupritor, şi pe cel ce se teme să-şi apere libertatea.

Nu-s haiduc decît pentru haiduci !...

— Ba eu, m-am făcut haiduc ca să-i apăr pe robi !

Vorba asta neaşteptată venită din rîndul tovarăşilor noştri făcu să se îndrepte toate privirile într-acolo. Un om se ridică în picioare :

UN HAIDUC

Era cel mai vîrstnic dintre toţi, putea să ne fie staroste, dar nimeni n-ar fi zis, pentru că chica lui bogată, de un negru ce sclipea în albastru, n-avea decît puţine fire cărunte. Strivea sîmburi de măslină

cu dinții. Mergea drept, de se cutremura pămîntul. Trecutul lui era trecutul unui om neînvins.

Era mirare în ochii care-l priveau, și el răspunse astfel :

RĂSPUNSUL UNUI HAIDUC

Aș vrea să răspund acestui flăcău atît de mîndru de neamul lui și care nu vrea să apere decît libertatea haiducilor.

Sărmanii robi ! Le plîng ursita. Nu-și vor găsi așadar sprijin nici măcar la apărătorii tuturor obijduiților ? Și cînd te gîndești că ei se roagă lui Dumnezeu pentru toată lumea : pentru stăpînii lor care-i zdrobesc, pentru haiducii care-i batjocoresc. Atunci pesemne că-i adevărat că numai inima robului știe ce-i mila, că numai ea știe să ierte !

După o săptămînă de trudă crîncenă, duminica robul mai poate încă să rîdă, să cînte, să joace. După o viață întreagă de nădejdi spulberate pe pămîntul ăsta, știe să se mîngîie crezînd într-una mai bună în ceruri. Pizma și ura nu-i otrăvesc viața prea mult ; ca și cîinele, la o vorbă bună a stăpînului, uită și lovituri, și nuia. Uită

că şi boierii-s stăpîni pe cîmpuri, haiducii pe codri, şi că el dă şi unora şi altora şi grîu pentru pîine şi carne pentru pofte.

Zău că te-ntrebi ce le-o mai fi trebuind boierilor ca să fie mai buni şi haiducilor ca să-nveţe să ierte !

Iată un fiu al codrului care se-mpăunează cu numele de haiduc, dar care ar fi putut tot atît de bine să se fi născut şi într-un palat. Codrul, care luptă zi şi noapte cu furtunile, cu iedera şi cariul, „codrul frate cu românul", nu l-a învăţat nimic, nici despre luptele lui, nici despre frăţia lui, şi chiar nimic despre mărinimia lui. De ce să mai fi mîndru de neamul tău atunci ? De ce să te mîndreşti cu mama ta asta roabă care dă, fără să se tîrguiască, oropsitului, ca şi nelegiuitului, umbră şi căldură, hrană şi adăpost, dacă-i numai pentru ca s-o împroşti cu batjocoră şi să o lepezi în seama năvălitorilor ? Codrul e marele rob care trăieşte ca să facă fericiţi nişte oameni nerecunoscători : pentru darurile lui fără număr, n-are parte decît de nerecunoştinţă, de la copilul care-i rupe un lăstar fraget, de la vita care-i paşte mugurii, pînă la

oaspeţii înaripaţi, care-l acoperă cu găinaţ, şi cerul, care-i aruncă trăsnete. Totuşi, ca şi turma omenească dispreţuită de Ieremia, nu se opreşte nici o clipă din lupta cu viaţa duşmănoasă care-l pradă, nu şovăie o clipă să-l slăvească pe Dumnezeu, dumnezeul ăsta care e mai bun cu păduchele decît cu cea mai măreaţă din făpturile sale.

Aşa-i : pe cînd mărăcinele e-narmat cu spini nenumăraţi ca să-şi apere viaţa lui amărîtă şi fără rost, codrul supus rostului său pe lume, îşi împlineşte soarta ; vîrfurile lui doinesc slavă cerului chiar cînd securea îl izbeşte la rădăcină.

Ieremie ! Haiducul care-ţi vorbeşte acum e copilul unei roabe făcut cu un fecior de boier (pentru că vei fi ştiind şi tu că boierii sînt oameni ca şi noi, puioşi. Îşi leapădă sămînţa pe unde se-ntîmplă).

Da, nici eu n-am vrut să-i slujesc pe boieri, şi am luat calea codrului pe cînd aveam zece ani, şi, uite, s-au făcut cincizeci de cînd trăiesc în el. M-am bătut sub haiducul Jianu, am slujit sub marele pandur Tudor Vladimirescu ca să ajung pînă la urmă în banda lui Cosma, tai-

că-tău. Cîteşitrei au fost nişte despoţi, şi eu robul lor. E-adevărat c-au fost despoţi mîndri, dar robia mea tot aspră a fost. Că te spînzura Tudor sau că te spînzura arhontele Samurakis, tot spînzurat erai. Şi, vezi tu, m-am plecat, am îndurat adesea nedreptăţi strigătoare. Am făcut-o, pentru că era pentru „un vis", un scop. Şi-am mai făcut-o şi de... frică. Îmi ziceam: „Rău cu rău, da-i mai rău făr' de rău". Nu uita că sînt din mamă roabă şi că robii sînt fricoşi. Dar cum ai vrea tu să fie vrednici? De veacuri au frica-n sînge, de veacuri sînt biciuiţi şi spînzuraţi, cînd de Tudor, cînd de arhonţi.

Pricepi tu, micul meu inimos: c-o fi cîmp, c-o fi codru, pretutindeni sînt stăpîni care domnesc.

. . . .

Noaptea, încărcată de neguri, se lăsa domol peste Vîlceaua întunecată. În Peştera Urşilor nu se mai vedea om cu om.